

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Janko Požun

**Vloga geopolitične misli Zbigniewa Brzezinskega v zunanje politični in obrambni strategiji
ZDA na primeru Kosova**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Janko Požun

Mentor: doc. dr. Rok Zupančič

**Vloga geopolitične misli Zbigniewa Brzezinskega v zunanje-politični in obrambni strategiji
ZDA na primeru Kosova**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

Zahvala

Zahvaljujem se najljubšima članoma moje družine, Brinu in Nataši, za potrpljenje, takšno in drugačno spodbudo in pomoč, ter mentorju dr. Zupančiču za obilo koristnih strokovnih nasvetov.

IZJAVA O AVTORSTVU

Vloga geopolitične misli Zbigniewa Brzezinskega v zunanjepolitični in obrambni strategiji ZDA na primeru Kosova

Ameriški geopolitični strateg Zbigniew Brzezinski s svojim razmišljanjem in strokovnimi prispevki dokazuje, da črpa iz tradicije tradicionalne geopolitike in realistične teorije mednarodnih odnosov. Iz njegovega bogatega opusa, in tudi siceršnjega delovanja znotraj ameriškega nacionalnovarnostnega establišmenta, je razvidno, da se naslanja na tradicionalna geopolitična koncepta Harolda Mackinderja in Nicholasa Spykmana. Ameriška navzočnost v Evraziji predstavlja enega izmed temeljev zunanjepolitične strategije te velesile že vse od druge svetovne vojne. V skladu s tem temelji geopolitično razmišljanje Brzezinskega na vzvodih, ki jih predvideva neorealistična šola mednarodnih odnosov, pa naj gre za bipolarno obdobje hladne vojne (1945–1991) ali pa za obdobje po hladni vojni do današnjih dni. Dandanes, ko mednarodno okolje vse bolj pridobiva obliko multipolarnosti, s še vedno poudarjeno vlogo ZDA (Združene države Amerike), se Brzezinski zavzema za nadzorovan prehod v globalno varnostno strukturo, kjer imajo največjo in najodgovornejšo vlogo ravno ZDA. Desetletje po koncu hladne vojne je Brzezinski označil kot unipolarno, kjer so imele ZDA prvič v zgodovini vlogo globalnega hegemonu. V to obdobje sodi tudi večja ameriška vojaška angažiranost v balkanski regiji. Vrhunec tega so bili več kot dvainpolmesečni zračni udari zveze Nato, pod vodstvom ZDA, na cilje v takratni ZRJ (Zvezna republika Jugoslavija). Kljub nespornim humanitarnim (idealističnim) razlogom je Brzezinski tudi to posredovanje umestil v širši geopolitični kontekst »velike evrazijske šahovnice« in »zadrževanja« (*containment*) Ruske federacije kot neposredne naslednice Sovjetske zveze. Nezaupanje ali celo strah Brzezinskega pred čedalje samozavestnejšo Rusko federacijo se je še povečal, potem ko je vzvode oblasti v Ruski federaciji prevzel Vladimir Putin.

Ozemlje Kosova in balkanske regije, ki v geopolitičnem konceptu »velike evrazijske šahovnice« Brzezinskega leži na stičišču južnega in zahodnega »šahovskega polja«, je tako imelo vlogo zadrževanja Ruske federacije in nadzora nad ruskim vplivnim območjem v sosednji Srbiji. Nezaupanje Brzezinskega do Ruske federacije je vidno tudi v njegovi bojzni zoper ruske imperialne ambicije v vzhodni Evropi ter srbski naklonjenosti Rusiji in konceptu evrazijanstva, ki ima zagovornike tudi med intelektualci v Srbiji. Ameriške oborožene sile so na ozemlju Kosova vzpostavile tudi vojaško oporišče (formalno sicer v okviru misije KFOR), ki je lahko pomembno tudi zaradi neposredne bližine ruskega vplivnega območja (Srbija) morebitnih energetske poti, ki bi potekale iz kaspijskega bazena v zahodno Evropo, zaobšle ozemlje Ruske federacije in s tem zmanjšale energetske odvisnosti Evrope od Ruske federacije. Evropa kot ameriški najtesnejši zaveznik v geopolitičnih razmišljanjih Brzezinskega pomeni za ZDA odskočno desko za čim globlji prodor ameriške moči in vpliva na evrazijsko celino.

Cilja magistrskega dela sta predvsem povezanost tradicionalne geopolitike z (neo)realistično teorijo ter prikaz geopolitične misli Zbigniewa Brzezinskega in njene implementacije v zunanjepolitični (nacionalnovarnostni) strategiji ZDA. V tem kontekstu je predstavljeno Kosovo v luči te misli, pri čemer je poudarek na sovpadanju dejanske zunanje politike ZDA z geopolitičnimi stališči Brzezinskega.

Ključne besede: Brzezinski, Kosovo, geopolitika, realizem, Ruska federacija.

The role of Zbigniew Brzezinski's geopolitical thinking within the U.S. foreign political and defence strategy in the example of Kosovo

The thinking and academic articles of Zbigniew Brzezinski, an American geopolitical strategist, show evidence that he draws inspiration from traditional geopolitics and realistic theory of international relations. His rich collection of works and activities within the United States national security establishment demonstrate that he relies on traditional geopolitical concepts promoted by Halford Mackinder and Nicholas Spykman. Since World War II, the United States presence in Eurasia has constituted one of the foundations of the foreign political strategy of this superpower. Accordingly, Brzezinski's geopolitical thinking is based on levers provided for by the neo-realist school of international relations either for the bipolar period of the Cold War (1945-1991) or for the post-Cold War period, including the present days. Today, when the international environment is becoming increasingly multipolar and the United States role is still highlighted, Brzezinski promotes a controlled transition towards the global security structure, in which the biggest and the most important role is played exactly by the United States of America (USA). Brzezinski identified the first decade after the end of the Cold War as a unipolar period; the USA for the first time in history played the role of a global hegemon and became increasingly involved in the Balkans. This involvement peaked with almost three-months-long NATO airstrikes, under the undisputed leadership of the USA, on targets in the then Federal Republic of Yugoslavia (FRY). Despite undisputed humanitarian (idealistic) reasons, Brzezinski placed this military intervention in a broader geopolitical context of the "great Eurasian chessboard" and containment of the Russian Federation as a direct successor of the Soviet Union. Brzezinski's distrust in and even fear of the growingly confident Russian Federation further increased once Vladimir Putin came to power.

Also during that period, the territory of Kosovo and the Balkans, which in Brzezinski's geopolitical context of the "great Eurasian chessboard" lies at the crossroads between the southern and western "chess squares", had a role of containing the Russian Federation and controlling the Russian area of influence in neighbouring Serbia. Brzezinski's distrust in the Russian Federation is reflected in his concerns about Russia's imperial ambitions in Eastern Europe, Serbia's friendly attitude towards Russia, and the concept of Eurasianism, whose supporters can be found also among intellectuals in Serbia. In Kosovo, the U.S. armed forces established also a military base (formally within KFOR). The latter may prove important due to the proximity of the Russian area of influence (Serbia) and potential energy routes that would run from the Caspian Basin to Western Europe. The energy routes would not cross the Russian Federation, which would decrease Europe's energy dependence on Russia. Europe, which in Brzezinski's geopolitical thinking is the closest U.S. ally, serves as a stepping stone for the U.S. efforts to expand its power and influence deep in Eurasia.

The goals of this work are to demonstrate links between traditional geopolitics and (neo)realist theory and to present Zbigniew Brzezinski's geopolitical thinking and its implementation within the U.S. foreign political (national security) strategy. In this context, Kosovo is presented in the light of this thinking, with the emphasis being put on the closeness between the actual U.S. foreign policy and Brzezinski's geopolitical views.

Key words: Brzezinski, Kosovo, geopolitics, realism, the Russian Federation.

Kazalo

Seznam kratic	9
Seznam slik	10
1 Uvod	11
1.1 Teoretična, metodološka in hipotetična izhodišča	11
1.1.1 Opredelitev problema	11
1.1.2 Raziskovalni cilji	13
1.1.3 Hipoteze	13
1.1.4 Raziskovalni pristop in metode	14
1.2 Struktura magistrskega dela.....	15
2 Opredelitev temeljnih pojmov	17
2.1 Strategija	17
2.1.1 Zunanje-politična in nacionalno-varnostna strategija.....	18
2.2 Velika strategija	19
2.2.1 Velika strategija ZDA	20
2.2.1.1 Razsežnosti velike strategije ZDA	21
3 Geopolitika in realistična teorija mednarodnih odnosov	24
3.1 Opredelitve geopolitike.....	24
3.2 Zgodovinski razvoj tradicionalne geopolitike.....	24
3.2.1 Nemška geopolitična šola.....	24
3.2.2 Zahodna geopolitična šola	25
3.2.2.1 Teorija osrčja	25
3.2.2.2 Teorija obrobja	27
3.3 Realistična teorija mednarodnih odnosov	29
3.3.1 Značilnosti realizma.....	29
3.3.2 Klasični realizem	30
3.3.3 Neorealizem	30
3.3.3.1 Defenzivni in ofenzivni realizem	31
3.3.4 Moč in hegemonija.....	33
3.3.5 Unipolarnost, bipolarnost in multipolarnost v mednarodnem sistemu	33

3.4	Povezava med tradicionalno geopolitiko in realizmom	35
4	Življenjska pot in izhodišča geopolitične misli Zbigniewa Brzezinskega.....	37
4.1	Življenjska pot Zbigniewa Brzezinskega	37
4.1.1	Akadska kariera	37
4.1.2	Politično in javno udejstvovanje	38
4.2	Geopolitični in realistični nazori Brzezinskega	39
4.2.1	Evrazija kot »velika geopolitična šahovnica«	40
4.2.2	Med realizmom in idealizmom.....	43
5	Brzezinski in obdobje hladne vojne	46
5.1	Hladna vojna in obdobje bipolarnosti	46
5.2	Zoperstavljanje Sovjetski zvezi	47
5.2.1	Nacionalno vprašanje v sovjetskem imperiju	47
5.2.2	Uporaba mehke moči	49
5.2.3	Zadrževanje sovjetskega imperija v Aziji.....	50
5.2.3.1	Partnerstvo s Kitajsko	50
5.2.3.2	Podpora afganistanskim upornikom	51
5.2.4	Trilateralno sodelovanje.....	52
6	Brzezinski in obdobje po koncu hladne vojne	54
6.1	Obdobje unipolarnosti	54
6.2	»Politično prebujanje« in globalizacija.....	55
6.3	Porajanje globalne nestabilnosti	56
6.4	Geopolitične razmere v obdobju unipolarnosti	57
6.4.1	Ruska federacija	58
6.4.2	Čezatlantsko partnerstvo	59
7	Brzezinski in čas zatona ameriške hegemonije v novem tisočletju	60
7.1	Vloga ZDA na začetku novega tisočletja.....	60
7.2	Kritika ameriške zunanje politične strategije	61
7.2.1	Geopolitične posledice in povečevanje ruskega vpliva.....	62
7.3	»Razširjeni Zahod« in prihodnost Evrazije	64
7.4	Administracija predsednika Obame in Brzezinski	65
8	Geopolitična misel Brzezinskega in Kosovo	67
8.1	Brzezinski in neuvrščena Jugoslavija	67

8.2	Kosovsko vprašanje v Jugoslaviji pri Brzezinskem.....	70
8.3	Zgodovina Kosova.....	71
8.3.1	Zgodovinski pregled do druge svetovne vojne	71
8.3.2	Zgodovinski pregled od druge svetovne vojne do razpada socialistične Jugoslavije	72
8.3.3	Zgodovinski pregled od razpada socialistične Jugoslavije do vojaške operacije Zavezniška sila	72
8.4	Vojaško posredovanje zoper ZRJ.....	74
8.4.1	Realistični pogled na vojaško operacijo Zavezniška sila.....	74
8.4.2	Vloga ZDA v vojaški operaciji Zavezniška sila	75
8.4.3	Možni geopolitični cilji vojaške operacije na Kosovu	77
8.5	Brzezinski in operacija Zavezniška sila	78
8.5.1	Geopolitični realizem in/ali humanitarni idealizem	78
8.5.2	Strategija ZDA v času vojaškega posredovanja na Kosovu.....	80
8.5.2.1	Clintonova strategija in njen vpliv na Balkanu	81
8.5.3	Kosovo in regija v luči geopolitike Brzezinskega	83
8.5.4	Pogled Brzezinskega na operacijo Zavezniška sila in vloga Rusije	86
8.6	Aktualne geopolitične razmere v regiji	89
8.6.1	Kosovo po vojaškem posredovanju Nata	89
8.6.2	Srbija in vzpon evrazijanstva	92
8.6.3	Ruski vpliv na Kosovu in v širši regiji	95
9	Sklep	98
10	Literatura	114

Seznam kratic

BiH	Bosna in Hercegovina
CIA	<i>Central Intelligence Agency</i> , Osrednja obveščevalna agencija
CSIS	<i>Center for Strategic and International Studies</i> , Center za strateške in mednarodne študije
EU	Evropska unija
EULEX	<i>European Union Rule of Law Mission</i> , Misija Evropske unije za vladavino prava
KFOR	<i>Kosovo Force</i> , Misija zveze Nato na Kosovu
LDK	<i>Lidhja Demokratike e Kosovës</i> , Demokratska liga Kosova
Nato	<i>North Atlantic Treaty Organization</i> , Organizacija severnoatlantske pogodbe
NSC	<i>National Security Council</i> , Svet za nacionalno varnost
OVK	Osvobodilna vojska Kosova
OVSE	Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi
OZN	Organizacija združenih narodov
SFRJ	Socialistična federativna republika Jugoslavija
UNMIK	<i>United Nations Interim Administration in Kosovo</i> , Začasna uprava OZN na Kosovu
ZDA	Združene države Amerike
ZRJ	Zvezna republika Jugoslavija

Seznam slik

<i>Slika 3.1: Evrazijsko središče (Pivot)</i>	26
<i>Slika 3.2: Osrčje (Heartland)</i>	27
<i>Slika 3.3: Spykmanovo obrobje (Rimland)</i>	28
<i>Slika 4.1: »Evrasijska šahovnica«</i>	42
<i>Slika 7.1: »Evrasijski Balkan«</i>	61
<i>Slika 8.1: »Evrasijski Balkan« in območje nestabilnosti</i>	84
<i>Slika 8.2: Ameriški globalni vpliv</i>	85
<i>Slika 8.3: Sektorji odgovornosti KFOR na Kosovu</i>	89
<i>Slika 8.4: Narodnostna sestava kosovskega prebivalstva</i>	90
<i>Slika 8.5: Srbija in Kosovo</i>	92

1 Uvod

1.1 Teoretična, metodološka in hipotetična izhodišča

1.1.1 Opredelitev problema

Vpliv Združenih držav Amerike (v nadaljevanju: ZDA) na dogajanje po svetu je bil v 20. stoletju velik, pogosto tudi odločilen. To še zlasti velja za politično in vojaško-varnostno področje. S svojimi aktivnostmi so, hote ali nehote, vplivale na celoten planet, še preden je postal pojem globalizacija vsenavzoč v javnem diskurzu. Tudi v 21. stoletju se glede tega ni veliko spremenilo. Vsaka poteza ZDA se v javnih in zlasti političnih krogih po svetu natančno ocenjuje; kako bo vplivala na posamezno državo, regijo, celino ..., kateri interesi jo vodijo k takšnemu ravnanju, kaj je v ozadju itd.

Konkretne zunanjepolitične (in posledično vojaške, obrambne) poteze so navadno posledica strategije, na podlagi katere se ZDA ravna v mednarodnem okolju. Čeprav so vitalni interesi ZDA kot tudi drugih držav povezani z obstankom države (nacije) in z zagotavljanjem čim večje blaginje prebivalstvu, se lahko načini ali strategije, kako to doseči, razlikujejo; tako med posameznimi državami kot tudi znotraj iste države v različnih časovnih obdobjih. To je odvisno od vsakokratne vladajoče garniture, njenih načrtov in idej ter seveda od zunanjih okoliščin v mednarodnem okolju.

Ideje, na podlagi katerih se oblikujejo strategije, se vedno porodijo pri posameznikih, ki jim uspe prepričati dovolj širok, in kar je še najpomembneje, dovolj vpliven krog ljudi. Nedvomno je eden izmed takih vplivnih posameznikov tudi ameriški¹ strokovnjak za zunanjo politiko in geopolitiko Zbigniew Brzezinski. Že vse od šestdesetih let 20. stoletja pa vse do današnjih dni s svojimi idejami ter dejanji aktivno (so)oblikuje ameriško zunanjepolitično in nacionalnovarnostno strategijo. Brzezinski je bil in še vedno je, kljub starosti (marca 2016 je dopolnil 88 let), pomemben del ameriškega varnostno-političnega establišmenta. V več kot pet desetletij trajajoči karieri je nekajkrat tudi odločilno vplival na ameriško ravnanje v mednarodnem okolju, zlasti v Evraziji. Četudi je zasedal visok položaj v ameriški

¹ Pridevnik ameriški (v ustreznem sklonu) se v magistrskem delu, tako kot večinoma tudi v javnem diskurzu, nanaša na ZDA. Če bo omenjeni pridevnik kdaj uporabljen za drug (širši) pomen, bo to posebej navedeno.

administraciji relativno kratko obdobje (1977–1981), predstavlja že več kot pol stoletja enega glavnih geopolitičnih mislecev, čigar mnenje in nasvete upoštevajo skorajda vse ameriške administracije, ne glede na to, ali so republikanske ali demokratske. Razmišljanja Brzezinskega, od katerih so se mnoga tudi uresničila, so bila vselej povezana s konkretnimi dogodki. Prej praktik kot teoretik konkretne svetovne probleme pogosto opisuje z geopolitičnim pojmovnim aparatom in predpostavkami, ki sodijo v realistično teorijo mednarodnih odnosov.

Brzezinskega lahko štejemo za naslednika zahodne tradicionalne geopolitične šole. Nikakor ni presenečenje, da je pretežni del svojega ukvarjanja z geopolitiko posvetil zagotavljanju ameriške prevlade na evrazijski celini. Medtem ko je bila v obdobju hladne vojne edini in nesporni tekmelec ZDA Sovjetska zveza, Brzezinski tudi po koncu tega obdobja, kljub porajajoči se (vele)sili v Evraziji – Kitajski, še vedno z nezaupanjem, celo bojznijo, opazuje Rusko federacijo. Tudi s pomočjo razmišljanj Brzezinskega bodo v nadaljevanju nakazane stične točke med tradicionalno zahodno geopolitiko in (neo)realistično teorijo mednarodnih odnosov, ki se je po drugi svetovni vojni razvila v znanstveno disciplino. Brzezinski v svojih geopolitičnih razmišljanjih črpa od obeh, čeprav s pridom uporablja tudi predpostavke bolj, v primerjavi z realizmom, idealistične (liberalistične) teorije mednarodnih odnosov.

Kosovo je v zadnjih treh desetletjih prehodilo pot od najmanj razvitega dela bivše Jugoslavije do samostojne države, ki je bila razglašena leta 2008. Ta pot je bila tlakovana z nenehnim konfliktom med kosovskimi Albanci na eni strani in kosovskimi Srbi in Srbijo na drugi. Tudi ta (zamrznjeni?) konflikt je mogoče opazovati s širšega geopolitičnega zornega kota Evrazije, kjer so v ozadju velike sile, predvsem pa ruski in ameriški vpliv. Tik pred koncem tisočletja so ZDA (formalno v okviru Severnoatlantskega zavezištva, Nato) tudi vojaško posredovale na srbskem/kosovskem ozemlju in pri tem izkoristile slabosti tedanje Ruske federacije. Vse od takrat je na kosovskem ozemlju tudi ena večjih vojaških baz oboroženih sil ZDA, kar, kljub drugim geopolitičnim prioritetam in znatnemu zmanjševanju števila ameriških vojakov na Kosovu, še vedno kaže na interes ZDA za to območje.

Geopolitični pogled na Kosovo ne more biti popoln brez širšega regijskega konteksta jugovzhodne Evrope. Čeprav so razmišljanja Brzezinskega najbolj naravnana na globalno

raven, odmevajo tudi na geopolitični »periferiji«, kot je Kosovo. Četudi ta, zlasti v okviru globalne politike, deli usodo vseh manjših držav brez večje geopolitične teže, ne moremo mimo regionalnega konteksta, kjer se tudi na Kosovu križajo interesi globalnih in tudi regionalnih sil.

Kljub temu da je Kosovo politično in geografsko na evrazijski periferiji, tudi v Sloveniji ne smemo zanemariti političnih in geostrateških vidikov, ki jih povzroča in jih bo tudi v prihodnje povzročalo dogajanje v tej državi in bližnji soseščini. Ne nazadnje je Kosovo za Slovenijo pomembno tako zaradi zgodovinskih razlogov kot tudi zaradi aktualnih gospodarskih, političnih in obrambno-varnostnih okoliščin. Slovenija je ena izmed večjih vlagateljic v kosovsko gospodarstvo, Slovenska vojska in Slovenska policija pa že leta aktivno sodelujeta na mirovnih operacijah na Kosovu.

1.1.2 Raziskovalni cilji

V skladu s tem so raziskovalni cilji magistrskega dela naslednji:

- Prikaz povezanosti in kontinuitete (tradicionalne) geopolitike ter (neo)realistične teorije mednarodnih odnosov;
- Prikaz geopolitične misli Zbigniewa Brzezinskega in njena implementacija v zunanjepolitični (nacionalnovarnostni) strategiji ZDA;
- Prikaz Kosova in širše regije v luči geopolitične misli Brzezinskega in sovpadanje (ujemanje) dejanske zunanje politike z ZDA z geopolitičnimi stališči Brzezinskega.

1.1.3 Hipoteze

Hipotetični okvir magistrskega dela sestavljajo štiri medsebojno povezane hipoteze:

- Glavno vodilo geopolitične misli Brzezinskega je, v skladu z realistično teorijo mednarodnih odnosov, preprečitev nastanka (dovolj močnega) sovražnega rivala v Evraziji, ki bi lahko ogrožal globalne interese ZDA.
- V kontekstu porajajočega se multipolarnega sveta se Brzezinski tudi po koncu hladne vojne zavzema za zadrževanje (*containment*) Ruske federacije; tako z zadrževanjem kot tudi z nadzorovanim procesom oblikovanja globalne varnostne skupnosti, ki bi potekal pod nadzorom ZDA.
- Evropski del geopolitičnega evrazijskega obrobja, kamor sodi tudi Kosovo, je v funkciji zadrževanja Ruske federacije pri širjenju njenega vpliva in prodora na »evropski polotok«.
- Na ozemlju Kosova poteka, s pomočjo regionalnih dejavnikov, »nova hladna vojna« (kakor je to poimenoval Brzezinski) med starima rivaloma – ZDA in Rusko federacijo.

1.1.4 Raziskovalni pristop in metode

Pristop k raziskovanju je večinoma temeljil na preučevanju znanstvenih in strokovnih del, ki jih je v različnih časovnih obdobjih objavil Zbigniew Brzezinski (knjige, strokovni članki ...). Prav tako so bili kot pomožni viri uporabljeni tudi intervjuji z njim, razprave njegovih sodobnikov, revijalni, časopisni, biografski in drugi javno dostopni zapisi o njem ter prispevki drugih avtorjev, ki so (kritično) razmišljali o Brzezinskem in njegovi (geopolitični) misli.

Omenjena metodologija proučevanja je dopolnjena z naslednjimi družboslovnimi raziskovalnimi metodami in tehnikami:

Opisna (deskriptivna) metoda je bila uporabljena za opis in razlago kronološkega razvoja geopolitičnega mišljenja in siceršnjega udejstvovanja Zbigniewa Brzezinskega, zlasti v petem, šestem in sedmem poglavju ter za opis aplikacije geopolitičnih misli Brzezinskega na primeru Kosova v osmem poglavju.

Analiza in interpretacija sekundarnih virov sta uporabljeni za analizo ugotovitev in navedb Brzezinskega ter drugih avtorjev, ki so se ukvarjali s to tematiko.

Zgodovinska in primerjalno-zgodovinska metoda sta uporabljeni za opis in analizo misli Brzezinskega skozi čas, za primerjavo med njegovimi razmišljanji v različnih časovnih obdobjih (peto, šesto in sedmo poglavje) ter za zgodovinski razvoj zahodne geopolitične in realistične misli in primerjavo med geopolitiko ter realistično teorijo v tretjem poglavju. Zgodovinska metoda je uporabljena tudi pri kratkih opisih zgodovinskih obdobj Kosova v osmem poglavju in življenjske poti Zbigniewa Brzezinskega v četrtem poglavju.

Analitično-sintetična metoda je uporabljena pri sklepnem devetem poglavju ter tudi pri (delnih) sklepih in ugotovitvah pri posameznih poglavjih. Potem ko so pisni viri opisani, analizirani oziroma razčlenjeni na posamezne sestavne dele, so kritično presojeni in nato »sestavljani« v novo celoto.

1.2 Struktura magistrskega dela

Rdeča nit magistrskega dela je geopolitična misel Zbigniewa Brzezinskega od konca šestdesetih let 20. stoletja in aplikacija teh razmišljanj na primeru Kosova in širše regije. Prvo tretjino magistrskega dela predstavljajo teoretična, metodološka in hipotetična izhodišča ter opredelitve nekaterih temeljnih pojmov. V drugi tretjini sta v kronološkem redu opisana življenjska pot in razvoj geopolitične misli Brzezinskega. Poglavja so logično strukturirana na zaključena časovna obdobja. Zadnja tretjina je posvečena prikazu aplikacije geopolitične misli Brzezinskega na primeru Kosova in širše regije (Balkan, jugovzhodna Evropa).

Struktura magistrskega dela po poglavjih je naslednja:

V prvem poglavju magistrskega dela so predstavljena teoretična, metodološka in hipotetična izhodišča ter struktura po poglavjih.

V *drugem poglavju* so opredeljeni temeljni pojmi, ki se nanašajo na strategijo, s poudarkom na vrstah strategij, ki so jih v mednarodnem okolju uporabljale ZDA.

V *tretje poglavje* v svojem bistvu prav tako predstavlja opredelitev dveh temeljnih pojmov – geopolitike in realizma v mednarodnih odnosih, – ki zaslužita podrobnejšo predstavitev. Pri tem so prikazane tudi povezave in stične točke med obema ter pojmi, ki sodijo v železni repertoar geopolitike in/ali realizma (moč, hegemonija, unipolarnost, bipolarnost, multipolarnost).

V *četrtem poglavju* so na kratko predstavljene življenjska in karierna pot Zbigniewa Brzezinskega ter glavne premise njegove geopolitične misli o Evraziji. Prav tako so tu prikazane dileme v zvezi z realizmom/idealizmom, ki se tičejo njegovih razmišljanj in aktivnosti v njegovi dolgoletni karieri.

V *petem poglavju* so predstavljena štiri desetletja delovanja Brzezinskega med hladno vojno. Prikazane so glavne značilnosti njegovega delovanja v bipolarnem mednarodnem okolju, ki so prišle do izraza tudi v kasnejših spremenjenih okoliščinah.

V *šestem poglavju* je predstavljeno desetletje takoj po koncu hladne vojne, ko je bila ameriška moč na vrhuncu. To se izraža tudi v geopolitični misli Brzezinskega, ki jo je utemeljil s konceptom »evrazijske šahovnice«. Čeprav kronološko sodi v to obdobje, so razmišljanja Brzezinskega o Kosovu (Jugoslaviji) zaradi boljše preglednosti obravnavana posebej v osmem poglavju.

Sedmo poglavje je kronološko nadaljevanje prejšnjega, v katerem so prikazani obdobje po prelomu tisočletja in geopolitična razmišljanja Brzezinskega o ameriški strategiji v Evraziji in vlogi ZDA v prihodnje.

Osmo poglavje je v celoti osredotočeno na Kosovo. Pri tem je na kratko prikazana tudi zgodovina Kosova, osrednji del poglavja pa je posvečen vojaškemu posredovanju zoper takratno Jugoslavijo (Zvezna republika Jugoslavija, ZRJ) leta 1999. Čeprav Brzezinski v vsem

tem času ni opravljal formalne dolžnosti v ameriški administraciji, je s svojimi razmišljanji in odzivi vplival tudi na dogajanje v tem delu sveta, zlasti v širšem geopolitičnem kontekstu.

Deveto poglavje je namenjeno sklepnim ugotovitvam ter verifikaciji postavljenih hipotez. V sklepnem delu magistrskega dela so geopolitična premišljanja/dejanja Brzezinskega, ki so imela posledice za Kosovo ali regijo, tudi kritično ovrednotena. Pri tem so ta razmišljanja in ugotovitve postavljeni v kontekst današnjih razmer in geopolitičnih dogajanj v tem delu Evrope.

V *desetem poglavju* je prikazan seznam literature, urejen po abecednem redu.

2 Opredelitev temeljnih pojmov

2.1 Strategija

Strategija v splošnem pomenu besede pomeni »temeljit načrt ali postopek za doseg določenega cilja, navadno v daljšem časovnem obdobju« (Merriam-Webster Dictionary). Podrobnejša opredelitev govori o strategiji kot o »znanosti ali vedi o uporabi političnih, ekonomskih, psiholoških in vojaških virov naroda za zagotovitev čim večje podpore za sprejeto politiko tako v vojni kot v miru« (Merriam-Webster Dictionary). Strategijo lahko opredelimo glede na področje, na katero se nanaša: lahko je politična, gospodarska, psihološka, vojaška, obrambna, socialna ...

Gray (2012, 350) strategijo definira kot uporabo sile in grožnje s silo zaradi doseganja političnih ciljev, ki so jih določili politiki. Na ta način je strategija most, ki povezuje politike in politiko z vojaško silo (Gray 2012, 350), pri čemer se pojem strategija večkrat uporablja tako, da ni jasno razvidno, ali so avtorji mislili na vojaško ali na veliko strategijo (Gray 2012, 1).

Deibel (2007, 9) je tako predstavil hierarhijo strategij znotraj države, od vrha navzdol: nacionalna strategija, zunanje-politična strategija, nacionalnovarnostna strategija, velika strategija in vojaška strategija.

Glede na tematiko magistrskega dela so v nadaljevanju podrobneje predstavljene opredelitve zunanje-politične strategije, nacionalnovarnostne strategije in vrste tako imenovane velike strategije, ki jih uporabljajo ZDA.

2.1.1 Zunanje-politična in nacionalnovarnostna strategija

Benko (1997, 221) razume zunanjo politiko kot »institucionaliziran proces dejavnosti, ki jih določena, v državi organizirana družba opravlja nasproti širšemu in ožjemu mednarodnemu okolju z namenom uresničevati svoje materialne in nematerialne interese ter tako vplivati nanj, bodisi da realnosti v mednarodni skupnosti spreminja, bodisi se jim prilagaja«. Pri tem institucionaliziranem procesu družba, organizirana v državo, z zunanje-politično strategijo uresničuje svoje zunanje-politične cilje.

Pri zunanje-politični strategiji gre za to, kateri so nacionalni interesi (cilji) države ter kako jih najlažje doseči. »Zunanje-politična strategija predstavlja zavestno prizadevanje za zaobjetje celotnega sklopa nacionalnih zunanjih zadev; tako tistih, ki so v povezavi s funkcionalnimi zadevami (kot prebivalstvo, okolje ali trgovina), kot tiste, ki zadevajo vse regije in države sveta« (Deibel 2007, 13).

Benko (1997, 255–275) med sredstva držav v zunanji politiki prišteva diplomacijo, ekonomska sredstva (carine, kvote, licence, embargo, bojkot omejitve v uvozni politiki ...) in sredstva prisiljevanja, pri čemer imajo oborožene sile države v zunanji politiki države dvojno vlogo: sredstvo podpore diplomatskim prizadevanjem neke države ter kot neposredno sredstvo za izvajanje vojaške operacije. Tudi Nye (1990, 167) ugotavlja, da prevladujoča (tradicionalna) sredstva moči v mednarodnem okolju segajo od diplomatskih not prek ekonomskih groženj vse do vojaške prisile.

Za tematiko omenjenega magistrskega dela je pomembna strategija zagotavljanja varnosti v državi oziroma obrambe države. V strokovni literaturi se je za tovrstno strategijo uveljavil termin nacionalnovarnostna strategija, ki je »veda ali veščina o uporabi politične, ekonomske in psihološke moči, skupaj z oboroženimi silami v državi, da tako v času miru kot vojne

zagotavlja nacionalne cilje» (Deibel 2007, 7). Z nacionalnovarnostno strategijo se tako uresničujejo varnostni ter obrambni cilji države.

2.2 Velika strategija

Pojem strategija se je najprej pojavil v povezavi z vojskovanjem (vojaška, vojna strategija). Kasnejša dognanja so privedla do spoznanja, da je vojaška sila v vojni lahko uspešnejša le kot sestavni del širše strategije, ki vsebuje tudi nevojaška orodja, kar je privedlo do pojma velika strategija (*Grand strategy*). Ta je sčasoma postajala vse manj vojaški koncept in postala skoraj sopomenka za nacionalnovarnostno strategijo.

Velika strategija je definirana kot smer in uporaba določenih ali vseh zmogljivosti varnostne skupnosti kot podpore političnim ciljem, ki so jih določili politiki (Gray 2012, 1). Gray (2012, 1) v nadaljevanju pojasni, da velika strategija v bistvu zajema vse instrumente veščine vodenja državnih poslov (*statecraft*), vključno z vojaško strategijo.²

»Večina avtorjev dandanes pojem velika strategija dejansko uporablja na način, ki ga skoraj ne razlikujemo od definicije nacionalnovarnostne strategije« (Deibel 2007, 7). Kennedy (1991, 168) tako opaza premik z vojnega področja na mirnodobno, saj se velika strategija dandanes dotika miru vsaj toliko ali še celo bolj kot vojne; izvajanje velike strategije se namreč ne neha, ko je vojna končana, niti se ne prične šele z začetkom vojne. Preprosto povedano, velika strategija je sinteza vojnih in mirnodobnih strategij.

Za Feaverja (2009, 2) je velika strategija teoretičen termin, ki se nanaša na zbir načrtov in politik, ki sestavljajo premišljeno prizadevanje države z uporabo skupnih političnih, vojaških, diplomatskih in ekonomskih orodij za doseganje državnih nacionalnih interesov; za Duecka (2015, 15) pa konceptualni načrt, ki določa, kako prepoznati, prilagoditi in določiti prioritete nacionalnim zmogljivostim, s pomočjo katerih se kljub ogrožanju uresničujejo nacionalni interesi.

² Robert Art v delu *Ameriška velika strategija in svetovna politika (America's Grand Strategy and World Politics, 2009)* uporablja pojem velika strategija kot uporabo vojaške moči za podporo nacionalnih interesov, medtem ko nevojaško moč umešča med zunanjo politiko. S tem veliko strategijo izenačuje z vojaško strategijo.

Na bolj praktični ravni se z veliko strategijo zagotavljajo potrebna sredstva države za doseganje političnih ciljev, kar pomeni, da je sprejeta na najvišji državni ravni. Oblikovanje tovrstne strategije poteka v treh stopnjah (Layne 1997, 88):

- določitev vitalnih (bistvenih) interesov države;
- prepoznavanje ogrožanja teh interesov;
- odločitev o tem, kako najbolj učinkovito uporabiti vojaške in ekonomske državne vire za zaščito teh interesov.

Potem ko so na najvišji državni ravni določeni vitalni nacionalni interesi posamezne države, se določi (prepozna) grožnje. Tako je mogoče določiti nabor ustreznih političnih orodij in načinov za soočenje s temi grožnjami.

V nadaljevanju magistrskega dela pojem velika strategija, kot je bilo pojasnjeno zgoraj, označuje širši pomen, ki presega ožji pomen vojaške strategije.

2.2.1 Velika strategija ZDA

V nadaljevanju bodo nekoliko podrobneje predstavljene vrste velikih strategij, ki jih v mednarodnem okolju uporabljajo ZDA. Ameriški vitalni interesi so, poleg obrambe ameriškega ozemlja, vzdrževanje regionalnih ravnotežij moči v Evropi, na Bližnjem vzhodu in v vzhodni Aziji in ohranitev prevlade ZDA³ v svetu (Dueck 2015, 202). Miller (2012, 7) našteva pet stebrov ameriške velike strategije: vzpostavitev demokratičnega miru, obramba domačega ozemlja, vzdrževanje ZDA naklonjenega ravnotežja moči med silami, kaznovanje malopridnih držav in investiranje v zaveznitva po svetu.

Po mnenju Čehulíčeve (2003, 31) velika strategija ZDA temelji na ameriški vojaški moči, diplomatski veščini in zdravi gospodarski konkurenci, medtem ko Layne (1997, 88) ugotavlja, da so vse ameriške administracije od konca druge svetovne vojne uporabljale veliko

³ Prevlada je množica prepletajočih se dejavnikov, s pomočjo katerih ZDA ohranjajo vodstvo pred drugimi velikimi silami na gospodarskem in vojaškem področju, s tem pa večjo zmožnost, - v primerjavi z rivali, - preoblikovanja mednarodnega okolja (Dueck 2015, 202).

strategijo premoči (hegemonije), ki izhaja iz realistične tradicije mednarodnih odnosov, in pravi:

Ključni elementi strategije premoči so vzpostavitev in vzdrževanje svetovnega reda pod vodstvom ZDA, ki temelji na prevladujoči politični, vojaški in ekonomski moči ZDA ter na ameriških vrednotah; maksimiranju ameriškega nadzora nad mednarodnim sistemom; preprečevanju nastanka rivalske velesile v Evropi in vzhodni Aziji ter vzdrževanju gospodarske soodvisnosti kot vitalnega ameriškega varnostnega interesa. Po logiki te strategije je ta soodvisnost najvišji interes, ki ga tovrstna strategija podpira. Največja grožnja soodvisnosti je nestabilnost, razširjeno odvrčanje (zastraševanje) pa način zoperstavljanja tej grožnji. Prizadevanje za svetovni red, ki naj bo integralni del ameriške velike strategije, je znano vsaj od leta 1945. Izenačenje velike strategije svetovnega reda z varnostjo ZDA odraža zgodovinsko zakoreninjeno prepričanje, da morajo ZDA po svetu razširiti tako svojo moč kot tudi politične in gospodarske institucije ter vrednote.

ZDA so po drugi svetovni vojni kot vitalni interes prepoznale gospodarsko soodvisnost med subjekti v mednarodnem sistemu (prosti trg) ter »zahodne« liberalne vrednote. Grožnje takšnemu sistemu so različne »motnje«, ki povzročajo nestabilnost v mednarodnem okolju. ZDA so se tem motnjam zoperstavljale s tako imenovanim razširjenim odvrčanjem ali zastraševanjem. S tem so šle ZDA onkraj obrambe zgolj svojega ozemlja, saj lahko uporabijo vsa razpoložljiva sredstva tudi za odvrčanje druge države, s čimer bi preprečile sovražna dejanja zoper tretjo stran (Anderson in drugi 2013, 5).⁴ Temelj koncepta razširjenega odvrčanja, utemeljenega med hladno vojno, je močna vojaška sila z jedrskim orožjem.

2.2.1.1 Razsežnosti velike strategije ZDA

Čeprav je Layne (1997, 88) ameriško veliko strategijo po koncu hladne vojne opredelil kot enotno strategijo premoči, temelječo na realističnih predpostavkah, katere glavni cilj je zagotavljanje gospodarsko-ekonomske soodvisnosti, Dueck (2015, 15–22) prepoznava več vrst ameriške velike strategije. Uporaba posamezne vrste je (bila) odvisna tako od vsakokratne ameriške oblasti (administracije) kot seveda tudi od zunanjih okoliščin v mednarodnem okolju. ZDA v mednarodnem okolju uporabljajo naslednje vrste velikih strategij (Dueck 2015, 15–22):

⁴ Na precejšnjo fleksibilnost koncepta kaže tudi opredelitev »tretje strani«. Anderson in drugi (2013, 5) ugotavljajo, da je tretja stran največkrat zaveznik ali partner, čeprav lahko zaradi vitalnih interesov ZDA odvrčanje zaradi obrambnih namenov razširijo tudi na nevtralne ali celo za ZDA sovražne države. Brzezinski (2012, 114) ugotavlja konkretno, da je varnost držav, kot so Južna Koreja, Tajvan, Japonska, Turčija in celo Izrael, odvisna od ameriškega razširjenega jedrskega odvrčanja.

- *S strategijo omejevanja* iščejo načine za zmanjšanje stroškov (vojaških in drugih), ki jih povzročajo ameriške aktivnosti v mednarodnem okolju. Na zunaj se to kaže v zmanjševanju vojaško-obrambnih stroškov za dejavnost v tujini, umiku ZDA iz določenih mednarodnih zavez, končanju zavezništev, zmanjšanju strateške navzočnosti v tujini itd.
- Pri *strategiji zadrževanja* gre za defenzivno strategijo.⁵ Ta vključuje določanje mej sprejemljivosti (tako imenovanih rdečih črt) in vzpostavljanje geopolitičnega ravnotežja tako z vzpostavljanjem vojaških zavezništev kot tudi s pomočjo gospodarskih in diplomatskih aktivnosti.
- *S strategijo zamenjave režimov* si ZDA prizadevajo za zamenjavo vladajoče garniture v sovražni državi z bolj sprejemljivo (prijateljsko) vladajočo garnituro. To strategijo lahko uporabljajo neposredno ali pa pri tem uporabijo posrednika.
- *Strategija sodelovanja* se deli na dve podvrsti. Pri *sodelovanju kot integraciji (vključevanju)* z oblikami ekonomske soodvisnosti in prepletenosti, politične liberalizacije, članstva v mednarodnih organizacijah itd. spodbujajo sovražne, avtorske režime v bolj prijateljsko, kooperativno in demokratično smer. *Sodelovanje kot kupčevanje (barantanje)* temelji na različnih predpostavkah: na vzajemnem trgovanju z interesi in koncesijami s pogajanjem, sklepanjem kompromisov, obljubami, včasih tudi grožnjami.
- *Strategija pomiritve* vključuje enostranske koncesije zaradi želje po spremembi agresivnega obnašanja in ambicij potencialnih nasprotnikov v bolj prijateljski odnos.
- *S strategijo uravnoteževanja na daljavo* poskušajo ZDA prepustiti glavno breme neposrednega »uravnoteževanja« regionalnim silam ali sili. Te potem »uravnotežujejo« druga proti drugi, medtem ko se ameriške vojaške sile umaknejo iz

⁵ Layne (1997, 88) to strategijo (*containment*), ki so jo izvajale ZDA med hladno vojno, prišteva med strategijo premoči (hegemonije, dominacije). Za očeta te strategije sicer štejemo ameriškega diplomata in realista Georgea Kennana.

regije na varno razdaljo ali celo nazaj na ozemlje ZDA. S tem ZDA zmanjšajo tveganje za svoje kopenske sile in se zanašajo na relativno premoč na morju in v zraku. Prav tako se s tem izognejo dragim in krvavim vojaškim operacijam v oddaljenih državah na obrobju in okupaciji celotnih držav ali delov držav. V skladu s to strategijo ZDA (vojaško) posredujejo samo takrat, ko se izkaže, da regionalne sile ne morejo vzpostaviti ravnotežja s potencialnim hegemonom v regiji.

- *Strategija neintervencije* gre še korak dlje od strategije omejevanja. S to strategijo se izognemo vsakršnim mednarodnim strateškim zavezam in vpletanjem, tudi grožnjam in prisili.⁶

Kot lahko vidimo, omenjene vrste velikih strategij segajo od bolj ofenzivnih do bolj defenzivnih in zajemajo celo paleto ameriške (ne)navzočnosti v svetu. Ta sega od vojaške okupacije in nasilne menjave oblasti v drugih državah (intervencionizem) prek tako imenovanega uravnoteževanja na daljavo (pogojna intervencija) do umika in pasivnosti (neintervencije), ki lahko privede tudi v izolacionizem. Dueck (2015, 23) pojasnjuje, da v praksi ZDA v svoji zgodovini dejansko niso nikoli uporabljale »čiste« oblike samo ene vrste strategije, temveč gre vedno za hibridno strategijo, ki se je spreminjala glede na čas in kraj. Pri tem kombinirajo prednosti (in s tem tudi slabosti) prej omenjenih (čistih) vrst strategij.

⁶ Dueck (2015, 23) pravi, da je za ZDA takšna strategija na dolgi rok najdražja in najbolj tvegana, ker poskušajo sovražne sile, predvsem avtoritarne, v času ameriške pasivnosti na vsak način doseči svoje cilje. Po njegovem takšna neaktivnost ZDA samo še dodatno spodbuja nestabilnost in vojne.

3 Geopolitika in realistična teorija mednarodnih odnosov

3.1 Opredelitve geopolitike

Geopolitika zajema analizo geografskih učinkov na razmerja moči v mednarodnih odnosih (Encyclopedia Britannica). Simoniti (v Luard 2001, 53) razume geopolitiko kot vedo, ki se ukvarja s politično vrednostjo geografskega prostora in vsega, kar je na njem: ljudi, kulture, gospodarstva, vere, ideologije, političnega sistema, vojaškega in ekonomskega potenciala itd. Iz teh opredelitev vidimo, da gre v splošnem za povezavo med geografskimi in družbeno-socialnimi dejavniki. Po Friedmanovem mnenju (2009, 21) geopolitika predpostavlja, da je značaj naroda pretežno določen z geografijo kot tudi odnosi med narodi. Gray (2012, 309) pravi, da je geopolitika interpretiranje geografije skozi politično prizmo človeškega razumevanja, predstav in odločitev.

Gökmenova (2010, 16-17) v opredelitev vnaša še zgodovinske okoliščine v povezavi s fizičnim geografskim prostorom in ugotavlja, da je pri proučevanju geopolitike pomembna tudi povezava med geografijo in zgodovino; fizično okolje je osnovni povzročitelj ali deterministični faktor človeške aktivnosti, politična zgodovina pa laboratorij, iz katerega geopolitični teoretiki opazujejo svojo okolico. Svetovna zgodovina navsezadnje predstavlja tekmovanje za moč, s pomočjo katere lahko zavzamemo in nadzorujemo prostor (Toal 1996, 2).

3.2 Zgodovinski razvoj tradicionalne geopolitike

3.2.1 Nemška geopolitična šola

Nemška geopolitična šola je imela velik vpliv na nemško politiko v drugi polovici 19. in v prvi polovici 20. stoletja. Trije najpomembnejši predstavniki te šole, ki je zagovarjala nemško ekspanzijo, so bili Friedrich Ratzel, Rudolf Kjellen in Karl Haushofer.

Prvi je pojem geopolitika uporabil Šved Kjellen. Kjellen je bil goreč zagovornik organske teorije države, katere avtor je bil njegov učitelj, nemški geograf Ratzel. V skladu s to teorijo je država biološki organizem (ozemlje kot telo), zatorej se države obnašajo in živijo v skladu z

biološkimi darvinističnimi zakonitostmi. Organska rast je v naravi države in zato ta teži k temu, da »absorbira« manj uspešne in manjše države. Ekspanzija in politična rast države sta zdravi za državo, kajti to pripomore k povečanju moči držav. Kjellen je Ratzlovo teorijo nadgradil z zamisljo, da imajo bolj napredne kulture in države več pravice do ozemeljske širitve in s tem do nadzora nad večjim delom ozemelj.

Nemški politični geograf in vojaški častnik general Karl Haushofer je bil pod Ratzlovim vplivom, prav tako pa tudi občudovalec Mackinderjeve teorije osrčja (več o tej teoriji v naslednjem razdelku). S svojimi zamislimi je teoretično tlakoval pot nacistični ekspanziji na vzhod. Življenjski prostor je Haushofer definiral kot pravico in dolžnost naroda, da zagotovi potreben prostor in vire za svoje prebivalstvo. Narod ima namreč pravico do vodenja »pravične vojne« in do samozadostnosti. Njegov je tudi koncept dinamičnih mej: država si v skladu z iskanjem prostora spreminja meje, ki so tudi živi in dinamični organizmi. Predvideval je, da Nemčija potrebuje nadzor nad evrazijskim osrčjem.

3.2.2 Zahodna geopolitična šola

3.2.2.1 Teorija osrčja

Britanski politični geograf in politik Halford Mackinder je v svojih delih⁷ razvil idejo evrazijskega središča (*Pivot*), ki ga z zahodne južne in vzhodne strani obkroža pas, poimenovan notranji krajec. Ozemeljsko evrazijsko središče obsega območje osrednje Azije (glej sliko 3.1).

⁷ Mackinder je idejo evrazijskega središča oziroma tako imenovanega osrčja razdelal v svojih dveh znamenitih delih Geografsko središče zgodovine (*Geographical Pivot of History*) iz leta 1904 in Demokratični ideali in resničnost (*Democratic Ideals and Reality*) iz leta 1919.

Slika 3.1: Evrazijsko središče (Pivot)

Vir: Mackinder (1904, 435).

Mackinder je kasneje središče ozemeljsko »razširil« in ga poimenoval osrčje (*Heartland*) (glej sliko 3.2). Opozarjal je na možnost nastanka kopenske evrazijske velesile, ki bi nadzorovala z energenti bogato in ogromno območje med Nemčijo in osrednjo Sibirijo. S tem bi bila ogrožena prevlada takratne največje pomorske sile – Velike Britanije. Svojo teorijo je strnil v znani geopolitični opredelitvi: »Kdor vlada vzhodni Evropi, nadzoruje osrčje, kdor nadzoruje osrčje, vlada svetovnemu otoku (Evropa, Arabski polotok, Afrika, južna in vzhodna Azija), in kdor vlada svetovnemu otoku, vlada svetu« (Mackinder v Brzezinski 1997, 38). Zatrjeval je, da je treba prepoznati in nadzorovati glavne strateške točke, kar zagotavlja svetovno prevlado. Bal se je kopenskih sil Nemčije in Rusije, zlasti njunega morebitnega zavezništva. Leta 1924 je predlagal zavezništvo med pomorskima silama ZDA in Veliko Britanijo kot uravnoteženje zoper možno rusko-nemško zavezništvo (Gökmen 2010, 34). V nekem smislu je ta ideja napovedovala ustanovitev Nata po drugi svetovni vojni.

Slika 3.2: Osrčje (Heartland)

Vir: Infomapsplus (2014).

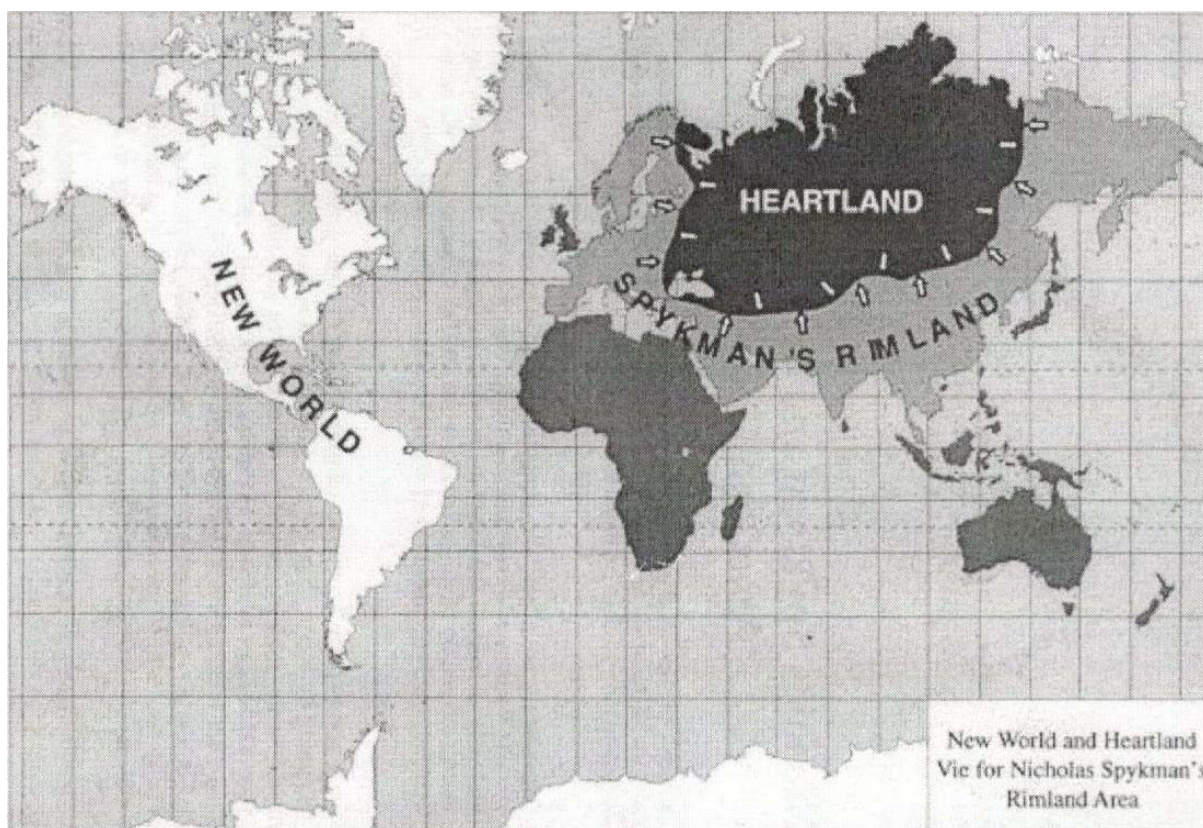
Teorija evrazijskega osrčja je najbolj vpliven geopolitični koncept za anglo-ameriško idejo državotvornosti in je prav tako pripomogla k povojni ameriški geopolitični strategiji, ki je težila k odkriti ali prikriti vojaški intervenciji na skoraj vsaki svetovni celini (Brotton 2012, 368-369).

3.2.2.2 Teorija obrobja

Ameriški geopolitik nizozemskega rodu Nicholas Spykman je evropsko geopolitično razmišljanje prenesel na ameriški primer. V štiridesetih letih 20. stoletja je na temelju Mackinderjevega koncepta razvil teorijo obrobja. V nasprotju z Mackinderjevim poudarkom na evrazijskem osrčju je Spykmanovo pozornost pritegnilo ozemlje, ki ga je Mackinder poimenoval notranji krajec (*Inner or Marginal Crescent*) (glej sliko 3.1). Ta pas obrobnegega ozemlja, ki s treh strani obdaja osrčje, je poimenoval obrobje (*Rimland*) (glej slike 3.2 in 3.3). Spykman je nadgradil Mackinderjevo teorijo z ugotovitvijo, da je mogoče osrčje nadzorovati in potencialni evrazijski velesili preprečiti širjenje z robnih območij Evrazije.

Spykman je podvomil o zmožnosti osrčja, da bi lahko ohranilo vlogo svetovnega zavojevalca. Poleg tega je s svojim obrobjem bistveno »razširil« pas Mackinderjevega notranjega krajca, tako da je vključevalo skoraj vso celinsko Evropo, zahodno od baltiško-črnomske prelomnice, gorato jedro Azije in vso Kitajsko (Parker 1997, 188-189). Obrobje je bilo zanj glavno svetovno geopolitično prizorišče. Po zgledu omenjenega slavnega Mackinderjevega geopolitičnega izreka je trdil: »Kdor vlada obrobju, vlada Evraziji; kdor vlada Evraziji, ima v rokah usodo sveta« (Mackinder v Parker 1997, 190). Spykman je že takrat predvidel, da bo v prihodnje območje obrobne pasu dokaj raznoliko in neenotno. Po njegovem morajo ZDA skleniti zavezništva z določenimi silami na ozemlju obrobja.

Slika 3.3: Spykmanovo obrobje (Rimland)

Vir: Oldenburger (2016).

Tako kot je Spykman prepoznal moč kot glavni dejavnik v odnosih med državami, je bila zanj geografija najpomembnejši dejavnik v svetovni politiki (Gökmen 2010, 49-50). Ne nazadnje je Američanom pokazal, da gre pri zunanji politiki prej za moč kot pa za ideale (Hoffman 1977, 44). Če hočejo ZDA obvladovati Evrazijo, morajo izvajati aktivno neizolacionistično

zunanjo politiko, s katero bi lahko vzpostavili ravnotežje moči⁸ na tej celini, kar bo neposredno vplivalo na varnost ZDA. Čeprav avtorstvo ameriške strategije zadrževanja Sovjetske zveze med hladno vojno pripisujejo Georgeu Kennanu, je Spykmanov koncept, temelječ na Mackinderjevi teoriji osrčja, pomagal pripraviti ameriško javnost na povojno obkrožanje Sovjetske zveze na bokih (Iseri 2009, 33).⁹

3.3 Realistična teorija mednarodnih odnosov

3.3.1 Značilnosti realizma

Čeprav obstaja več smeri v realistični teoriji mednarodnih odnosov, najdemo nekaj skupnih značilnosti, ki so lastne realističnemu pogledu na mednarodne odnose.¹⁰ Glavni dejavnik v mednarodnih odnosih je vedno država (Morgenthau in Waltz v Grieco 1993, 118). Ta nikoli ne funkcioniра v nekem praznem prostoru, temveč v mednarodnem okolju, kjer so tudi druge države s svojimi interesi in potrebami. Države prihajajo v medsebojne dinamične, nenehno spreminjajoče se odnose, pa naj bodo ti prijateljski ali sovražni. V tem prostoru ni osrednje (vrhovne) avtoritete, ki bi lahko razsojala o sporih med državami in jih ščitila eno pred drugo.¹¹ Takšno stanje lahko opišemo kot anarhično, kar pa še ne pomeni, da je tudi kaotično. Morgenthau (1995, 76) pravi, da je »glavni kažipot, ki političnemu realizmu pomaga najti pot skozi zapleteno pokrajino mednarodne politike, koncept interesa, definiran kot moč«. Po njegovem mnenju je mednarodna politika boj za moč, ki je vedno njen neposredni cilj (Morgenthau 1995, 102).

Vsaka država ima svoje vitalne interese, v skladu s katerimi ravna v razmerju z drugimi državami. V tem smislu ravna sebično. Sebičnost ali egoizem v ravnanju držav je značilnost realističnega gledanja na mednarodne odnose. Tri skupne značilnosti, ki jih povezujemo z

⁸ Cilj ravnotežja moči ni toliko mir, kakor je posredovanje med državami za vzpostavitev stabilnosti (Grizold v Luard 2001, 108). Za Waltza (1979, 117–123) je težnja držav k ravnotežju avtomatska ne glede na to, da nekatere ali vse države zavestno težijo k vzpostavitvi ravnotežja ali k dominaciji.

⁹ Spykman je že med drugo svetovno vojno, leta 1941, predvidel, da bo treba po porazu sil osi Japonsko in Nemčijo vključiti v protisovjetsko zavezništvo, da bi s tem Sovjetom preprečili ugoden geopolitični položaj v Evropi (Gökmen 2010, 51).

¹⁰ Wohlforth (2008, 132) navaja, da posamezne definicije političnega realizma zajemajo štiri splošna temeljna načela: združevanje (grupiranje), egoizem, anarhijo in politiko moči, čeprav se razlikujejo v podrobnostih.

¹¹ Drugače od mednarodnega okolja znotraj vsake države obstaja vrhovna avtoriteta, to je državna oblast, ki ima na voljo sredstva za prisiljevanje (policija, tožilstvo, sodstvo, vojska, carina, izvrševanje kazenskih sankcij ...), s katerimi, v skladu z ustavo in drugimi izvršilnimi predpisi, uveljavlja svojo voljo. Če država (osrednja oblast) na svojem ozemlju ali na večjem delu ozemlja ni sposobna uveljaviti svoje volje, govorimo o propadli državi (*failed state*).

realizmom – državocentrizem, preživetje in samopomoč – so prisotne tako v delih klasičnih realistov, kakršen je bil Tukidid, kot tudi pri neorealistih, kakršen je Waltz (Dunne in Schmidt 2007, 207).

V realistični teoriji mednarodnih odnosov se največkrat pojavlja delitev na klasični realizem in na neorealizem, ki ga imenujemo tudi strukturni realizem.

3.3.2 Klasični realizem

Utemeljitelj klasičnega realizma Hans Morgenthau (1995, 75) je bil prepričan, da se politika in družba nasploh ravnata po objektivnih zakonih, ki imajo korenine v človekovi naravi. Ker nagon po moči in volja po prevladi veljata za glavna vidika človeške narave, je s tem mogoče razložiti, zakaj je mednarodna politika nujno politika moči (Dunne, Schmidt 2007, 213). Zaradi želje po več moči, ki je neločljivo bistvo vsakega človeka, se države nenehoma spopadajo in povečujejo svoje zmogljivosti. Odsotnost vrhovne avtoritete (svetovne vlade) v mednarodnem prostoru daje človeškemu pohlepu prosto pot (Elman 2008, 17). Iz omenjenih opredelitev sledi, da klasični realizem razlaga konfliktno naravo med državami s slabostmi človeške naravi (volja do moči, pohlep).

3.3.3 Neorealizem

Neorealizem ali strukturni realizem, katerega glavni utemeljitelj je Kenneth Waltz s prelomnim delom Teorija mednarodne politike (*Theory of International Politics*) iz leta 1979, v nasprotju s klasičnim realizmom ne izhaja iz človekove naravi, temveč iz strukture mednarodnega sistema, ki odločilno določa ravnanje držav. Struktura mednarodnega sistema je tista, ki sili države v pehanje za močjo (Mearsheimer 2007, 72), samopomoč pa je v anarhični strukturi nujno načelo delovanja (Waltz 1979, 111). Glavni cilj vsake države je preživetje v anarhičnem mednarodnem sistemu. V takšnem sistemu si mora vsaka država sama zagotoviti obstanek oziroma varnost v skladu z načelom samopomoči. Edina strukturna spremenljivka v sistemu je porazdelitev moči (Elman 2008, 18).

Anarhična narava sistema mednarodnega okolja sili države, da zase pridobijo čim več moči, ker je ta najboljše zagotovilo za preživetje (obstanek). V tem pehanju države (ne)hote trčijo ob istovrstno hotenje drugih držav. Medtem ko je pri klasičnem realizmu glavno gonilo za tekmo med državami človeška narava, ima v neorealizmu to vlogo anarhija (Mearsheimer 2014, 19). Kombinacija anarhije in relativne moči vodi k vzorcem obnašanja, ki ga imenujemo ravnotežje moči, v katerem relativno šibkejši poskuša pridobiti moč za zoperstavljanje relativno močnejšemu (Sterling–Folker 2006, 14).

3.3.3.1 Defenzivni in ofenzivni realizem

Pri razpravah o neorealizmu na področju varnostnih študij se uporabljata tudi izraza defenzivni in ofenzivni realizem (Lamy 2007, 265). Obe teoriji izhajata iz neorealističnih premis, ki jih je utemeljil Kenneth Waltz.¹² Kot izhaja iz imen samih, daje defenzivni realizem prednost obrambnemu obnašanju držav, ofenzivni realizem pa nenehnemu prizadevanju za povečevanje moči držav.

Defenzivni realizem stavi na racionalnost držav in vpeljuje kot spremenljivko tako imenovano napadalno-obrambno ravnotežje, sestavljeno iz najrazličnejših dejavnikov, ki omogočajo lažjo ali težjo prevlado (Elman 2008, 20). Obstoječa tehnologija in geografske okoliščine po mnenju zagovornikov te teorije največkrat dajejo prednost obrambi. Kombinacija racionalnosti in napadalno-obrambnega ravnotežja, ki je bolj naklonjeno obrambnemu obnašanju, kaže, da je za države najbolje, če podpirajo obstoječe stanje (status quo). Po drugi strani pa je agresivno, napadalno obnašanje držav neproduktivno in celo škodljivo za državo samo. Po mnenju zagovornikov defenzivnega realizma je za države najbolje, če si ne prizadevajo preveč za povečanje moči, temveč se raje posvečajo ohranjanju obstoječega ravnotežja moči.¹³ Defenzivni realisti tudi pravijo, »da si države prizadevajo za maksimiranje svoje varnosti, ne pa moči, in da sam mednarodni sistem zagotavlja dovolj varnosti« (Layne 1997, 93).

¹² Utemeljitelj ofenzivnega realizma John J. Mearsheimer (2014, 19–21) uvršča Kennetha Waltza med defenzivne realiste in pravi, da Waltz v delu *Teorija mednarodne politike* (1979) v bistvu predstavlja teorijo defenzivnega realizma.

¹³ Tako pri defenzivnem realizmu kot tudi pri drugih realističnih teorijah je treba upoštevati, da so imeli avtorji teh teorij v mislih velike sile oziroma najmočnejše države na svetu.

Nasprotno pa zagovorniki ofenzivnega realizma trdijo, da si morajo države za zagotavljanje svoje varnosti ves čas prizadevati za povečevanje svoje (relativne) moči nasproti drugim državam. Končni cilj vsake države je namreč postati hegemon. Za utemeljitelja ofenzivnega realizma štejemo Johna Mearsheimerja, ki je to teorijo sistematično predstavil leta 2001 v delu *Tragedija politik velikih sil (The Tragedy of Great Power Politics)*. Mearsheimer svojo teorijo postavlja kot samostojno teorijo nasproti Waltzovi neorealistični teoriji iz leta 1979, o kateri Mearsheimer trdi, da gre v bistvu za teorijo defenzivnega realizma. Mearsheimer (2014, 30–32) je natančno opisal pet predpostavk, na katerih temelji teorija ofenzivnega realizma. Prva predpostavka je anarhičnost v mednarodnem sistemu, ki ga sestavljajo neodvisne države (velike sile), nad katerimi ni nobene osrednje avtoritete. Druga predpostavka je, da imajo vse velike sile v posesti večje ali manjše ofenzivne vojaške zmogljivosti, s katerimi lahko v vsakem trenutku škodujejo drugi sili (državi) ali jo celo uničijo, s čimer predstavljajo potencialno nevarnost druga drugi. Tretja predpostavka se navezuje na prejšnjo in pravi, da države ne morejo biti nikoli povsem prepričane o resničnih namerah drugih držav. To seveda ne pomeni, da imajo države dejansko sovražni namen do drugih držav, toda o tem nikoli ne obstaja stotodstna gotovost. Četrta predpostavka postavlja preživetje (obstane) kot prvi in primarni cilj vsake države, kajti zavojevana (podrejena) država ne more zagotavljati drugih ciljev. Peta predpostavka je, da so države (velike sile) racionalni subjekti, ki se zavedajo zunanjega okolja in dejavnikov, zato razmišljajo dolgoročno, kako si zagotoviti preživetje.

Medtem ko defenzivni realisti gledajo na svet bolj optimistično, - nekateri pogledi so blizu liberalni teoriji mednarodnih odnosov, - iz teorije ofenzivnega realizma vejeta pesimizem in stalno nezaupanje med subjekti v mednarodnem sistemu. Pri prizadevanju držav za povečanje svoje varnosti oziroma relativne moči v primerjavi z drugimi subjekti gre za igro ničelne vsote, kjer lahko nekdo pridobi, vendar vedno na račun drugega. Velike sile se v takem okolju nujno bojijo druga druge in so sumničave do dejanj drugih. V anarhičnem sistemu se lahko države zanašajo le na svojo moč pri zagotavljanju preživetja oziroma nacionalne varnosti. Načelo samopomoči ne izključuje vzpostavljanja koalicij, zavezništev. Toda kot pravi Mearsheimer (2014, 33), »zavezništva so le poroke iz koristoljubja, kajti današnji zaveznik lahko že jutri postane sovražnik in nasprotno«. Strah in nezaupanje med

subjekti v mednarodnem prostoru ter načelo samopomoči določajo obnašanje teh subjektov v neprijaznem zunanjem okolju.

3.3.4 Moč in hegemonija

Najboljše zdravilo za preživetje v anarhičnem okolju je večja moč v primerjavi z drugimi državami v sistemu, to je večja relativna moč. S tem se zmanjša strah, čeprav nikoli povsem ne izgine, pred možnostjo, da bi kdorkoli drug lahko ogrožal primarni cilj – obstanek države. Možnost, da bo šibkejša država ogrozila ali napadla močnejšo, je namreč manjša. Cilj velikih sil je postati hegemon znotraj takšnega sistema. Ker je skorajda nemogoče vzpostaviti hegemonijo na svetovni ravni (globalni hegemon), vsaj za daljše obdobje, (vele)sile vzpostavljajo hegemonijo v svoji sosesčini, na kontinentu itd. V tem primeru govorimo o regionalni hegemoniji. Četudi državi ne uspe postati hegemon, kar je pogost primer, si nenehno dejavno prizadeva pridobiti, v skladu s svojimi zmožnostmi, več moči, kot je trenutno ima. Takšno ravnanje povzroča v sistemu stalno tekmovalnost med državami.¹⁴

Cilj vsake velike sile je globalna dominacija, kar pa je, celo v dobi nuklearne oborožitve, praktično nemogoče. Nobena izmed velikih sil nima takšne vojaške zmogljivosti, da bi lahko postala svetovni, globalni hegemon.¹⁵ Zato si velike sile prizadevajo za dosegljiv cilj – postati regionalni hegemon. Kot že samo ime pove, gre za dominacijo ene velesile v delu sveta; kot regija so tu mišljene tudi celine (ameriška celina, Evropa, Azija, Evrazija itd.).

3.3.5 Unipolarnost, bipolarnost in multipolarnost v mednarodnem sistemu

Unipolarnost v mednarodnem okolju je stanje, v katerem prevladuje ena sama velika (vele)sila. Pri tem je razlika v moči med njo in drugimi silami dejansko ogromna. Brzezinski (2007) je ZDA razglasil za globalnega hegemon, s čimer implicitno nakazuje na unipolarnost v mednarodnem okolju. Vsaj za obdobje med letoma 1991 in 2001 bi temu lahko pritrdili.

¹⁴ Logiko takega tekmovanja predstavlja koncept varnostne dileme, ki pravi, da ukrepi, ki jih izvede ena stran (država) za to, da si poveča lastno varnost, ponavadi pomenijo zmanjšanje varnosti druge države ali drugih držav. Mearsheimer (2014, 36) v zvezi s tem pravi, da je neki državi težko povečati zmožnosti za preživetje, ne da bi bilo pri tem ogroženo preživetje drugih držav.

¹⁵ Mnenja o tem vprašanju se med avtorji v strokovni literaturi razhajajo. Brzezinski (1997) je ZDA poimenoval prvega globalnega (svetovnega) hegemon v zgodovini človeštva. Mearsheimer (2001) pa v nasprotju s tem trdi, da še nikoli v zgodovini ni nobeni sili uspelo vzpostaviti globalne hegemonije.

V bipolarnem sistemu prevladujeta dve veliki sili. Obe sta približno enako močni, zato si nobena ne more pridobiti odločilne prevlade nad drugo. Kot tak je ta sistem najbolj stabilen, možnost velike vojne je najmanjša. Pride lahko kvečjemu do primerov, ko se velika sila zaplete v spopad z manjšo državo, do posredne vojne, ko rivala vojaško in na druge načine pomagata nasprotnim stranem znotraj neke tretje države ali pa vojaško podpirata različne strani v konfliktu. Bipolarni sistem je že po logiki stvari vedno uravnotežen.

Multipolarni sistem je bolj nestabilen oziroma bolj nagnjen h konfliktom in vojnemu stanju kot bipolarni sistem. Če je med dvema državama v sistemu velika razlika oziroma neravnovesje, potem je močnejša država potencialni hegemon. Za sistem, v katerem tak hegemon obstaja, pravimo, da je neuravnotežen. Nasprotno pa sistem, v katerem ni dominantne države, imenujemo uravnotežen.

V uravnoteženem multipolarnem sistemu dominirajo tri države ali več, vendar nobena od njih ne prevladuje nad drugimi toliko, da bi jo lahko šteli za potencialnega hegemon. Med dvema vodilnima državama ni večje razlike v vojaški moči, vendar je določena asimetrija moči seveda mogoča. Glede stabilnosti sistema je nekje vmes med bipolarnim in neuravnoteženim multipolarnim sistemom. Vojna tukaj je bolj verjetna kot v bipolarnem sistemu in manj verjetna v primerjavi z neuravnoteženim multipolarnim sistemom.

V neuravnoteženem multipolarnem sistemu dominirajo tri države ali več, vendar ena izmed njih odstopa po moči, zato predstavlja potencialnega hegemon. Ta sistem je najbolj nestabilen in v takem razmerju moči je vojna najbolj mogoča. Potencialni hegemon vnaša med druge države strah. Lahko sam prične vojno zoper druge sile v sistemu, da bi s tem še povečal svojo relativno moč in postal regionalni hegemon, ali pa vojno zoper potencialnega hegemon pričnejo druge države, ki lahko med seboj sklenejo zavezništvo, tako imenovano koalicijo uravnoveževanja (Mearsheimer 2014, 330). Tovrstne vojne so navadno dolgotrajne in drage.

3.4 Povezava med tradicionalno geopolitiko in realizmom

Geopolitika, ki se je porodila v poznem 19. stoletju, je zaradi povezav nemške šole z nacizmom v prvi polovici 20. stoletja po drugi svetovni vojni postala neke vrste »intelektualni strup«. Termin geopolitika se v ZDA med drugo svetovno vojno in začetkom politike popuščanja (detant) v sedemdesetih letih 20. stoletja skorajda ni uporabljal, vendar so kljub temu geopolitični miselni vzorci v zunanji politiki preživeli tudi v hladni vojni (Gökmen 2010, 52). Trumanova doktrina¹⁶ kot ameriška strategija med hladno vojno, vzpostavitev strategije zadrževanja, katere avtorstvo se najpogosteje pripisuje ameriškemu diplomatu Georgeu Kennanu, pa tudi različna dela in razmišljanja političnih znanstvenikov na ameriških univerzah, med katerimi je tudi Zbigniew Brzezinski, so samo nekateri primeri, ki potrjujejo navzočnost geopolitičnega razmišljanja v tem času. Tudi hladna vojna sama po sebi ni bila nič drugega kot uresničevanje geopolitične igre na svetovni »šahovnici« (Gökmen 2010, 59).

Geopolitično »tradicijo« je v veliki meri prevzela, to velja zlasti za ZDA, znanstvena disciplina, imenovana teorija mednarodnih odnosov. Glavni namen te discipline je znanstveno preučevanje svetovne politike, ki naj bi pripomogla k mirnemu reševanju svetovnih konfliktov. Neposredni razlog za to je bila krvava in dolgotrajna druga svetovna vojna, za katero naj bi bila kriva tudi psevdoznanost – geopolitika. Kot odgovor na idealistično iskanje vzrokov za preprečitev vojne (Wilsonov liberalni internacionalizem) se je v okviru mednarodnih odnosov v ZDA pojavil realistični pristop (Gökmen 2010, 147–154). Ta pa ni nastal v nekem vakuumu, temveč je prevzel nekatere »praktične« geopolitične predpostavke in jih teoretično na novo osmisli. Pri tem so bile zavržene nesprejemljive teze nemške geopolitične šole. Realistična šola mednarodnih odnosov vsebuje tudi dediščino geopolitike, čeprav to ne pomeni, da lahko realizem zreduciramo zgolj na geopolitiko, je pa ta prevzel precej predpostavk tradicionalne geopolitike (Gökmen 2010, 156).

Znanost o mednarodnih odnosih očita geopolitiki predvsem preveliko determiniranost z geografskimi dejavniki, s čimer se je mogoče strinjati, vendar po drugi strani tudi realistična teorija, zlasti ofenzivni realizem, v svojih predpostavkah poudarja pomembnost geografskih

¹⁶ Doktrina je skupek idej, prepričanj, načel, ki jih zagovarja določena skupina (Dictionary.com). Za politično doktrino lahko rečemo, da je skupek politik, ki jih zagovarja določena politična (vladajoča) opcija.

dejavnikov. Vključitev geopolitike ni nekaj novega v realistični tradiciji. Dejansko je geopolitika v realistični misli prisotna že stoletje, prav tako pa igra geografija pomembno vlogo pri postklasičnih realistih, ki poleg mednarodne strukture moči upoštevajo tudi učinke nestrukturnih sistemskih spremenljivk (Toft 2005, 388). Scott (2008, 3) in Toft (2005, 389) dajeta ravno Mearsheimerjev ofenzivni realizem kot primer kombiniranja geopolitične in realistične paradigme, ker vključuje tudi geografsko spremenljivko, medtem ko je pri Waltzovem (defenzivnem) realizmu edina spremenljivka distribucija moči.

Klasična geopolitika in realizem imata določene skupne predpostavke kot tudi skupne pomanjkljivosti. Realistična teorija poudarja moč, suverenost, stabilnost in silo, tradicionalna geopolitika pa moč, državo, geografijo, hegemonijo, identifikacijo prostora (Gökmen 2010, 158). Iz tega sledi, da je obema skupen poudarek na državocentričnosti in moči. Obe gledanji imata enaka stališča glede države in anarhije ter verjameta, da je glavni cilj zagotavljanje moči in posledično dominacija v anarhični strukturi mednarodnih odnosov. Agnew (v Gökmen 2010, 159) ugotavlja, da sta dve geopolitični predpostavki dominantni v prevladujoči (realistični) teoriji mednarodnih odnosov: prvič, da prihaja moč iz prednosti geografske lokacije, števila prebivalstva in količine naravnih virov, in drugič, da je moč v celoti lastnost teritorialne države, ki jo poskuša monopolizirati v tekmovalstvu z drugimi državami. Deudney (1997, 96; 2000, 79) pravi, da je zlasti v ZDA prevladujoča sopomenka geopolitike realizem, s poudarkom na geografskih dejavnikih. Geopolitiko kot sopomenko za politiko moči uporabljajo tako realisti kot nerealisti (Deudney 1997, 96), zato je postala fraza »geopolitični realizem« odveč (Deudney 2000, 79).

Največja skupna pomanjkljivost obeh pogledov je enačenje države z nacio (država enega naroda, nacije so homogene entitete), zlasti pri teoriji mednarodnih odnosov. Pomanjkljivost pri obeh gledanjih je tudi razlikovanje med visoko politiko (diplomacija in strateške zadeve) in nizko politiko (domača politika), ki izhaja iz predpostavke, da sta domača in zunanja politika popolnoma ločeni. (Gökmen 2010, 165–176).

Termin geopolitika je, predvsem po zaslugi Henryja Kissingerja, zopet pridobil »domovinsko pravico« v strokovni literaturi v sedemdesetih letih 20. stoletja. Kljub temu, da so v določenih časovnih obdobjih (po koncu druge svetovne vojne, po padcu berlinskega zidu)

poskušali na svet gledati skozi prizmo optimistične liberalne teorije mednarodnih odnosov, se je svet vedno znova vračal na pojme, kot so moč, ravnotežje moči, interesi, nacionalna varnost, geografija, ozemlje, meje, uravnoteževanje, zavezništva, nacionalizem in podobno. Vse to pa so pojmi iz železnega repertoarja realizma ter geopolitike. Med sodobne razlagalce stvarnosti, ki na svet gledajo pretežno skozi geopolitična in realistična očala, prištevamo tudi Zbigniewa Brzezinskega.

4 Življenjska pot in izhodišča geopolitične misli Zbigniewa Brzezinskega

4.1 Življenjska pot Zbigniewa Brzezinskega

4.1.1 Akademsko kariera

Zbigniew Brzezinski se je rodil 28. marca 1928 v Varšavi na Poljskem. Njegov oče je bil poljski diplomat, ki je bil leta 1938 napoten na službovanje v Kanado. Družina Brzezinski je po izbruhu druge svetovne vojne in napadu na Poljsko septembra 1939 ostala v Severni Ameriki, kjer se je Zbigniew tudi šolal. V letih 1949 in 1950 je diplomiral in magistriral na univerzi McGill v kanadskem Montrealu (IMDb 2016). Leta 1953 se je družina Brzezinski preselila v ZDA, kjer je Zbigniew še isto leto doktoriral na ameriški univerzi Harvard (Wikipedia 2016b).¹⁷ Leta 1958 je postal državljani ZDA. Poučeval in raziskoval je na univerzi Harvard (1953–1960) in na univerzi Columbia (1960–1989),¹⁸ kjer je tudi vodil Inštitut za komunistične zadeve. Brzezinski je dandanes profesor za mednarodno politiko na univerzi John Hopkins v Washingtonu ter član Centra za strateške in mednarodne študije (*Center for Strategic & International Studies, CSIS*) v Washingtonu, znotraj katerega predseduje Inštitutu za geostrategijo, ki nosi njegovo ime (*Brzezinski Institute on Geostrategy*).

¹⁷ Na izjemnost in akademsko odličnost Zbigniewa Brzezinskega kaže tudi dejstvo, da je doktoriral že pri 25 letih.

¹⁸ Trento (2005, 166) navaja, da je osrednja ameriška obveščevalna služba (CIA) v šestdesetih letih na univerzi Columbia pridobila za sodelovanje obetajočega mladega znanstvenika poljskih korenin Zbigniewa Brzezinskega. To naj bi bil, po Trentovem mnenju, tudi glavni vzrok za prevladujoč vpliv Brzezinskega v zunanji politiki Carterjeve administracije, ko je na zunanjepolitičnem področju povsem zasenčil takratnega državnega sekretarja Cyrusa Vancea in celo predsednika Jimmyja Carterja.

4.1.2 Politično in javno udejstvovanje

Med predvolilno predsedniško kampanjo leta 1960 je bil Brzezinski svetovalec kasnejšega demokratskega predsednika Johna Kennedyja. Štiri leta pozneje je v predsedniški kampanji javno podprl kasnejšega ameriškega predsednika, demokrata Lyndona Johnsona. Med letoma 1966 in 1968 je bil v Johnsonovi administraciji član sveta za načrtovanje politik na zunanjem ministrstvu. Leta 1968 je svetoval demokratskemu predsedniškemu kandidatu Hubertu Humphreju, ki je na volitvah izgubil proti republikancu Richardu Nixonu. Skupaj s poslovnem Davidom Rockefellerjem je leta 1973 ustanovil tako imenovano Trilateralo (*Trilateral Commission*), kamor je privabil tudi takratnega guvernerja ameriške zvezne države Georgia Jimmyja Carterja.

Leta 1975 je Brzezinski postal Carterjev glavni svetovalec za zunanjo politiko, potem ko je ta napovedal predsedniško kandidaturo. Po Carterjevi zmagi je Brzezinski januarja 1977 postal predsednikov svetovalec za nacionalno varnost, kar je hkrati pomenilo predstojništvo Svetu za nacionalno varnost (*National Security Council, NSC*). To dolžnost je opravljal ves Carterjev mandat do januarja 1981. Takrat je Carterja na volitvah premagal republikanec Ronald Reagan. Tudi v novi republikanski administraciji je Brzezinski opravljal vrsto dolžnosti:¹⁹ leta 1985 je postal član odbora za kemično orožje, v letih 1987 in 1988 je bil član obrambnega odbora za integrirano dolgoročno politiko, od leta 1987 do leta 1989 pa je bil član predsedniškega svetovalnega odbora za obveščevalno dejavnost v tujini. Leta 1988 je javno podprl predsedniško kandidaturo republikanca Georgea Busha starejšega (in ne demokratskega kandidata Michaela Dukakisa, čeprav Brzezinskega uvrščajo na demokratsko stran političnega spektra) ter postal sopredsednik Bushevega posvetovalnega odbora za nacionalno varnost. V tem času je javno nasprotoval zalivski vojni v Kuvajtu in Iraku.²⁰ Čeprav javnost pozna Brzezinskega kot Carterjevega svetovalca za nacionalno varnost v letih 1977–1981, lahko njegov vpliv in moč veliko bolje razumemo v luči njegovega službovanja kot svetovalca za obveščevalne zadeve predsednika Reagana in Busha starejšega (Ruppert 2004, 82).

¹⁹ Brzezinski je izjavil, da je Reagan po zmagi na predsedniških volitvah sprejel nekatere njegove ideje, zlasti tiste glede Afganistana (Gati 2013a, 225).

²⁰ Brzezinski v Huseinovi okupaciji Kuvajta ni videl strateške grožnje za ZDA, zato je posredovanju nasprotoval. Zanj bi bilo posredovanje upravičeno le, če bi bila ogrožena strateško pomembna Savdska Arabija. Po mnenju Brzezinskega je obstajalo tveganje, da bi z uničenjem Iraka Iran postal glavna geopolitična sila v Perzijskem zalivu (Mann 2013, 165).

Brzezinski je bil v devetdesetih letih 20. stoletja dokaj kritičen do Clintonove obotavljajoče se in neodločne zunanje politike na Balkanu in se je aktivno vključil v podporo ameriškemu vojaškemu posredovanju v tej regiji. Prav tako je izražal javno nasprotovanje ruskemu vojaškemu posredovanju v prvi čečenski vojni in ustanovil Ameriški odbor za mir v Čečeniji. V tem času je bil tudi Clintonov odposlanec v Azerbajdžanu za promocijo gradnje naftovoda Baku–Tbilisi–Çeyhan. Brzezinski je bil leta 1998 kot svetovalec na plačilni listi podjetja BP-Amoco, enega izmed treh največjih investorjev v kaspiskem bazenu (Ruppert 2004, 83), tri leta prej pa ga je, poleg nekaterih drugih bivših visokih uradnikov različnih ameriških administracij (Lawrence Eagleberger, Henry Kissinger, Richard Armitage), za svetovalca in lobista najela skupina Foreign Oil Companies Group (Todd, Bloch 2003, 89).

Po letu 2001 je bil Brzezinski najglasnejši kritik republikanske administracije Georgea Busha mlajšega (2000–2008). Javno je nasprotoval ameriškemu posredovanju v Iraku marca 2003. Med predvolilno kampanjo je bil glavni zunanjepolitični svetovalec demokratskega predsedniškega kandidata Baracka Obame in mu neuradno svetoval tudi še kasneje. Podprl je tudi ameriški vojaški prispevek pri posredovanju zračnih sil zoper libijskega predsednika Gadafija leta 2011. V letih 2014–2016 se je v javnosti največkrat pojavljal kot oster kritik ruskega ravnanja, zlasti pri ukrajinskem in tudi sirskega vprašanju.

4.2 Geopolitični in realistični nazori Brzezinskega

Brzezinskega lahko štejemo kot naslednika zahodne tradicionalne (britansko-ameriške) geopolitične šole, vendar ni njegov miselni geopolitični koncept nikoli ostal uokvirjen v nazore tradicionalne geopolitike. Med hladno vojno sta bila njegovo razmišljanje in delovanje »ujetnika« bipolarne razdelitve sveta in zatorej v funkciji zadrževanja sovjetske nevarnosti. Toda tudi v tem obdobju se je izkazal z razmišljanji in praktičnim delovanjem, ki so pustili pečat v ameriški globalni strategiji in geopolitiki. V tem obdobju je botroval »posrednim« dejavnostim po vsem svetu in sklepanju različnih, tudi nenaravnih zavezništev, ki so bila v funkciji zadrževanja sovjetskega tekmeca in komunistične ideologije. O svojem službovanju v Beli hiši (1977–1981) je dejal, da je obsegalo izdelavo ocen in presojo

geopolitičnega in strateškega tveganja ter izdelavo predlogov ustreznih aktivnosti (Brzezinski 1983, 47).

Tradicionalno geopolitično miselnost in realistični pogled na svet je Brzezinski nadgradil ne samo s svojstvenimi geopolitičnimi in realističnimi razmišljanji, temveč je vanje vključil tudi bolj idealistične poglede na svetovno dogajanje. Geopolitična misel Brzezinskega ima nedvomno teoretične predpostavke v tradiciji zahodne geopolitike in realistični teoriji mednarodnih odnosov. V njegovih geopolitičnih razmišljanjih je moč zaznati odmev tradicionalne zahodne geopolitične šole, predvsem Mackinderja in Spykmana.

4.2.1 Evrazija kot »velika geopolitična šahovnica«

Čeprav so geopolitični nazori Brzezinskega razvidni iz njegovega celotnega akademskega in političnega delovanja, jih je nekaj let po koncu hladne vojne najbolj neposredno in sistematično razgrnil v svojem verjetno najbolj citiranem in najbolj »geopolitičnem« delu Velika šahovnica (*Grand Chessboard*, 1997). Tam je povsem jasno navedel, da je Evrazija najpomembnejša celina in glavni geopolitični dobitek za ZDA (Brzezinski 1997a, 30). Za Brzezinskega (1997a, 38) je geografski položaj še vedno temelj za določitev zunanjepolitičnih prioritet nacionalne države, obenem pa ostaja velikost ozemlja eden izmed glavnih kriterijev statusa in moči države. Todd (2005, 140) ugotavlja, da gre pri omenjenem delu za jasen strateški priročnik, ki opisuje nujnost in sredstva za vzpostavitev asimetrične ameriške prevlade nad Evrazijo, in Brzezinskemu priznava (2005, 10), da intuitivno razume resnično grožnjo, ki lebdi nad ameriškim sistemom. To pa je, česar se je že pred osmimi desetletji najbolj bal Mackinder, vzpostavitev zmogljivega tekmeca na evrazijski celini, ki bi lahko ogrozil globalno prevlado ZDA.

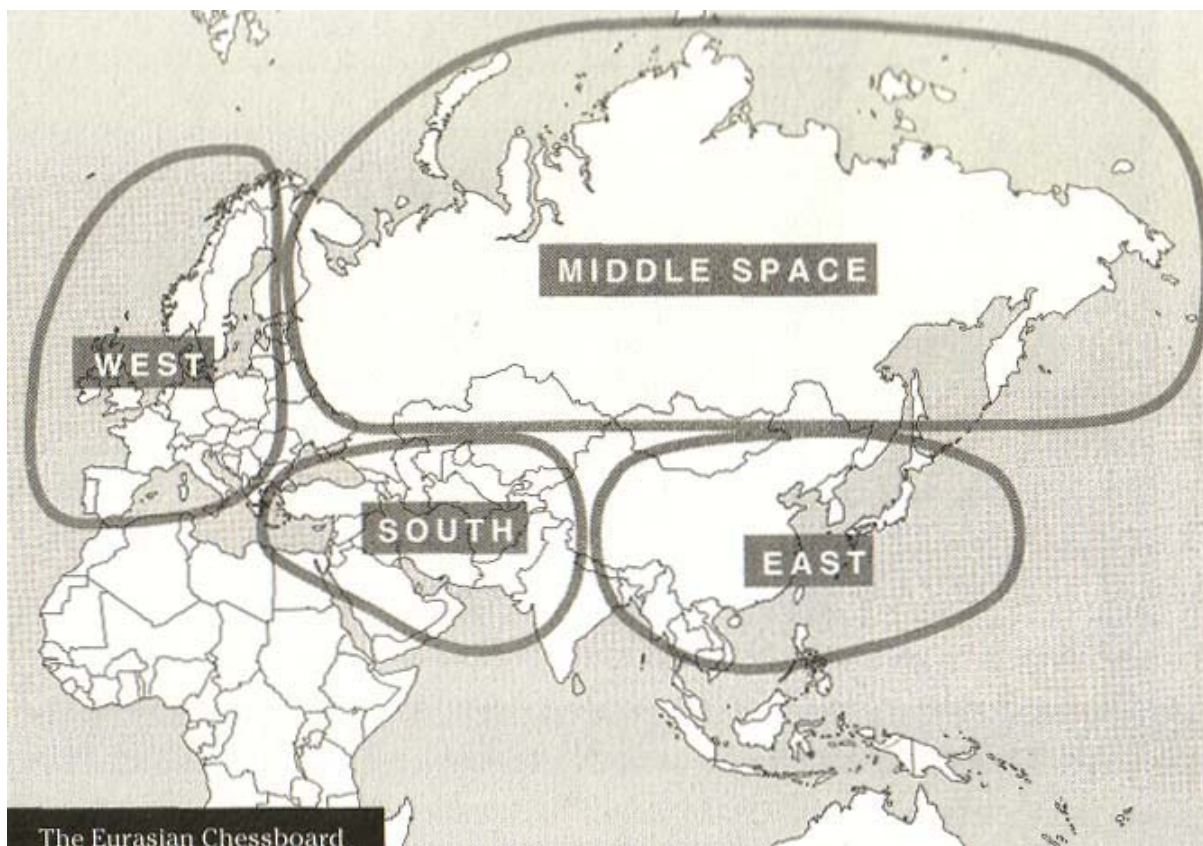
Ne preseneča, da Brzezinski (1997a, 31) ni skrival zadovoljstva nad dejstvom, da je Evrazija prevelika, da bi bila lahko politično enotna, s čimer je potencialna grožnja nastanka močnega geopolitičnega rivala v Evraziji precej manjša. Iseri (2009, 34, 36) ugotavlja, da se Brzezinski zavzema za vzdrževanje »geopolitične mnogovrstnosti« v postsovjetskem prostoru in za ameriško dominacijo na zahodnem in vzhodnem »robu« Evrazije. Ta mnogovrstnost ne pomeni nič drugega kot željo po čim večji razdrobljenosti osrčja, pri čemer lahko slutimo

bojazen o partnerstvu med Rusko federacijo in Kitajsko. Ameriška dominacija na robnih območjih Evrazije pa je dejansko Spykmanov koncept zadrževanja s pomočjo obrobja v novi, sodobnejši preobleki.

Po koncu hladne vojne je nastal v Evraziji svojevrsten varnostni vakuum. Brzezinski se je oprl na Mackinderjevo in Spykmanovo teorijo ter določil novo, v svojem bistvu pa staro pravilo na evrazijski »veliki šahovnici«: nobena usodna odločitev v Evraziji ne more biti sprejeta brez ZDA ali v nasprotju z ameriškimi interesi. To je bilo toliko lažje, ker ni bilo v desetletju po prenehanju obstoja Sovjetske zveze na vidiku nobenega resnega globalnega igralca. Vpliv Mackinderjevih in Spykmanovih geopolitičnih konceptov v zunanji politiki ZDA je ostal tudi po zatonu geopolitične evrazijske velesile Sovjetske zveze in je bil temelj tako za politiko Clintonove kot tudi Busheve administracije glede novih neodvisnih držav v osrednji Aziji (Torbakov 2004).

Brzezinski je evrazijsko celino ali »veliko šahovnico«, kot jo je poimenoval, razdelil na štiri »šahovska polja« (glej sliko 4.2). Pri tem so tri manjša zahodno, južno in vzhodno robna in obkrožajo daleč največje osrednje polje ali prostor. Podobnost s teorijo osrčja in obrobja je več kot očitna: tri manjša polja so v Spykmanovem obrobju (*Rimland*), medtem ko je največje osrednje polje dejansko le drugo ime za Mackinderjevo osrčje. Drugače od Spykmana, pri katerem je bilo obrobje enoten pas, ga je Brzezinski razdelil na tri ozemeljske enote. Brzezinski tudi pojasni, kako lahko ZDA s pomočjo treh robnih polj obvladujejo največje, osrednje »šahovsko polje«, ki se razteza v osrčju evrazijske celine in zavzema v glavnem ozemlje današnje Ruske federacije. V zahodnem »šahovskem polju« morajo ZDA pomagati pri vzpostavitvi čim bolj enotne evropske povezave in negovati tesne čezatlantske vezi z Evropo, na vzhodu si morajo prizadevati za partnerstvo s Kitajsko, v turbulentnem južnem polju pa morajo zagotoviti stabilizacijo tega ozemlja in prevladujočo ameriško vlogo.

Slika 4.1: »Evrazijska šahovnica«

Vir: Brzezinski (1997a, 34).

Brzezinski je odločilni vpliv ZDA v Evraziji predstavil kot koristen za svet,²¹ saj bi po njegovem »umik ZDA iz Evrazije ali nastanek evrazijskega tekmeca povzročil veliko mednarodno nestabilnost in celo globalno anarhijo« (Brzezinski 1997a, 30). V nadaljevanju ugotavlja (1997a, 39), da se je geopolitika premaknila z regionalne ravni na globalno, pri čemer prevlada nad evrazijsko celino služi kot temelj za globalno prevlado. ZDA kot neevrazijska sila uživa prevlado v mednarodni politiki, pri čemer je njena vojaška moč neposredno navzoča zgolj na obrobju te celine, od koder vpliva na države v notranjosti Evrazije. Zato je pomembno, da imajo ZDA čim pomembnejše zaveznike oziroma partnerje v teh treh robnih poljih. Čeprav so ZDA še vedno daleč najmočnejša sila, ima njihova prevlada vendarle notranje in zunanje omejitve, kajti tako veliko celino, kot je Evrazija, je izredno težko nadzirati.

²¹ Brzezinski podobno tudi še kasneje in dandanes predstavlja vodilno ameriško globalno vlogo pri vzpostavljanju globalne varnostne skupnosti ne samo kot koristno za svet, temveč tudi kot edino mogoče, če se želi svet izogniti globalni nestabilnosti ali celo kaosu.

4.2.2 Med realizmom in idealizmom

Andrianopoulos (1991, 39) ugotavlja, da za Brzezinskega konflikt, sovražnost in nasilje izhajajo iz človekove inherentne agresivnosti, kar potemtakem pomeni, da je tudi tekmovanje med narodi lastno mednarodnemu sistemu, ki funkcionira brez globalnega soglasja. To stališče Brzezinskega ni v ničemer posebno, saj je konflikten odnos med posamezniki in subjekti v mednarodnem anarhičnem okolju ena izmed glavnih predpostavk realistične teorije mednarodnih odnosov.

Brzezinski je bil na visokem položaju v ameriški administraciji le štiri leta (1977–1981), ko je bil desna roka predsednika Carterja in glavni arhitekt ameriške zunanjepolitične strategije. V tem obdobju je dejansko lahko neposredno odločal o ameriški zunanji politiki in s tem tudi neposredno vplival na potek dogodkov v posameznih delih sveta, zlasti v Evraziji. Še pred nastopom te dolžnosti je Brzezinski leta 1976 javno kritiziral Nixonovo in Fordovo administracijo, češ da sta imeli statičen pogled na svet, ki temelji na tradicionalnem ravnotežju moči in išče rešitev med velikimi silami na temelju vplivnih sfer, kar pomeni, da je na splošno naravnana k ohranitvi *statusa quo*, ne pa njegovi reformi (Andrianopoulos 1991, 100). Brzezinski je v svojem političnem in raziskovalnem delovanju izhajal iz realističnih načel moči. Čeravno moč ni neposredno označena kot taka, je iz njegovih del razvidno, da gre za pristop, v katerem je vojaška moč najpomembnejši element. Med hladno vojno je imel ameriško vojaško superiornost za glavni pogoj, ki bo spodbudil (prisilil) Sovjetsko zvezo k spravi z zahodnim svetom (Andrianopoulos 1991, 101).

V primerjavi z drugimi praktičnimi realisti je Brzezinski hkrati z realizmom izpostavljal tudi globalni idealistično-humanistični pristop. Ta je bil v nekaterih obdobjih, odvisno zlasti od zunanjih geopolitičnih okoliščin, bolj ali manj izrazit. Brzezinski v tem ni videl konflikta z realističnim pristopom, ker naj bi oba izhajala iz iste premise; to je medsebojne globalne povezanosti, ki je dandanes neizbežna (Andrianopoulos 1991, 102).²² Skupaj s predsednikom

²² Uporaba ali zagovarjanje humanitarnih načel v politiki je ena izmed bistvenih razlik med Brzezinskim in Kissingerjem. Kissinger, ki ga mediji in tudi strokovnjaki za mednarodne odnose in geopolitiko večkrat mečejo v isti koš z Brzezinskim, je vedno zagovarjal eksplicitno realistični pristop. V nasprotju s Kissingerjem, ki je dosledno zavračal moralne konotacije v zunanji politiki, je Brzezinski dejal, da je moralni pristop v sozvočju s humanističnim pristopom. Lubowski (2011, 62) v zvezi s tem pravi, da je Brzezinski v nasprotju s Kissingerjem verjel, da je zavezanost vrednotam v zunanji politiki prej vir moči kot pa šibkosti.

Carterjem sta pred začetkom mandata obljubila zunanjo politiko, ki bo temeljila na kreativni povezanosti med realizmom (močjo) in planetarnim humanizmom. (Andrianopoulos 1991, 135).

Kljub temu so bili nacionalni cilji vedno izbrani na temelju realističnega pristopa. Realistični pristop je imel razumljivo prednost v odnosih z velesilami, kot sta bili Sovjetska zveza in Kitajska, ter pri zoperstavljanju globalnemu komunizmu, medtem ko je humanistični pristop prevladoval predvsem v odnosu do tretjega sveta in držav v razvoju (periferne države). Zbližanje ZDA s Kitajsko je bilo v funkciji zoperstavljanja sovjetskim geopolitičnim ambicijam (Andrianopoulos 1991, 280-281), prav tako pa so morale ZDA braniti vitalne interese v tretjem svetu in s tem Sovjetsko zvezo odvrčati od ofenzivnih dejanj (Andrianopoulos 1991, 283).²³ Obdobje hladne vojne, ko je bil poudarek skoraj izključno na sovjetski varnostni grožnji, je od Brzezinskega zahteval prevladujoč realistični pristop, sicer je bil pristop odvisen od tega, ali je bil poudarek na politični stabilnosti ali na družbenih spremembah (Andrianopoulos 1991, 102).

Idealistični pristop se je pri Brzezinskem precej bolj izrazil po koncu hladne vojne, ko nekatera njegova dela in izjave vsebujejo prvine, ki sodijo bolj v liberalno kot realistično teorijo mednarodnih odnosov. Vendar je tudi za obdobje po koncu bipolarnosti predvideval, da bo še vedno tekmovalno, kot uči realistična teorija mednarodnih odnosov, geopolitika pa ne bo postala obstranska (Garfinkle 2013, 197). Dejal je še, da želijo goreči idealisti osramotiti realiste, ki želijo biti idealistični, obenem pa tudi učinkoviti (Brzezinski in drugi 2008, 247), in da so vsi svetovni problemi rešljivi, če ne vztrajamo pri idealnih rešitvah (Szabo 2013, 213). Bržkone je na dilemo realizem ali idealizem še najbolje odgovoril Brzezinski sam, ko je izjavil (Brzezinski in drugi 2008, 241-242): »Ne vem, ali sem realist ali idealist. Če se ukvarjaš s temi zadevami, se srečaš z realnostjo moči. Moč je grožnja pa tudi orodje. Lahko jo

²³ Po besedah takratne uslužbenke v kabinetu svetovalca za nacionalno varnost in kasnejše ameriške državne sekretarke Madeleine Albright (2006, 35) »je Carterjeva administracija vedno iskala ravnotežje med realističnimi in idealističnimi argumenti. Brzezinski ni imel nobenih iluzij o našem boju zoper Sovjetsko zvezo: ni zaupal Kremlju in je čutil, da moramo biti trdni v svoji politiki. Carter je bil bolj idealističen; svetu je želel predstaviti moralno neomadeževano podobo. Kljub temu sta se oba strinjala, da bomo uspešnejši v zadrževanju komunizma, če bomo spoštovali človekove pravice, temelj naše zunanje politike.«

uporabiš tako, da podpiraš nacionalno varnost in interese, toda to ni dovolj, kajti moč morajo voditi načela in tukaj naletimo na element idealizma.«²⁴

Seveda je bilo med hladno vojno za ZDA dokaj običajno sklicevanje na človekove pravice in obtoževanje komunističnega bloka, da jih sistematično krši. Tudi Brzezinski je izražal humanitarna načela in največkrat upravičene obtožbe na račun nasprotnika, zato ne preseneča Kuljaninova ugotovitev (2015, 32), »da je Brzezinski konec sedemdesetih let zagovarjal doktrino človekovih pravic, 20 let kasneje pa zagovarja stališča realistične šole mednarodnih odnosov v skladu z geopolitično tradicijo Halforda Mackinderja in Nicholasa Spykmana«. Pri tem je Kuljanin najverjetneje mislil na poudarjanje človekovih pravic v vzhodnoevropskih državah Varšavskega pakta, kar pa je bilo vendarle v funkciji spodkopavanja takratne Sovjetske zveze in njenega vpliva v svetu. Medtem ko je bil v nekaj prvih desetletjih kariere Brzezinski v javnosti poznan kot »jastreb« v zunanji politiki, zlasti zaradi nepopustljivih stališč zoper Sovjetsko zvezo, je bil v obdobju administracije Busha mlajšega (2000–2008) zopet najvidnejši v javnih razpravah, kjer je ostro nasprotoval iraški vojni, in bil zato razglašen za »goloba« (Mann 2013, 161). Brzezinski je kljub vsemu dajal prednost tako imenovani trdi moči ZDA, kajti po njegovem mnenju je brez te nemogoče zaščititi nacionalne interese ali bolj humane cilje (Brzezinski 1983, 49).

Na podlagi delovanja Brzezinskega v njegovi dolgi in bogati karieri lahko rečemo, da je kljub vsemu na strateški ravni in pri sredstvih pretežno realist – geopolitik, ki si prizadeva doseči strateške cilje tudi s (taktičnimi) idealističnimi sredstvi. Še najbolj se lahko strinjamo z ugotovitvijo ameriškega zunanjepolitičnega novinarja in publicista Davida Ignatiusa, da gre pri Brzezinskem za verzijo »premetenega realizma« (Brzezinski in drugi 2008, 247). Lubowski (2011, 63) je delovanje Brzezinskega označil kot »koktajl realizma in romanticizma.«

²⁴ Art (2009, 235) v zvezi s tem pravi, da ameriški koncept selektivnega vpletanja (posredovanja) v globalnih zadevah zahteva tako realistična kot liberalna načela: tovrstno strategijo je poimenoval »realpolitika plus«, katere cilj je zagotavljanje varnosti in blaginje ZDA onkraj klasičnih realističnih ciljev, tudi z doseganjem liberalnih ciljev (demokracija, človekove pravice, svobodno tržišče ...).

5 Brzezinski in obdobje hladne vojne

5.1 Hladna vojna in obdobje bipolarnosti

Po dokončnem porazu Nemčije in Japonske leta 1945 je Sovjetska zveza postala edina velesila na evrazijski celini. Zato so morale ZDA kot neevrazijska velesila takoj po koncu vojne vzpostaviti obrambno črto zoper sovjetsko ekspanzijo, in to na dveh »frontah« hkrati: v Evropi in vzhodni Aziji. ZDA so začele izvajati tako imenovano strategijo zadrževanja, ki je trajala celotno obdobje hladne vojne, do razpada Sovjetske zveze leta 1991. Hladna vojna (1945–1991), ki je temeljila na vzajemnem strahu, je edini praktični primer bipolarnega ravnovesja v vsej zgodovini človeštva.

Marca 1947 je takratni ameriški predsednik Harry Truman razglasil zunanjepolitično usmeritev,²⁵ s katero se je zavezal, da bodo ZDA vojaško in ekonomsko podpirale države, katerih stabilnost bi ogrožal komunizem oziroma glavni ameriški tekmelec – Sovjetska zveza. Ameriška strategija ZDA v obdobju bipolarnosti med hladno vojno je bila skorajda izključno v funkciji zadrževanja sovjetskega tekmeca. V več kot štirih desetletjih se je ta strategija prilagajala tako zunanjim okoliščinam kot zunanjepolitičnim prioritetam vsakokratne ameriške administracije.

V mandatih predsednikov Dwighta Eisenhowerja, Johna Kennedyja in Lyndona Johnsona (1953–1969) je bila hladna vojna na vrhuncu. Tekmeca sta utrjevala svojo moč med zavezniki, formalno vzpostavila vojaška bloka ter tudi pospešeno proizvajala jedrsko orožje.²⁶ Predsednik Richard Nixon (1969–1974) je skupaj z glavnim arhitektom takratne ameriške zunanje politike Henryjem Kissingerjem²⁷ izvajal tako imenovano strategijo popuščanja (detanta) s Sovjetsko zvezo, a kljub nekaterim obetavnim sporazumom ni prinesla rešitve. Administracija Jimmyja Carterja (1977–1981) je v zoperstavljanju sovjetskemu rivalu izpostavljala vprašanje človekovih pravic in aktivno podpirala disidentska gibanja v sovjetskem bloku. Brzezinski je, kot predsednikov svetovalec za nacionalno varnost, zaustavil postvietnamski zaton in zopet postavil ZDA v ofenzivno držo med hladno vojno (Rothkopf,

²⁵ Ta strategija je poznana pod imenom Trumanova doktrina in pomeni razširitev ameriške »zaščitniške« vloge z zahodne poloble (t. i. Monroejeva doktrina) na ves svet.

²⁶ V času tako imenovane kubanske krize oktobra 1962 sta bila rivala tudi blizu »vročega« vojnega spopada.

²⁷ Kissinger je imel vse niti zunanje politike v rokah tudi med mandatom Nixonovega naslednika Geralda Forda (1974–1977).

2004, 389). Po sovjetskem vdoru v Afganistan konec leta 1979 so si ZDA s Carterjevo doktrino²⁸ prizadevale zaščititi ameriške vitalne interese na Bližnjem vzhodu in v Perzijskem zalivu. Dolgoletni sovjetski veleposlanik v ZDA med hladno vojno (1962–1986) Anatolij Dobrinin je pripisal glavno vlogo pri oblikovanju ameriške zunanje politike do Sovjetske zveze Brzezinskemu, ko je dejal (1995, 375), »da kadar Carter govori o zunanji politiki, mi v tem slišimo odmev antisovjetizma Brzezinskega«. Ameriška strategija administracije Ronalda Reagana je v zadrževanju velikega tekmeca prevzela vsaj na zunaj »trši« pristop (podpora desničarskim in diktatorskim režimom v Latinski Ameriki in drugod na obrobju) ter s pospešitvijo in razširitvijo oboroževalne tekme v vesolje precej pripomogla k propadu gospodarsko neučinkovite in izčrpane Sovjetske zveze. V takšnih razmerah je lahko George Bush starejši (1988–1992) po podrtju berlinskega zidu leta 1989 v triumfalnem vzdušju napovedal novi svetovni red, ki bo nadomestil bipolarni mednarodni sistem.

5.2 Zoperstavljanje Sovjetski zvezi

5.2.1 Nacionalno vprašanje v sovjetskem imperiju

Brzezinski se je že čisto na začetku svoje akademsko-raziskovalne kariere v ZDA lotil temeljitega preučevanja Sovjetske zveze in komunističnega bloka v celoti. Pri tem se ni posvečal zgolj sovjetski zunanjepolitični strategiji ter poskusom širjenja komunističnega vpliva po svetu. Posebno pozornost je posvetil notranjim razmeram v Sovjetski zvezi, še zlasti je poudarjal etnično in versko raznolikost v tej ogromni državi ter privilegiran položaj ruskega naroda. V tej raznolikosti komunističnega bloka je našel priložnost za slabitev sovjetskega imperija, kakor ga je sam poimenoval. V nasprotju s takrat prevladujočim mnenjem je zatrjeval, da so se konfliktni elementi začeli zavedati samih sebe in prevladovati nad enotnostjo v sovjetskem bloku (Brzezinski 1990, ix).

Od sredine šestdesetih pa vse do konca osemdesetih let 20. stoletja je v delih Brzezinskega prevladovalo razmišljanje o sovjetskem komunizmu. Od proučevanja totalitarnega sovjetskega modela je sčasoma prešel na empirične analize sistemskih pomanjkljivosti komunistične vladavine v Sovjetski zvezi in v vzhodni Evropi (Kramer 2013, 42). Že leta 1966 je predvidel, da ima ta vladavina le dve alternativni: transformacijo ali degeneracijo (Kramer

²⁸ Avtor te doktrine je bil Brzezinski.

2013, 43). Ugotovil je, da so glavni dolgoročni izziv za sovjetsko oblast narodi neruske nacionalnosti, po drugi strani pa je ravno v tem videl priložnost za ZDA in zaveznike. S podporo nacionalnim prizadevanjem neruskih narodov v Sovjetski zvezi je želel Brzezinski načeti enotnost sovjetskega bloka.

Medtem ko je ameriška in tudi zahodna politika, da o povprečnem državljanu ZDA niti ne govorimo, že od konca druge svetovne vojne doživljala Sovjetsko zvezo kot grozljiv in nevaren komunistični monolit, je Brzezinski v samem sovjetskem imperiju iskal in našel »razpoke«, ki so sčasoma postajale čedalje opaznejše. Brzezinski je predvideval, da je najšibkejši člen Sovjetske zveze in še toliko bolj celotnega sovjetskega bloka porajajoči se nacionalizem. Zatrjeval je, da bodo nacionalizmi spodkopali komunizem sovjetskega imperija. Prepričan je bil namreč, da človekova temeljna samoidentifikacija še vedno temelji na nacionalizmu (Andrianopoulos 1991, 39) – tudi v sovjetskem imperiju. V sami Sovjetski zvezi je opazil disonantne glasove med največjim ruskim narodom ter baltskimi in muslimanskimi republikami Kavkaza in osrednje Azije.²⁹ Še zlasti je stavil na razhajanja med vzhodnoevropskimi državami, ki so imele svojo državnost (Poljska, Madžarska, Češkoslovaška, Romunija), ter vladajočo rusko elito v Moskvi. Pri nekaterih vprašanjih je opazil tudi razlike med vladajočimi komunističnimi partijami omenjenih vzhodnoevropskih držav na eni in rusko (sovjetsko) komunistično partijo na drugi strani.³⁰ V skladu s tem je bilo tudi aktivno delovanje Brzezinskega v ameriški politiki pri spodkopavanju Sovjetske zveze usmerjeno v podporo disidentskim in drugim gibanjem znotraj komunističnega bloka, o katerih je menil, da niso povsem skladna z deklarirano politiko Moskve kot središčem imperija. Rothkopf (2004, 160) je za Brzezinskega dejal, da je bolj kot kdorkoli v zunanji politiki opazil razpoke v komunistični fasadi. Na vrhuncu moči sovjetskega imperija je že predvideval, da je sovjetski poskus ustvariti enoten in stabilen meddržavni sistem v vzhodni Evropi pod sovjetskim vodstvom obsojen na propad, ker sovjetski voditelji niso predvideli, da bo komunistični režim prej ali slej postal nacionalističen. Brzezinski je kot primere navajal Jugoslavijo, Albanijo in Romunijo (Andrianopoulos 1991, 56).

²⁹ Brzezinski (1997b) je v intervjuju o tem povedal: »Predsednik Carter je odobril predlog mojega kabineta o tajnem akcijskem programu pomoči neruskim narodom v Sovjetski zvezi, ki je bil namenjen aktivnemu spodbujanju njihove želje po neodvisnosti. Ta program je posledično destabiliziral Sovjetsko zvezo.«

³⁰ Skrajna manifestacija tovrstnih razlik sta bili nasilni zadušitvi madžarske (1956) in češkoslovaške vstaje (1968), pa tudi razglasitev izrednega stanja na Poljskem v osemdesetih letih prejšnjega stoletja.

5.2.2 Uporaba mehke moči³¹

S prihodom Carterja in Brzezinskega na oblast leta 1977 je bilo nepreklicno konec Nixonove in Kissingerjeve politike popuščanja. Brzezinski, ki je imel v Carterjevi administraciji v zunanji politiki vodilno vlogo, je z izpostavljanjem človekovih pravic in temeljnih svoboščin (kot sta svoboda govora in svoboda združevanja) ter prikritim spodbujanjem nacionalizma med neruskimi narodi v sovjetskem bloku naletel na ostro nasprotovanje Moskve. Pri tem je bil izredno pazljiv, da v Evropi ni prečkal črte med posrednim spodkopavanjem sovjetske moči in neposrednim soočanjem z njo (Avineri v Lubowski 2011, xiv).

Carterjeva administracija je na predlog Brzezinskega sprejela domišljeno odločitev o podpori vzhodnoevropskim državam, ki so bile sicer lojalne Moskvi, vendar so se navznoter liberalizirale, kot Poljska, Madžarska, pa tudi takim, ki so nasprotovale dominaciji Moskve, kot Jugoslavija in Romunija.³² Medtem ko je imel Carter človekove pravice za ameriški blagoslov, božje darilo, podarjeno svetu, je Brzezinski uporabljal vprašanje človekovih pravic kot ofenzivno »orodje« v konfrontaciji s Sovjetsko zvezo (Kalb 2011, 51). Brzezinski (1997b) je v intervjuju o tem povedal: »Sam sem bil globoko zavezan človekovim pravicam; čutil sem, da je to zelo pomembno, toda ne morem zanikati dejstva, da je bilo to vprašanje uporabljeno zoper Sovjetsko zvezo, ker nas je ta postavila v ideološko defenzivni položaj.«

Zlasti v vzhodnoevropskih državah je pri propagandni dejavnosti, promoviranju zahodnih vrednot, še zlasti človekovih pravic, veliko vlogo odigrala radijska postaja Radio svobodna Evropa, ki so jo financirale ZDA. Brzezinski je štel to radijsko postajo kot zelo uporabno. Carterju je tudi svetoval, da »so radii neprecenljivo orožje v hladni vojni, tako kot ideje, balistični izstrelki in bojna letala« (Vaughan 2013, 126). Na propagandno-psihološkem področju je Brzezinskemu prišel še kako prav tudi prvi vzhodnoevropski papež Janez Pavel II., prav tako Poljak, ki je s svojo medijsko pojavnostjo in karizmo vzbujal upanje, zlasti v

³¹ Pojem tako imenovane mehke moči se je konec osemdesetih let 20. stoletja uveljavil po zaslugi Josepha Nyeja in pomeni v nasprotju s trdo močjo (močjo prisiljevanja) sposobnost pritegniti neko državo k sodelovanju ali jo prepričati k nekem ravnanju brez prisile. Več o tem v Nye (1990, 153–171).

³² Brzezinski (Brzezinski in drugi 2008, 161) je o tem dejal, da v administraciji niso bili samo za podporo ekstremnim nacionalistom, temveč je bil glavni cilj promocija raznolikosti znotraj sovjetskega bloka v kontekstu popuščanja. Pri tem pa popuščanja niso videli kot statičnega sporazuma, temveč kot dinamični proces, ki bo privedel k razpadu Sovjetske zveze.

katoliških državah vzhodne Evrope. Brzezinski se je s papežem večkrat srečal in pogovarjal po telefonu, kar je sprožalo negativne reakcije v Moskvi.

Brzezinski je z uporabo mehke moči spodkopaval osovražen imperij, ki je v svoji gospodarski neučinkovitosti ter rigidni ideologiji težko tekmoval s fleksibilno in demokratično bleščavo Zahoda. To pa ni ostalo skrito niti prebivalcem držav v sovjetskem bloku, ki so se vsakodnevno spopadali s pomanjkanjem osnovnih dobrin.

5.2.3 Zadrževanje sovjetskega imperija v Aziji

5.2.3.1 Partnerstvo s Kitajsko

Čeprav je geopolitični koncept, po katerem je ključ do nadzora evrazijskega osrčja v evrazijskem obrobju, Brzezinski teoretično utemeljil šele po koncu hladne vojne (*Grand Chessboard*, 1997), se je že med hladno vojno zavedal pomembnosti evrazijske celine. Tudi hladnovojna geopolitika Brzezinskega je bila osredotočena na evrazijsko celino, ki sta jo v pretežni meri fizično zasedala komunistična vojaška velesila Sovjetska zveza in pomembna, predvsem zaradi geografske mogočnosti in številnega prebivalstva, komunistična Kitajska.³³ Brzezinski je videl največjo nevarnost v morebitni ponovni vzpostavitvi zavezništva Kitajske in sovjetskega imperija, ki bi se tako geografsko raztezal od Berlina prek Moskve in Pekinga do Tihega oceana na sovjetskem Daljnem vzhodu. Ozemeljski obseg kitajsko-sovjetskega bloka je Brzezinskega (1997a, 6) spominjal na obseg Džingiskanovega mongolskega imperija v 13. stoletju.

Najprej je Brzezinski do Kitajske pristopal kot do dela sovjetskega bloka, ki je bil sovražen do ZDA. Toda prav on je bil glavni pobudnik in tudi izvajalec »normalizacije« odnosov med ZDA in Kitajsko, kar je privedlo do ameriškega priznanja enotne celinske Kitajske leta 1979. S tem je Brzezinski preprečil morebitno ponovno povezovanje (partnerstvo) med Kitajsko in Sovjetsko zvezo. Partnerstvo s Kitajsko je obrodilo sadove skoraj takoj ob sovjetski invaziji na Afganistan konec leta 1979. Kasnejši zlom Sovjetske zveze je bil samo konec stopnjujoče se

³³ Kitajsko-sovjetski komunistični blok je bil enoten do leta 1961, ko je prišlo do razcepa in medsebojnih ideoloških obtoževanj glede tega, katera od obeh sil je na pravi poti v komunizem. V letih 1968-69 so na obmejnem območju med državama izbruhnili celo oboroženi konflikti.

drobitve ogromnega kitajsko-sovjetskega bloka (Brzezinski 1997a, 87). Brzezinski upravičeno pripisuje koncu zavezništva med Kitajsko in Sovjetsko zvezo velik geopolitični pomen, saj so kasnejši spori in celo vojaško obračunavanje med obema komunističnima velikanoma v Evraziji pomenili ne samo geopolitično prednost Zahoda v Evraziji, temveč tudi udarec širjenju komunistične ideologije drugod po svetu. Brzezinski (Kalb 2011, 63) je leta 1978 pred odhodom na Kitajsko dejal: »Najpomembnejša od vsega je naša skupna opozicija globalni hegemoniji ene sile.« Hegemonija je v jeziku Brzezinskega v tistem času pomenila sovjetsko dominacijo.

Brzezinski je v bipolarnem mednarodnem okolju uvidel nevarnost nastanka močnega rivala na strateško pomembni evrazijski celini, s čimer bi tveganje, da bi bile ZDA izrinjene s tega območja, postalo realno. To bi za ZDA pomenilo geopolitično katastrofo. Z zbližanjem s Kitajsko so ZDA ne samo ublažile pritisk na obrobje, ki je bil večinoma pod ameriškim vplivom, temveč so z zoperstavljanjem Sovjetom pridobile tudi aktivnega zaveznika, predvsem v zadrževanju sovjetskega vpliva v osrednji Aziji (Afganistan).³⁴

Med hladno vojno je bilo ameriško partnerstvo s Kitajsko bolj kot nadzoru nad evrazijskim osrčjem namenjeno zadrževanju Sovjetske zveze. ZDA so s tem ubile dve muhi na en mah: preprečitev morebitnega kitajsko-ruskega ideološkega zavezništva v Evraziji, ki bi lahko pomenilo drastično zmanjšanje vpliva ZDA na tem območju, in hkrati dodatno oslabitev sovjetskega rivala v tekmi z ZDA. Geopolitična »šahovska igra« v bližini evrazijskega osrčja je bila v funkciji hladnovojnega rivalstva in strategije zadrževanja. Brzezinski je tudi kasneje podpiral Reaganovo administracijo pri prodaji orožja Kitajski, kar je utemeljeval s tem, da je Kitajska del nove globalne koalicije zoper sovjetski ekspanzionizem (Cohen, Tucker 2013, 97).

5.2.3.2 Podpora afganistanskim upornikom

ZDA so na predlog Brzezinskega po sovjetski invaziji na to državo decembra 1979 z obilno pomočjo pakistanske obveščevalno-vojaške strukture pričele oboroževati afganistanske upornike. Brzezinski je dosti kasneje, šele leta 1998, priznal, da so začeli skrivoma podpirati

³⁴ Kako koristno je bilo za ZDA zavezništvo s Kitajsko med hladno vojno, priča tudi dejstvo (Lubowski 2011, 180), da je ameriški predsednik Carter decembra 1980 Brežnjeva opozoril, da bodo, če Sovjeti posredujejo na Poljskem, ZDA Kitajski poslale pošiljko najmodernejšega ameriškega orožja. Zelo verjetno je to Carterju predlagal Brzezinski.

upornike že pol leta pred sovjetsko invazijo, poleti 1979. Dejal je (Johnstone 2000, 7): »Mi nismo Rusov prisilil v posredovanje v Afganistanu, vendar smo s tem namerno povečali možnost, da se bo to dejansko zgodilo. Ta tajna operacija je bila odlična ideja; tako smo Ruse zvabili v past.« Takratna ameriška administracija je, na predlog Brzezinskega, že poleti 1979 pričela (tajno) finančno podpirati upornike v upanju, da bo zvalila Sovjete v vojno v težko osvojljivem afganistanskem gorovju. S tem je Brzezinskemu uspelo prisiliti Sovjete, da vojaške in finančne vire porabljajo za vojskovanje in okupacijo Afganistana, s čimer so bili še dodatno obremenjeni v globalnem tekmovanju z ZDA.

Brzezinski si je s sovjetsko avanturo v Afganistanu izpolnil željo, da tudi Sovjeti dobijo svoj Vietnam. V desetletje trajajoči vojni je to za Sovjete postala resničnost. Iz Afganistana so se umaknili šele leta 1989, ne da bi dosegli kakršenkoli oprijemljiv cilj, hkrati pa so bili poraženi v globalni tekmi z ZDA, kar pa je bil pravzaprav tudi glavni cilj Brzezinskega in ZDA.

5.2.4 Trilateralno sodelovanje

ZDA so poskušale Evrazijo nadzorovati s pomočjo obrobja, pri čemer sta imela še posebno pomembno vlogo oba skrajna kraka evrazijske celine: zahodni evropski rob (pomorska Evropa, evropski polotok) ob Atlantiku in otoška Japonska na vzhodnem tihomorskem robu celine. Zahodna Evropa je bila v tem smislu mišljena kot podaljšek oziroma čezatlantska vstopna točka za ZDA v Evrazijo, Japonska pa skupaj z Južno Korejo zapora za Sovjete s tihomorske strani. Tudi že omenjeni razkol med Kitajsko in Sovjetsko zvezo je bil kot naročen za oslabitev in zadrževanje sovjetskega bloka.

Brzezinski je ugotovil, da realnost v mednarodnih odnosih zahteva neke vrste voditeljstvo in da ga lahko zagotovijo samo ZDA (Andrianopoulos 1991, 107), ker niti Evropa niti Japonska nista, kljub razpoložljivim virom, sposobni igrati globalne vloge. Skupne vrednote in enotnost Zahoda bi bile lahko temelj za nov mednarodni sistem. Kuljanin (2015, 33) pravi, »da je Brzezinski v svojih delih v letih 1968-69 prvič predstavil zamisel o trojnem zavezništvu moči, ki je bila prva napoved svetovne korporativne revolucije in svetovne korporativne ureditve z ZDA na čelu«. Brzezinski je bil glavni pobudnik tako imenovane Trilateralne komisije ali krajše Trilaterale, ki so jo sestavljale tri najvitalnejše regije na svetu: ZDA, Evropa (pomorski del) in

Japonska.³⁵ Ustanovljena je bila leta 1973, Brzezinski pa ji je predsedoval v začetnem obdobju do leta 1976. Ustanovitev je utemeljeval z dokaj idealističnimi razlogi: nujnost sodelovanja in koordiniranje politik med najbolj razvitimi narodi zaradi zagotavljanja globalne stabilnosti, ki jo ogroža povečevanje ekonomske neenakosti v svetu. Čeprav teh idealističnih ciljev nikakor ne smemo zanemariti, je ostal vtis, da so bili na vrhuncu hladne vojne, ko je že bilo slutiti, da se tudi politika popuščanja ne bo obnesla, v ospredju vendarle geopolitični razlogi. Cohen in Tucker (2013, 85) ugotavljata, da je Brzezinski s trilateralno osjo že v času Nixonove administracije nameraval ustvariti kvazizavezništvo zoper Sovjetsko zvezo in s tem zagotoviti zmago v hladni vojni. Dejansko je bilo trilateralno sodelovanje samo uvod v kasnejšo zunanjo politiko Carterjeve administracije, katere najpomembnejši člen je bil ravno Brzezinski. Čeprav je Brzezinski zatrjeval, da je aktivno trilateralno sodelovanje osrednja prioriteta ZDA in Carterjeve administracije, se tega v praksi ni vedno dosledno držal. Ko je šlo za ukrepe zoper Sovjetsko zvezo, je vedno svetoval takojšnjo samostojno akcijo brez posveta z zavezniki; za obrambo zahodnih interesov zunaj Evrope pa je zahteval, da ZDA delujejo unilateralno (Andrianopoulos 1991, 273). Ko so bili v igri realistični in geopolitični cilji, kjer je bilo potrebno takojšnje delovanje, se Brzezinski ni oziral na mnenje zaveznikov. V svojih spominih na službovanje v Beli hiši (Brzezinski 1983, 53) je zapisal, da se je zavzemal za širši proces sodelovanja v nestabilnem svetu, ki bo temeljil na načelih nacionalne suverenosti in naraščajoče socialne in ekonomske soodvisnosti. S tem je trilateralno sodelovanje, kjer so bile razvite industrijske države, poskusil razširiti še na nove države, predvsem tiste iz tretjega sveta.

Trilateralo lahko štejemo za prvi korak v smeri ustvarjanja globalne skupnosti pod vodstvom ZDA, ki jo Brzezinski v nekoliko drugačni obliki zagovarja še dandanes. Hkrati pa lahko z geopolitičnega vidika na trilateralno sodelovanje gledamo v kontekstu hladne vojne; zadrževanje sovjetskega (ter delno tudi kitajskega) komunizma in obkrožanje evrazijskega osrčja. Pri tem je šlo za ustvarjanje zavezništva najrazvitejšega kapitalističnega sveta zoper ekonomsko neučinkovit socializem (komunizem), o katerem je Brzezinski že leta 1970 trdil,

³⁵ Trilateralo so sestavljali ugledni politiki, znanstveniki ter gospodarstveniki iz ZDA, Zahodne Evrope in Japonske. Brzezinski je v Trilateralo povabil tudi takratnega guvernerja ameriške zvezne države Georgia in kasnejšega predsednika ZDA Jimmyja Carterja. Med člani najdemo tudi vrsto uglednih oseb, ki so le nekaj let kasneje postali pomembni člani Carterjeve administracije.

da ne bo zmozel ujeti koraka s sodobnimi trendi v »tehnotronski« dobi.³⁶ Iz tega lahko sklepamo, da so bili, kar za hladno vojno niti ni presenetljivo, glavni razlogi za ustanovitev Trilaterale geopolitični in realistični.

6 Brzezinski in obdobje po koncu hladne vojne

6.1 Obdobje unipolarnosti

Po razpadu Sovjetske zveze konec leta 1991 so bile ZDA edina globalna sila na svetu; hladnovojna bipolarnost je postala stvar preteklosti. Že leta 1989 je Brzezinski ugotavljal, da svet vstopa v postkomunistično obdobje in da so ZDA po koncu bipolarnosti ostale edina globalna velesila.³⁷ Po njegovem je svet prvič v zgodovini postal unipolaren, hkrati s tem pa se je tradicionalna hladnovojna mednarodna politika postopoma preobrazila v globalno politiko. Nasprotno zagovornik ofenzivnega realizma John Mearsheimer (2014, 41) pravi, da v zgodovini še nobeni sili ni uspelo vzpostaviti globalne hegemonije.³⁸ V skladu s tem bi lahko kvečjemu rekli, da je nastal multipolarni sistem z eno izrazito velesilo (ZDA) in drugimi šibkejšimi silami kot potencialnimi izzivalci. Vendar ne moremo mimo tega, da je bila razlika med ZDA in preostalimi silami prevelika. Ker je imel Brzezinski verjetno v mislih ZDA v prvem desetletju po koncu hladne vojne, ko je bila razlika v relativni moči med ZDA in drugimi silami dejansko ogromna, se lahko strinjamo z Brzezinskim in desetletje po koncu hladne vojne imenujemo unipolarno.

Gray (2012, 245) poimenuje devetdeseta leta prejšnjega stoletja »medvojno desetletje«: to se je začelo novembra 1989 z zrušitvijo berlinskega zidu in se končalo s terorističnimi napadi na ameriškem ozemlju septembra 2001. S tem je Gray zaobjel desetletje unipolarizma in

³⁶ Več o tem v knjigi Brzezinskega Med dvema obdobjema: vloga Amerike v tehnotronski dobi (*Between Two Ages: America's Role in the Technetronic Era*) iz leta 1970, v kateri med drugim ugotavlja, da se ZDA podajajo v novo dobo pred preostalim svetom, medtem ko bo Sovjetska zveza najverjetneje ostala ujeta v zgodnjih fazah svojega industrijskega razvoja. S tem je na nek način preroško napovedal propad sovjetskega komunizma dvajset let prej, preden se je to dejansko zgodilo.

³⁷ Nobena država na svetu nima take vseobsegajoče globalne moči, ki ima štiri razsežnosti: globalni vojaški doseg, globalni ekonomski vpliv, globalno kulturno-ideološko privlačnost in globalno politično moč kot rezultat prejšnjih treh (Brzezinski, 1995, 77). Simoniti (v Luard 2001, 55) pravi, da nekateri to imenujejo unipolarnost, drugi pravijo, da ZDA niso več sila v klasičnem pomenu, ampak hipersila – nenormalno velika in močna država, ki gre nezadržno v zaton. Tisti najmanj naklonjeni pa trdijo, da so hegemonika sila.

³⁸ Mearsheimerjev ofenzivni realizem ne ponuja jasnega odgovora na vprašanje, kakšen je bil svet po koncu hladne vojne, saj v teoriji pozna le bipolarni in multipolarni sistem mednarodnih odnosov. V tem pogledu je pojasnjevalna zmožnost te teorije omejena.

globalnega hegemonizma ZDA, kot ga je označil Brzezinski, in ga časovno uvrstil med dva globalna dogodka (konec hladne vojne in začetek »vojne« zoper islamski terorizem).

Ignatius (Brzezinski in drugi 2008, 26) povzema vojaškega stratega iz ameriške korporacije *Rand Corporation* in ustanovitelja Hudsonovega inštituta Hermana Kahna, ki je v šestdesetih letih izjavil, da je bil bipolarni svet dokaj stabilen in tudi multipolarni svet z več različnimi centri moči bo dokaj stabilen, medtem ko bo prehod iz enega v drugega nestabilen in zelo težak. Ravno ta težavni prehod se je začel v desetletju po hladni vojni in glede na vse okoliščine lahko rečemo, da traja še dandanes.

6.2 »Politično prebujanje« in globalizacija

Med hladno vojno je Brzezinski prepoznal nacionalizme znotraj na videz monolitnega komunističnega bloka in v njih videl priložnost za spodkopavanje sovjetsko-komunističnega bloka. Hkrati s padcem berlinskega zidu pa je Brzezinski opozoril na »proces globalnega političnega prebujanja«, kakor ga sam imenuje. Dobršen del tega prebujanja je bil nedvomno spodbujen tudi z nacionalizmi,³⁹ kar pa je s pospešenim razvojem komunikacijske tehnologije preraslo v globalni pojav. To je povzročilo samozavedanje različnih (zatiranih) narodov povsod po svetu – ne samo tistih, ki so bili del sovjetskega imperija – o etnični, verski in še kateri pripadnosti. Politično aktiven svet, ki sam po sebi še ne pomeni tudi preobrazbe v demokratičen svet in ga v veliki meri določa družbeno nezadovoljstvo, zlahka postane žrtev množične nestabilnosti in nasilja, pri čemer verjetno tudi ZDA kljub statusu edine velesile nimajo zadostne globalne avtoritete (Brzezinski 1995, 161).

Skratka, globalizacija politike in proces političnih prebujanj, tudi kot posledica nacionalnih napetosti, ki jih je Brzezinski že pred skoraj tremi desetletji prepoznal znotraj sovjetskega bloka, povzročajo v svetu nasilje in številna konfliktna žarišča v različnih delih Evrazije. To pa povzroča globalno nestabilnost, ki je v stabilnem bipolarnem svetu ni bilo.

³⁹ Brzezinski (1995, 114) pravi, da je nacionalni ekstremizem še dosti močnejši v bivših komunističnih državah ter da doba intenzivnega evropskega nacionalizma torej še zdaleč ni končana.

6.3 Porajanje globalne nestabilnosti

Kljub spremenjenim razmeram v mednarodnem okolju je ostala nacionalna država vir državljanske zvestobe ter najmočnejša mobilizacijska sila. Brzezinski, ki je že pred tem promoviral neke vrste globalno sodelovanje v okviru Trilaterale, ponovno ugotavlja, da bi bilo v novih razmerah nedvomno bolj učinkovito, če bi nacionalne države sodelovale znotraj večje skupnosti, ki bi odražala njihove skupne interese. Hkrati s tem je ugotovil, da v postimperialnem obdobju politično aktivnih svetovnih množic ni več mogoče izvajati uspešne imperialne politike tako kot v času velikih imperijev (Brzezinski in drugi 2008, 25).

Niti propad komunističnega utopizma niti politično prebujanje nista dovolj za doseg globalnega političnega soglasja (Brzezinski 1995, 73), zato je Brzezinski v spremenjenih globalnih razmerah videl grožnjo za stabilnost sveta. ZDA so po razpadu sovjetskega imperija edina globalna sila, ki ima zmogljivosti, da svetu zagotovi stabilnost in urejenost. Z drugimi besedami, Brzezinski nam hoče posredno povedati, ne da bi pri tem zvenel preveč imperialistično, da imajo ZDA dolžnost in odgovornost do sveta, da mu zagotovijo stabilnost. Pravzaprav ZDA tega bremena niti ne morejo preložiti na druga pleča, tudi če bi si to želele: po hladni vojni namreč ni nobene druge velesile, ki bi bila tega zmožna.

Bushu starejšemu v predsedniškem mandatu (1988–1992) ni uspelo resno vsebinsko definirati slogana »novi svetovni red« v času, ko je celoten svetovni sistem sledil ameriškemu političnemu in moralnemu vodstvu (Brzezinski 2007, 182). Takratni čas je bil namreč zrel za novo globalno arhitekturo, ki bi vključevala tudi Rusijo, Kitajsko in druge porajajoče se sile. Namesto novega svetovnega reda je šlo vse skupaj v smeri dobro poznanega starega imperialnega reda (Brzezinski 2007, 82), ki se je opiral na tradicionalno politiko ravnotežja moči in ameriško globalno vojaško superiornost. Vojaška superiornost sama po sebi ni mogla biti odgovor na vprašanja v svetu, kjer potekajo procesi globalnega političnega prebujanja.

Pri tem lahko opazamo gotovost pri Brzezinskem, da bo za kredibilno vodenje globalne skupnosti treba dosti več kot samo prizadevanje za vedno več trde (vojaške) moči, ki predstavlja rdečo nit pri zagovornikih ofenzivnega realizma. Globalni proces političnega prebujanja je pasivno človeštvo spremenil v aktivno množico, ki jo je treba usmerjati

(Brzezinski 1995, 160), pri tem pa tradicionalni prijemi ne bodo zadoščali. Ameriška globalna moč namreč ne pomeni isto kot ameriška globalna avtoriteta.⁴⁰ Brzezinski se zavzema za vzpostavitev ameriške globalne avtoritete, ki bi ji druge države sledile, še posebno pomembno bi bilo, da bi to storile regionalne sile. Treba je poudariti, da je bilo takšno pričakovanje v devetdesetih letih prejšnjega stoletja, ko je bila Ruska federacija skorajda na kolenih, Kitajska pa šele na začetku bliskovitega vzpona, verjetno upravičeno optimistično. Že takrat se je Brzezinski (1995, 22) zavzemal za neko drugačno obliko svetovnega reda ali globalne konfederacije.

6.4 Geopolitične razmere v obdobju unipolarnosti

V približno desetletje trajajočem obdobju unipolarnosti⁴¹ je prišla pri Brzezinskem zopet do izraza njegova kombinacija med idealističnim in realističnim pristopom do globalnih zadev. Medtem ko imajo njegova stališča glede nujnosti oblikovanja nekakšne globalne skupnosti značilnosti prvega pristopa, je njegova strategija glede Evrazije ostala v okvirih realizma in geopolitike.

Glavna cilja ZDA in njihove vloge hegemonu sta preprečitev nastanka rivalske sile v Evraziji in oblikovanje kooperativne globalne skupnosti. Spet zasledimo poziv k ustanovitvi globalne skupnosti, ki še ni jasno definirana, vendar je hkrati s tem treba storiti vse, da se v Evraziji ne pojavi sila, ki bi lahko poskušala izriniti ZDA s tega območja. Takrat je bil ameriški status v tem pogledu dokaj trden; vplivno območje ZDA (Nato) se je v Evropi širilo proti vzhodu, Ruska federacija je bila šibka in v defenzivi, posamezna posredovanja pod vodstvom ZDA, tako na periferiji na Balkanu (Bosna, Kosovo) kot tudi na Bližnjem vzhodu (vzpostavitev široke koalicije za uspešno posredovanje proti iraški okupaciji Kuvajta), so samo še utrjevala ameriški položaj.

⁴⁰ Avtentična avtoriteta ima prednost pred močjo, ker je zanjo treba manj energije. Medtem ko se moči države avtomatično uklonijo, morajo pri avtoriteti najprej priznavati njeno legitimnost, ki temelji na skupnih vrednotah (Brzezinski 1995, 85).

⁴¹ Huntington (v Dueck 2015, 203) je poimenoval obdobje po hladni vojni »uni-multipolarno«, s čimer jasno nakaže na zadrego, ki je nastala pri teoretičnih opredelitvah obdobja takoj po koncu hladne vojne in tudi obdobja, v katerem smo zdaj.

V devetdesetih letih 20. stoletja, ko sta bila ameriško zmagoslavje in samozavest na vrhuncu,⁴² Brzezinski ni skrival svoje prevzetosti nad Evrazijo in z zagotavljanju zahodne prevlade na tej celini. Še dosti izraziteje kot med hladno vojno je izražal željo po ameriškem nadzoru nad tem kontinentom, po drugi strani pa evrazijskima silama Rusiji in Kitajski sporočal, kaj vse morata v novih okoliščinah storiti, da bi bili lahko vključeni v globalno skupnost. Pri tem ni treba posebej poudarjati, da naj bi bilo bolj ali manj vse v skladu z voljo edine globalne velesile. Za ZDA je z geostrateškega vidika pomembno, da konec sovjetskega imperija pomeni tudi konec štiridesetletnih prizadevanj za odstranitev ZDA iz Evrazije (Brzezinski 1995, 126). ZDA so se tako znebile strateške grožnje, zlom Sovjetske zveze pa je osrčje Evrazije spremenil v geopolitični vakuum in ZDA odprl možnost za razširitev vpliva predvsem s podporo novim, neruskim državam (Brzezinski 1995, 129).

6.4.1 Ruska federacija

Kot eno izmed glavnih ovir za vzpostavitev stabilnega svetovnega reda, če že ne največjo, je Brzezinski navajal Rusko federacijo. Čeravno je bila ta v devetdesetih letih 20. stoletja relativno šibka pa tudi ozemeljsko se je precej zmanjšala, se je Brzezinski zelo dobro zavedal njene geopolitične pomembnosti, predvsem zaradi njenega geografskega položaja v osrčju Evrazije. Evrazijska prostranstva so bila namreč še vedno v veliki večini pod nadzorom Ruske federacije. Desetletje po koncu hladne vojne in propadu sovjetskega imperija je bilo obdobje geopolitičnega vakuuma kot nalašč za zahodno zavzetje tega prostora, četudi pod plaščem mednarodne solidarnosti oziroma globalne skupnosti. Brzezinski ni natančno definiral, kakšna naj bi bila v tej globalni skupnosti vloga Ruske federacije, ni pa se mogoče znebiti občutka, da je bila že takrat zanjo predvidena priključitev k Zahodu, pri čemer naj bi prevzela tudi vse vrednote v skladu z zahodnim pogledom na svet (tržno gospodarstvo, odprta družba, privatizacija državnih podjetij zlasti energetskih virov ...).

Brzezinski je Rusko federacijo še vedno dojemal kot pomemben geostrateški dejavnik, ki bo moral sprejeti strateške odločitve, ali bo prijateljica ali sovražnica ZDA, ali bo postala evropska demokracija ali pa znova evrazijski imperij (Brzezinski 1997a, 44). Bal se je

⁴² Francis Fukuyama je v svojem znanem delu *Konec zgodovine in zadnji človek* (*The End of History and the Last Man*, 1992) celo dokazoval dokončno zmagoslavje zahodne liberalnodemokratske ureditve.

predvsem, da bi lahko Ruska federacija z nadzorom nad Ukrajino in dostopom do Črnega morja postala močna imperialna sila, ki bi s svojim vplivom segala, podobno kot pred tem Sovjetska zveza, od srednje Evrope na zahodu pa vse do skrajnih mej tihomorske vzhodne Azije. Ne glede na to, kaj se bo dogajalo znotraj Rusije, bo ta po mnenju Brzezinskega (1995, 113) še vedno prevelika in preveč evrazijska, da bi se lahko v popolnosti vključila v Evropo.

Brzezinski tudi po razpadu Sovjetske zveze in relativno šibki Rusiji prepoznava rusko nevarnost, ki preti Evropi (Zahodu) z vzhoda. V tem obdobju je Brzezinski po eni strani dokaj pokroviteljsko gledal na Rusko federacijo,⁴³ po drugi strani pa je slutil, da lahko v prihodnje spet igra pomembno vlogo tako v Evropi kot Aziji in s tem ogroža Zahod.

6.4.2 Čezatlantsko partnerstvo

Brzezinski je večkrat poudaril, da je edini pravi zaveznik ZDA Evropa, s katero si delita skupne vrednote. Evropa je ameriška naravna zaveznica, ki pomeni tudi odskočno desko za razširitev demokracije globlje v Evrazijo (Brzezinski 1997a, 57). Za Brzezinskega (1997a, 86) je osrednji geostrateški cilj ZDA na zahodu Evrazije, da s pomočjo pristnega čezatlantskega partnerstva kot ameriškega mostišča na evrazijsko celino, razširjena Evropa postane sredstvo za izvoz demokratičnih (zahodnih) vrednot. Na prelomu tisočletja je Brzezinski (2001) ugotavljal, da je Evropa kljub ekonomski moči dejansko ameriški protektorat in da za resnično varnost potrebuje ZDA.⁴⁴ Brzezinski (Brzezinski in drugi 2008, 209-210) je zelo skeptičen tudi do skupnih evropskih oboroženih sil, saj pravi, »četudi bi se nekatere evropske ideje glede vojaških zmogljivosti uresničile in bi lahko nastalo nekaj, kar bi bilo zametek evropske vojske – ta nikakor ne bo sposobna dejanske neodvisne akcije brez ameriškega sodelovanja«. Nekoliko kasneje, že po septembru 2001, je Brzezinski (2004, 220) vendarle priznal, da so ZDA z evropsko-ameriškim partnerstvom še vedno globalna velesila, brez tega pa sicer še vedno dominantna sila, ne pa tudi globalno vsemogočna.

⁴³ Bivši ruski zunanji minister in predsednik vlade Jevgenij Primakov je v svojih spominih (Primakov 2002, 209) navedel citat Brzezinskega iz leta 1994, ki kaže na vzvišen pogled ZDA (in seveda Brzezinskega) na takratno Rusko federacijo: »Pravim, da zrelo partnerstvo z Rusijo danes ne obstaja in ne more obstajati. Partner je država, ki je pripravljena delovati s svojimi zavezniki učinkovito in odgovorno. Rusija sedaj ni partner. To je klient ...«

⁴⁴ Brzezinski (2001) je o evropskih vojaških zmogljivostih nekoliko sarkastično dejal: »Če je kriza resna, evropska reakcija nanjo ne bo neodvisna; če pa bo reakcija neodvisna, to pomeni, da kriza ne bo resna.«

Težko se je znebiti občutka, da je Brzezinski Evropo obravnaval kot ameriški podaljšek na evrazijski celini in kot sredstvo za ameriški geopolitični prodor v Evrazijo. Ko Brzezinski govori o tesnejšem čezatlantskem partnerstvu na področju varnosti, pri tem ne izključuje možnosti, da bi lahko to preraslo v nov transevrazijski varnostni sistem, kamor bi bila vključena tudi Rusija (Brzezinski 1997a, 85-86). Brzezinski je spet izrazil idejo o širši varnostni globalni skupnosti, ki jo je začel razvijati s trilateralnim sodelovanjem globoko v času hladne vojne. V obdobju unipolarizma je bila možnost, da se vanjo vključi tudi takrat šibka Rusija, precej večja kot kasneje in dandanes.

7 Brzezinski in čas zatona ameriške hegemonije v novem tisočletju

7.1 Vloga ZDA na začetku novega tisočletja

Kljub temu, da ZDA od začetka novega tisočletja postopoma drsijo z vrha, ki so ga zavzemale v obdobju unipolarnosti, so še vedno daleč najmočnejše. Ikenberry (2014, 82) se pri tem sklicuje na številna vojaška partnerstva, ki jih imajo sklenjena po vsem svetu: ZDA imajo partnerstvo ali zavezništvo sklenjeno z več kot šestdesetimi državami, medtem ko Rusija šteje osem formalnih zavezništev, Kitajska pa celo samo eno (Severna Koreja). S tem imajo ZDA še vedno daleč najboljše izhodišče za projiciranje vojaške moči, predvsem z evrazijskega obrobja v notranjost celine.

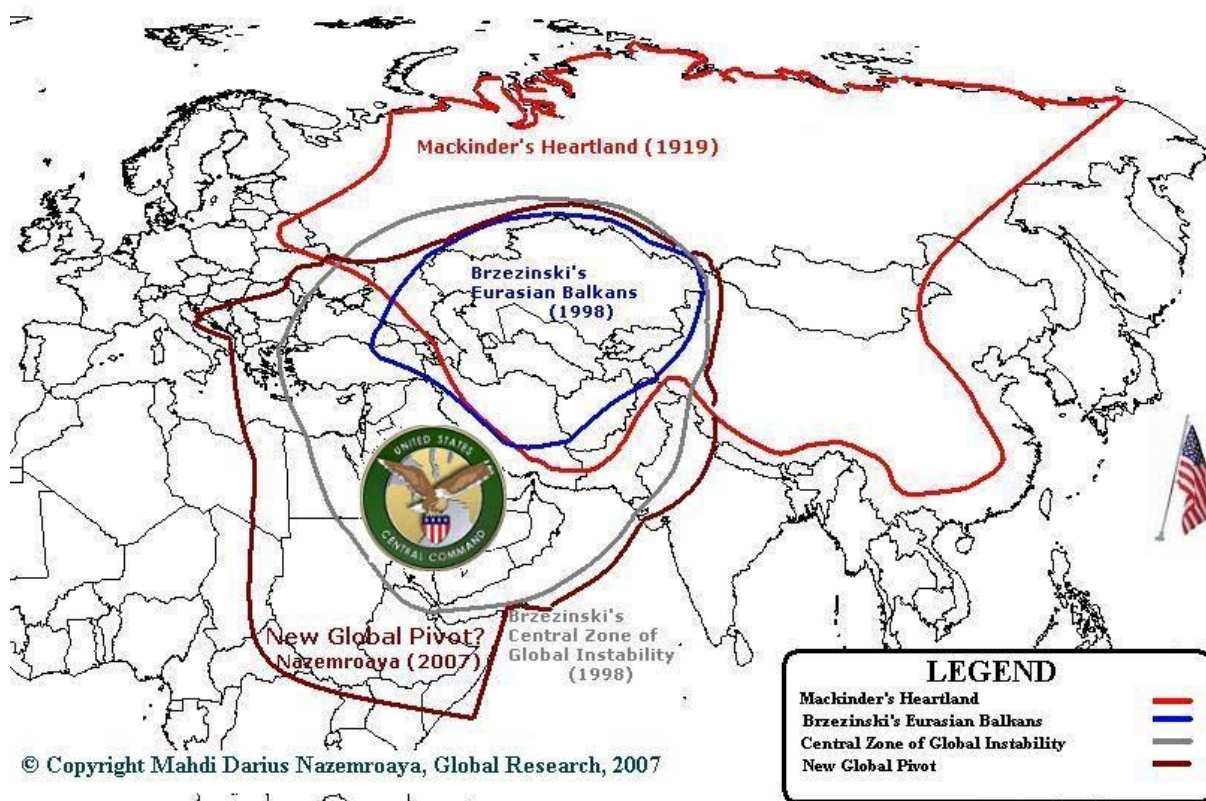
Tudi v novem tisočletju Brzezinski še vedno označuje ZDA kot hegemonsko in hkrati demokratično silo, ki si mora sama zagotavljati lastno varnost, po drugi strani pa tudi vzdrževati mednarodno stabilnost (Brzezinski 2004, 179). ZDA so še vedno porok za vzdrževanje svetovnega miru in stabilnosti. Glede na to imajo po njegovem mnenju (Brzezinski 2004, 229) ZDA celo pravico zahtevati več varnosti v primerjavi z drugimi državami, to pa zahteva tudi veliko zmožnost razmeščanja sil po svetu. S tem Brzezinski upravičuje ameriško navzočnost in na nek način celo vojaško posredovanje v drugih državah. O nujnosti ameriškega globalnega vodstva je treba prepričati tudi druge države, zlasti večje sile. Ta zahtevna naloga pa bo lahko učinkovito izvedena le, če bo svet sprejel, da je ameriška velika strategija usmerjena h globalni skupnosti s skupnimi interesi (Brzezinski 2004, 229).

Brzezinski ne pojasni, kako naj bi potekalo to prepričevanje. Po mnenju Gatija (2013b, xii) je Brzezinski v novem stoletju spoznal, da se Amerika sooča s krizo, in je veliko bolj upošteval realne omejitve na globalni ravni.

7.2 Kritika ameriške zunanjepolitične strategije

Brzezinski je bil še posebno kritičen do administracije republikanskega predsednika Georgea Busha mlajšega (2002–2008). Za Brzezinskega kot avtorja koncepta »evrazijske šahovnice«, kjer je izhajal iz prefinjene geopolitične »šahovske« igre s hkratnim vzpostavljanjem globalne avtoritete ZDA v svetu, ni nenavadno, da je javno ostro nasprotoval zunanjepolitični strategiji takratne republikanske administracije. Ta je grobo posredovala na najbolj nevralgičnem svetovnem območju, ki ga je Brzezinski poimenoval »evrazijski Balkan« (glej sliko 7. 1.), porušila razmerja sil na tem območju ter povzročila globalno nestabilnost. Glavni očitak Brzezinskega je bil, da je tako imenovana vojna proti terorju postala osrednja zunanjepolitična usmeritev ameriške administracije.

Slika 7.1: »Evrazijski Balkan«

Vir: Nazemroaya (2007).

Teroristični napadi Al Kaide septembra 2001, ko je bil svet združen okoli ZDA, so bili idealna priložnost za vzpostavitev globalne koalicije, vendar se je Busheva administracija odločila za unilateralno, demagoško politiko strahu (Brzezinski 2007, 184-185). Vojaško posredovanje ZDA v Iraku leta 2003 in tudi ravnanje ameriških sil v Afganistanu sta, po mnenju Brzezinskega, povzročila katastrofalno škodo ameriškemu globalnemu statusu in kredibilnosti. Okupacijo Iraka je Brzezinski (2007, 148) označil za geopolitično katastrofo. Največjo škodo pri tem je utrpelo ameriško globalno vodstvo, saj sta ameriško vojaško posredovanje v Iraku in poznejša širitev ciljev sicer upravičenega posredovanja v Afganistanu razdelila ameriške zaveznike, združila sovražnike in ponudila priložnost tekmečem (Brzezinski 2007, 147-148).

7.2.1 Geopolitične posledice in povečevanje ruskega vpliva

Ko je Vladimir Putin, ki je izjavil, da je bila razpustitev Sovjetske zveze največja geopolitična napaka 20. stoletja, prišel na čelo Ruske federacije, se je postopoma izoblikoval nov koncept, usmerjen k poskusu vrnitve ozemelj iz ruske »bližnje soseščine« pod ruski vpliv. Pri tem je Kremelj s pridom izkoriščal ruska naravna bogastva iz osrčja Evrazije in evropsko odvisnost od ruskih energentov. Brzezinski je kmalu prepoznal geopolitično nevarnost v Evraziji, ki lahko ogrozi zahodno prevlado. O Putinovih strateških namerah je dejal (Brzezinski in drugi 2008, 167), da ta namerava storiti naslednje:

Prvič, poskusil bo izolirati osrednjo Azijo, da bi potisnil Zahod čim dlje stran. Drugič, poskušal si bo podrediti države, kot sta Ukrajina in Gruzija, zaradi njune geopolitične pomembnosti. Ukrajino zato, ker brez nje ne bo mogoče vzpostaviti slovanske skupnosti in bi Rusija postala samo nacionalna država, Gruzijo pa zato, ker je pomembna na Kavkazu; naftovod Baku–Çeyhan omogoča Zahodu dostop do kaspijskega bazena, ki bi ga Rusi radi presekali.

Novo rusko politično vodstvo in zgrešena ameriška strategija administracije Busha mlajšega sta po mnenju Brzezinskega povečala relativno moč Ruske federacije v primerjavi z ZDA in ji omogočila utrjevanje položaja v Evraziji. Poleg tega so »ruski in kitajski interesi postali skladnejši« (Brzezinski 2007, 170). Tukaj lahko opazimo prastrah Brzezinskega, ki izvira še iz hladne vojne, o kitajsko-ruskem partnerstvu (ali celo zavezništvu), ki bi lahko resno ogrozilo ameriške (zahodne) interese na tej celini. Tudi Waltz (2002, 46) je na primer ugotovil, da so

ZDA s širjenjem Nata in kritiko Moskve ter Pekinga zaradi kršitev človekovih pravic potisnile Rusijo in Kitajsko bliže drugo k drugi. Zaradi zmanjšane ameriške globalne moči je lahko Rusija širila geopolitični vpliv na neodvisne države z območja bivše Sovjetske zveze v »bližnji soseščini«.⁴⁵ Brzezinski (2012, 129) ponavlja, da se Ruska federacija še vedno ne more sprijazniti z izgubo imperija, prav tako pa se boji meteorskega vzpona Kitajske, ki leži v bližini redko poseljenih ruskih nahajališč nafte in zemeljskega plina.

Po ruskem vojaškem posredovanju zoper Gruzijo poleti 2008 ter priključitvi ukrajinskega polotoka Krim marca 2014 je Brzezinski zaostril stališča do Ruske federacije. Po njegovem poskuša Rusija nekako obnoviti svoj imperij, če že ne z zavzetjem ozemlja, pa s povečevanjem vpliva v »bližnji soseščini« (Brzezinski 2012, 102-103). Ruska imperialna nostalgija in (pre)velika geopolitična ambicija sta sicer stalnici, ki ju v novem tisočletju ponavlja Brzezinski v zvezi z ruskimi aktivnostmi v Evraziji.

Kljub dokajšnji skepsi Brzezinski še vedno vidi tudi Rusko federacijo v globalni varnostni povezavi, če ne prej, pa po Putinovem odhodu z oblasti. Za to postavlja nekatere pogoje. Med njimi je eden pomembnejših tudi odpoved »imperializmu«, kar z drugimi besedami pomeni zmanjšanje ruskih geopolitičnih ambicij in skladnejše ravnanje Ruske federacije z Zahodom. Pričakovano, takšno razmišljanje v Moskvi ni naletelo na razumevanje.⁴⁶ Najbrž se lahko strinjamo s Kuljaninovo (2015, 38) ugotovitvijo, »da Brzezinski pričakuje, da bo demokratična Rusija postala podrejen partner ZDA in Evropi v oblikovanju stabilnejše in kooperativnejše Evrazije, čeprav se hkrati boji obnove njene imperialne moči«.

Prav tako Brzezinski izraža bojazen, da lahko »imperialna« Rusija postane vir napetosti ter varnostna grožnja svoji soseščini, zato je tudi za Zahod dobro, da Ruska federacija ne ostane osamljena in zunaj globalne varnostne povezave. Brez sodelovanja z Zahodom je Ruska federacija notranje šibka in preveč konfliktna v zunanjih ambicijah, da bi lahko resnično

⁴⁵ Brzezinski (2012, 89–103) prišteva med geopolitično ogrožene države na območju bivše Sovjetske zveze Gruzijo, Azerbajdžan, Belorusijo in zlasti še Ukrajino.

⁴⁶ Brzezinski zaradi svojega razmišljanja in poljskega rodu tudi sicer ni bil v bivši Sovjetski zvezi in sedanji Ruski federaciji nikoli posebno priljubljen. Prav nasprotno, Andrew in Mitrokhin (2000) v svoji knjigi KGB v Evropi in na Zahodu: Mitrohinov arhiv (*The KGB in Europe and the West: The Mitrokhin Archive*) na več delih opisujeta poskuse pridobivanja in diskreditacije Brzezinskega, ki so jih izvajali pripadniki ruske obveščevalne strukture. Vsi tovrstni poskusi, zlasti v času, ko je Brzezinski opravljal dolžnost svetovalca za nacionalno varnost, so se kot po pravilu končali neuspešno. Tudi po koncu hladnovojnega rivalstva, in še danes, Rusi o Brzezinskem in njegovih tezah praviloma ne najdejo lepih besed.

postala demokratična država; samo Evropa, povezana z ZDA, lahko vključi Rusko federacijo v zgodovinsko globalno skupnost (Brzezinski 2012, 149).

7.3 »Razširjeni Zahod« in prihodnost Evrazije

Brzezinski pričakuje, da bo ameriški globalni status odvisen od dogajanja v Evraziji, ki jo je treba dolgoročno obravnavati kot geopolitično celoto. Sam predlaga globalno varnostno skupnost, ki ima korenine že v trilateralnem sodelovanju med bipolarno hladno vojno, le da zdaj v multipolarnih okoliščinah predlaga še ambicioznejšo rešitev. Dolgoročna geopolitična globalna skupnost bi temeljila na sodelovanju med starimi zahodnimi in novimi vzhodnimi silami. Pri tem bi morale ZDA s pomočjo Nata ter Evropske unije (v nadaljevanju: EU) povezati Rusijo in Turčijo z Zahodom, na vzhodu pa delovati kot mirovnik (uravnoteževalec) med vzhodnoazijskimi regionalnimi silami (Japonska, Kitajska, Indija, Pakistan) (Brzezinski 2012, 131).

Pri tem Brzezinski računa na stabilizacijo in utrjevanje enotnosti v EU ter seveda na tesno čezatlantsko sodelovanje (Nato). Evropi je tako spet namenjena vloga ameriškega demokratičnega podaljška v Evraziji. V njegovih načrtih imajo pomembno geopolitično vlogo tudi geopolitično ogrožene države, predvsem Turčija,⁴⁷ Ukrajina pa tudi Belorusija. Brzezinski govori o tako imenovanem »razširjenem Zahodu«. Kot pove že samo ime, naj bi temeljil na zahodnih vrednotah, kot so demokracija, tržno gospodarstvo, svoboda govora itn. Brzezinski ugotavlja, da vstopamo v obdobje, ko nobena sila ne bo resnično prevladovala, zaradi česar je ideja »razširjenega Zahoda« zelo pomemben element večje globalne stabilnosti (Gardels 2012, 3). S to idejo pa Brzezinski poseže v vplivno območje »bližnje soseščine« Ruske federacije. Paul (2014) pravi, da je cilj Brzezinskega v onemogočanju ruskih ambicij in zagotavljanju ameriške dominacije v Evraziji, pri čemer njegovo strategijo stalnega pritiska izvajajo zato, da bi prisilili ruske voditelje v izbiro med alternativami, ki so vse po vrsti v korist ZDA. Tudi v najnovejši viziji Brzezinskega nekateri opažajo poskuse obkroževanja in hladnovojnega zadrževanja Ruske federacije.⁴⁸

⁴⁷ Po mnenju Brzezinskega (2012, 133) Turčija kot dolgoletna članica zveze Nato z drugo najštevilnejšo mirnodobno vojsko v tem zavezništvu nedvomno sodi v Evropo. Prav tako je zanj Turčija najboljša ameriška zaveznica na Bližnjem vzhodu (Gardels 2012, 4).

⁴⁸ Pri tem je pomenljivo, da nacionalnovarnostna strategija Ruske federacije za leto 2016 označuje politiko ZDA do Ruske federacije kot zadrževanje (*containment*) (Trenin 2016, 28).

Če koncept »razširjenega Zahoda« ne uspe, Brzezinski dokaj črnogledno napoveduje možnost negativnih posledic za Evropo. Brzezinski (2012, 187-188) tako pravi,

če ZDA na zahodu Evrazije ne uspe zagotoviti potrebne enotnosti (EU, Nato), pri čemer ima glavno vlogo tako imenovani weimarski trikotnik (Francija, Nemčija in Poljska), ima to lahko katastrofalne posledice. Na površje se lahko povrnejo stara zgodovinska nasprotja v Evropi, konflikti ter kratkoročna interesna zaveznitva. Rusija bo poskušala izkoristiti svoj položaj (energetska odvisnost Evrope), povzročiti neenotnost med evropskimi državami in razširiti svoj vpliv na Ukrajino. Rezultat tega ne bo vitalnejši razširjeni Zahod, temveč njegova postopna fragmentacija.

Medtem ko želi Brzezinski na zahodnem kraku Evrazije nadaljnje širjenje zahodnega vpliva na območje ruske »bližnje soseščine«, na vzhodnem obrobju celine zagovarja neke vrste strategijo uravnoteževanja na daljavo med državami, ki so, čeprav ameriške partnerice (Pakistan, Indija, Japonska, Južna Koreja ...), obremenjene z zgodovinskimi nasprotji in celo sovraštvom. Osrednja vloga na vzhodnem obrobju nedvomno pripada rastoči velesili Kitajski, za katero se zdi, da bi z njo, tudi tokrat, Brzezinski precej lažje sklenil partnerstvo kot pa z Rusko federacijo. Ta kljub spremenjenim razmeram, v katerih poznavalci kot glavnega tekmeca ZDA predstavljajo Kitajsko, v očeh Brzezinskega še vedno ostaja glavna geopolitična ovira za vzpostavitev globalne varnostne skupnosti in glavna geopolitična tekmica v Evraziji.

Če strnemo, je evrazijska vizija Brzezinskega za nekaj prihodnjih desetletij v kombinaciji »razširjenega Zahoda«⁴⁹ na zahodu Evrazije in pazljivega uravnoteževanja brez neposrednega vojaškega vmešavanja na vzhodnem delu Evrazije.

7.4 Administracija predsednika Obame in Brzezinski

Že v predvolilni kampanji v letih 2007-2008 je bilo slutiti, da bo zunanjepolitična strategija Obamove demokratske administracije drugačna od Busheve, pretežno intervencionistično-unilateralne strategije. Dueck (2015, 7) je Obamovo veliko strategijo opredelil kot kombinacijo strategije omejevanja ameriške strateške navzočnosti po svetu brez nepotrebnega tveganja za vitalne interese ZDA ter strategije sodelovanja s spodbujanjem novih oblik mednarodnega sodelovanja. Brzezinski je bil najprej (neformalni) svetovalec za

⁴⁹ Brzezinski (2012, 155) napoveduje, da bi lahko »razširjeni Zahod« postal realnost v drugi četrtini 21. stoletja.

zunanjo politiko predsednika Obame, nakar se je kasneje, predvsem zaradi politike do Bližnjega vzhoda, od Obame oddaljil, toda kljub temu ohranil stike z administracijo (Steck, 2012).

Avineri (v Lubowski 2011, xvi) ugotavlja, »da Brzezinski v ključnih točkah podpira Obamovo zunanjepolitično usmeritev v multipolarnem svetu, vendar se v politiki 'resetiranja' odnosov z Rusijo⁵⁰ jasno distancira od nje«. Prej omenjeno Obamovo strategijo do Ruske federacije je Dueck (2015, 66-67) označil dokaj negativno, saj jo opredeljuje kot »strategijo sodelovanja in pomiritve z malo koristi za interese ZDA, pri tem pa (Obama, op. p.) ne sprevidi potrebnosti intenzivnega tekmovanja z Moskvo za vpliv v bivših sovjetskih republikah v osrednji Aziji, na Kavkazu in v vzhodni Evropi«. Te »realistične« ugotovitve so v skladu z javnimi nastopi Brzezinskega, ki je po priključitvi Krima k Ruski federaciji precej zaostрил svoje stališče. V primerjavi z nekaterimi dokaj pomirjajočimi toni o potrebnosti vključevanja Ruske federacije v globalno varnostno arhitekturo, ki so pospremili njegovo vizijo o »razširjenem Zahodu« pred nekaj leti, je njegova retorika po ukrajinskem konfliktu spet bolj geopolitično-realistična. Ruska federacija v skladu z realističnim gledanjem nadaljuje geopolitično tekmovanje z ZDA za povečanje relativne moči v mednarodnem okolju.

V zadnjih štirih letih se je Brzezinski dokaj aktivno vključil v razpravo o aktualnem geopolitičnem dogajanju v Evraziji. Ne preseneča, da pri tem največ časa posveča Ruski federaciji, predvsem zaradi njenega agresivnega nastopa v Ukrajini. Paul (2014, 4) ugotavlja,

da so »prstni odtisi« Brzezinskega vidni v današnji Ukrajini. Amerika je namreč vzpostavila obroč vojaških baz na zahodnem in južnem obrobju ruskega kopnega: od Baltskega morja do kitajske meje, z izjemo Irana. Posthladnovojna strategija obkroževanja je v svojem bistvu agresivnejša od navadnega zadrževanja, zato je bo Rusija prisiljena k »pravi« izbiri – demokratizaciji in decentralizaciji – sicer bo plačala visoko ceno.

Brzezinski je pod vplivom ukrajinskega konflikta dejal, da v Evropi poteka »nova hladna vojna« (Gardels 2014a; Fiher, Stark 2015)⁵¹ med ZDA in Rusko federacijo, ki jo je začel Putin.

⁵⁰ Predsednik Obama je v svojem prvem mandatu želel postaviti odnose z Rusko federacijo in predsednikom Putinom na nove temelje, pri čemer bi bile stare zamere pozabljene. Brzezinski je takšnemu pristopu nasprotoval.

⁵¹ Legvold (2014, 74–88) pravi, da je uporaba besedne zveze »nova hladna vojna« v sedanjih razmerah pretirana in lahko politike privede do napačnih, celo nevarnih ugotovitev in iz tega izhajajočih strategij. Tudi Kotkin (2016, 8) pravi, da v

Tega je tudi obtožil, da želi vzpostaviti evrazijansko zvezo, ki ni nič drugega kot novo ime za bivšo Sovjetsko zvezo ali bivši ruski caristični imperij (Gardels 2014a). Pod vplivom spopadov v Ukrajini se je Brzezinski zavzel za oborožitev Ukrajine z defenzivnim, zlasti protioklepnim orožjem (Brzezinski 2014b).

V sedanjih razmerah se tudi Brzezinski zaveda določenih omejitev ameriškega vpliva na evrazijski celini, kar kaže tudi njegov predlog »finskega modela« za odnose med Ukrajino in Rusko federacijo. Ukrajini tako svetuje medsebojno sosedsko spoštovanje s tesnimi gospodarskimi stiki z Rusko federacijo in EU ter nečlanstvom v kakršnemkoli vojaškem zavezništvu, o katerem bi Moskva menila, da je usmerjeno zoper njo (Brzezinski 2014). Brzezinski se zavzema za nekakšen vojaški nevtralni status Ukrajine, čeprav je še kakšno desetletje prej predvideval vstop Ukrajine v evroatlantske povezave.

V zadnjem času Brzezinski z večjo naklonjenostjo gleda tudi na partnerstvo in zbliževanje med ZDA s Kitajsko. V ozadju sta morebiti tudi (znova) skupen nastop zoper Rusko federacijo ter seveda preprečitev nastanka kitajsko-ruskega zavezništva, ki ga ZDA prepoznavajo kot grožnjo ameriškemu vplivu v Evraziji. Za Brzezinskega bi bil najslabši scenarij, da bi Putin korak za korakom izkoristil notranje slabosti Zahoda, zlasti v Evropi, pri čemer bi Kitajci uvideli priložnost za tekmovanje na Daljnem vzhodu; to pa bi potem počasi privedlo do kitajsko-ruskega sodelovanja in drastične spremembe globalnega ravnotežja moči (Hirsh 2014, 2-3).

8 Geopolitična misel Brzezinskega in Kosovo

8.1 Brzezinski in neuvrščena Jugoslavija

V Jugoslaviji, del katere je bilo tudi Kosovo, je takoj po koncu druge svetovne vojne oblast prevzela komunistična partija, zato je imel Zahod Jugoslavijo za del sovjetskega komunističnega bloka. Leta 1948 je prišlo do spora med jugoslovanskim voditeljem Josipom Brozom - Titom in sovjetskim voditeljem Stalinom, po katerem je Jugoslavija ubrala

nekaterih zadevah Ruska federacija zmožnost škoditi ameriškim interesom, toda to se še zdaleč ne da primerjati s hladnovojnim ogrožanjem Sovjetske zveze; zato je poimenovanje »nova hladna vojna« ni primerno.

samostojno pot v socializem. Jugoslavija nikoli ni bila članica Varšavskega pakta, v katerem so bile poleg Sovjetske zveze še vse socialistične vzhodnoevropske države.⁵² Mearsheimer (2014, 201) ugotavlja, da je bila Jugoslavija med hladno vojno edina država v vzhodni Evropi, ki se je izognila popolni dominaciji Sovjetske zveze.

Po prelomu s Sovjetsko zvezo je Jugoslavija že leta 1949 začela prejemati ameriško pomoč. Jugoslovansko vodstvo je sicer v javnosti kritično nastopalo tako zoper Zahod (Nato) kot tudi zoper sovjetski blok. Leta 1961 je bila Jugoslavija ena od ustanovnih članic gibanja neuvrščenih, ki je poskušalo iskati politično-vojaško ravnotežje med obema blokoma v obdobju bipolarnosti. Čeprav naj bi bilo to gibanje nevtrarno, je bilo veliko njegovih članic neuvrščenih, med hladno vojno pod bolj ali manj prikritim vplivom katere od obeh velesil. Socialistična federativna republika Jugoslavija (SFRJ) je bila med hladno vojno za ZDA ne le nenevarna, ampak tudi koristna kot tamponska cona pred morebitno sovjetsko invazijo, in podpora taki politični skupnosti – čeprav morda ni najbolj demokratična – je razumljiva (Zupančič 2016, 336).

Zadnji ameriški veleposlanik v SFRJ Warren Zimmerman je zapisal (Zimmerman v Shreeve 2006, 329), da so ZDA in druge zahodne države Jugoslavijo med hladno vojno nekako ščitile in včasih tudi »razvajale«. Kasneje, ko se je hladna vojna približevala koncu, kar je pomenilo tudi spremembo geopolitičnih okoliščin, je Zimmerman (Zimmerman v Shreeve 2006, 330) dejal, »da je jugoslovanske oblasti opozarjal, da Jugoslavija in Balkan še vedno ostajata pomembna za ameriške interese, vendar Jugoslavija ne uživa več prejšnje geopolitične pomembnosti uravnoteževalca med Natom in Varšavskim paktom«.

Brzezinski, ki se je v svoji akademsko-politični karieri do konca hladne vojne (bipolarnosti) ukvarjal skoraj izključno s Sovjetsko zvezo in njenim vplivnim območjem, se v svojih delih ni posebej posvečal Jugoslaviji in njenemu položaju. V središču njegovega zanimanja so bile članice Varšavskega pakta, predvsem Poljska, Madžarska in Češkoslovaška. Mnogo kasneje je priznal, »da so bile ZDA prepočasne v dojemanju, kako potencialno eksplozivna je multinacionalna Jugoslavija« (Brzezinski 2007, 116).

⁵² Albanija, ki je ustanovna članica tega pakta, je leta 1968 iz njega izstopila zaradi končane zavezanosti med Sovjetsko zvezo in Kitajsko. Albanija je v tem sporu podprla kitajsko stran.

Neuvrščena Jugoslavija je bila za Brzezinskega zanimiva v hladnovojnem kontekstu strategije zadrževanja sovjetskega bloka. Jugoslavija je bila v Evropi, z relativno strateško geografsko lego, edina socialistična/komunistična država, ki ni sodila v sovjetski blok.⁵³ Primer komunistične Jugoslavije, ki se je že leta 1948 uprla sovjetski nadvladi, ga je navdihoval v upanju, da je razkol še večjih razsežnosti znotraj sovjetskega bloka mogoč. Jugoslovansko ravnanje leta 1948 je bilo izredno pomembno v porajajočem se bipolarnem svetu. Pri tem je bil sovjetski neuspeh pri zatrtju Titovega krivoverstva leta 1948 prvi znak, da Moskva mogoče le ne bo mogla v popolnosti vzpostaviti doktrinarne dominacije nad socialističnim blokom (Brzezinski 1990, 226). Brzezinski je v jugoslovanskem primeru našel prvi dokaz za svoje ugotovitve, da obstajajo razpoke v komunističnem taboru. Potrditev je dobil pri madžarski vstaji leta 1956, praški pomladi leta 1968 in poljskih dogodkih v osemdesetih letih 20. stoletja. Brzezinski (1990, 56) je ravno na jugoslovanskem primeru ugotovil, »da je bilo sovjetsko sovraštvo še posebno močno do vsakršne manifestacije revizionizma znotraj vodstev vladajočih komunističnih partij, pri čemer je bil prebeg Jugoslavije, in zlasti še Titovo eksperimentiranje z različnimi oblikami delavskih svetov, označeno kot posebna sovražna manifestacija revizionizma, tujega duhu marksizma in leninizma«.

Brzezinski (1990, 255)⁵⁴ je v letih pred padcem komunizma razdelil komunistične države na štiri skupine: v prvi (Albanija, Severna Koreja ...) je vladal komunistični totalitarizem, v drugi (Sovjetska zveza, Kitajska, Českoslovaška) komunistična avtoritarnost, v tretji (Jugoslavija) postkomunistična avtoritarnost in v četrti postkomunistični pluralizem. V četrti skupini Brzezinski v tistem času ni prepoznal nobene države; še najbliže ji je bila Jugoslavija kot edina država v tretji skupini.⁵⁵

Iz omenjenega je mogoče sklepati, da je imel Brzezinski kljub vladavini komunističnega režima o Jugoslaviji dokaj pozitivno mnenje, predvsem zato, ker se je že zgodaj izvila iz sovjetskega primeža in vse do razpada ohranjala dokaj nevtrarno držo. Še več, v določenih

⁵³ Primer Albanije, ki je, drugače od Jugoslavije, izvajala politiko zaprtih mej in samozadostnosti, je bil specifičen.

⁵⁴ Knjiga Velika polomija (*Grand Failure*), v kateri je Brzezinski napovedal dokončen propad komunizma oziroma realnega socializma v sovjetskem bloku, je bila namreč napisana (končana) že leta 1988, izdana pa šele izdana leta 1990.

⁵⁵ Za tretjo skupino je značilen avtoritarni režim, temelječ na nacionalizmu; civilna družba se transformira v politično družbo; konec je tudi političnega nadzora nad gospodarstvom. Poljsko na primer je Brzezinski (1990, 255) uvrstil na prehod med drugo in tretjo skupino.

obdobjih je s hvaležnostjo sprejemala zahodno (ameriško) pomoč in brez zadržkov javno kritizirala družbeni sistem v državah sovjetskega bloka.

8.2 Kosovsko vprašanje v Jugoslaviji pri Brzezinskem

Brzezinski se ni posebej ukvarjal z nacionalnim vprašanjem znotraj Jugoslavije, ki do Titove smrti leta 1980 ni ogrožalo obstoja države. Posamezni odkloni (maspok na Hrvaškem, poskusi liberalizacije v Sloveniji in Srbiji ...) razen v jugoslovanskih emigrantskih krogih niso imeli resnega odmeva na Zahodu.

Po smrti avtokrata Tita je z vso silo prišlo na dan tudi albansko vprašanje v južnosrbski avtonomni pokrajini Kosovo. Ni naključje, da je Brzezinski kot pozoren opazovalec in proučevalec nacionalizmov v globalnem socialistično-komunističnem bloku v osemdesetih letih 20. stoletja opazil tudi nacionalistična trenja znotraj narodnostno raznolike Jugoslavije. V tem okviru mu seveda ni ušlo zaostrovanje nacionalnega vprašanja na Kosovu. Po intenzivnih nemirih, ki so se začeli leta 1981, je posebej izpostavil nemirno albansko večino na Kosovu, ki bi lahko kmalu postala objekt albanskega iredentizma (Brzezinski 1990, 262). Ravno albansko-srbsko konfrontacijo na Kosovu je, poleg madžarsko-romunske napetosti v Transilvaniji, izpostavil kot začetek širših konfliktov zaradi desovjetizacije v vzhodni Evropi (Brzezinski 1990, 263). S tem je tudi kosovski albansko-srbski konflikt postavil v kontekst razpada sovjetskega imperija, ki je bil tedaj že na vidiku.

Brzezinski se je z neuvrščeno komunistično Jugoslavijo ukvarjal le bežno,⁵⁶ do osemdesetih let 20. stoletja se ni dotaknil niti kosovskega vprašanja. Pri tem je treba razumeti, da nacionalna trenja znotraj etnično in versko raznolike neuvrščene Jugoslavije niso bila neposredno povezana s sovjetskim blokom, ki je bil glavni predmet zanimanja Brzezinskega. Tudi jugoslovanska in kosovska soseda, globalno relativno nepomembna Albanija, ki je etnično neposredno povezana s Kosovom, že od šestdesetih let 20. stoletja ni bila več del

⁵⁶ V obsežnih spominih na svoje službovanje v Beli hiši, naslovljenih *Moč in načela* (*Power and Principle*, 1983), Brzezinski ne omenja niti Jugoslavije niti Balkana, le enkrat je mimogrede, v povsem nepomembnem kontekstu, na strani 181 omenjen jugoslovanski voditelj Tito. Tudi v knjigi *Velika polomija* (*Grand Failure*, 1990), ki je napovedala skorajšnji propad sovjetskega bloka, je Jugoslavija nekajkrat omenjena le kot statistična primerjava z drugimi komunističnimi državami.

sovjetskega bloka. Poleg tega niti ni bila vpeta v mednarodno okolje, zato ni presenetljivo, da ji Brzezinski tako kot Kosovu ni posvečal skoraj nobene pozornosti.

Jugoslavijo je Brzezinski predstavljal kot primer, da tudi globalna ideologija komunizma ni nujno monolitna, kar je več kot uspešno dokazal tudi na primeru geopolitično neprimerno pomembnejše Kitajske. V okviru tega je tudi albansko nacionalno vprašanje v komunistični Jugoslaviji in zaostrovanje konflikta na Kosovu izpostavil šele proti koncu obdobja bipolarnosti, kot možen uvod v proces dezintegracije sovjetskega bloka.

8.3 Zgodovina Kosova

8.3.1 Zgodovinski pregled do druge svetovne vojne

Ozemlje današnjega Kosova je že pred našim štetjem poseljevalo ljudstvo domnevno krščanske veroizpovedi, ki se je sporazumevalo v jeziku, podobnem današnji albanščini (Zupančič 2015, 47). Srbi so na Balkan prispeli skupaj z drugimi južnimi Slovani v 5. in 6. stoletju našega štetja. Srbska vladajoča dinastija Nemanjićev je Kosovo osvojila na prehodu iz 12. v 13. stoletje, in tja so Srbi prenesli tudi sedež Srbske pravoslavne cerkve. V 14. stoletju je bila srbska država na vrhuncu moči, albansko plemstvo pa je postalo aktiven dejavnik znotraj srbske države (Zupančič 2015, 48). V nekaj naslednjih desetletjih si je osmanski imperij podredil celoten Balkanski polotok in s tem tudi srbsko državo. V številnih protiturških uporih so sodelovali tako Srbi kot tudi Albanci.⁵⁷ V obdobju osmanske vladavine so Albanci, ki so bili do takrat povečini krščanske vere, v glavnem prevzeli islam, kar jim je zagotavljalo privilegiran položaj v družbi (Zupančič 2015, 51). V začetku 19. stoletja se je začela prebujati srbska narodna zavest, zato so bili protiturški upori, še zlasti na Kosovu, številni.

Leta 1882 je Srbija razglasila neodvisnost in ob tem zahtevala tudi priključitev Kosova, ki je bilo še vedno pod turško oblastjo. Štiri leta prej (1878) je zveza albanskih klanov ustanovila t. i. Prizrensko ligo, ki je sprva zahtevala združitev vseh območij, kjer so živeli Albanci, v enotno

⁵⁷ Z mitološkega stališča je pomembna predvsem tako imenovana Kosovska bitka, ki je potekala 28. 6. 1389 na Kosovem polju. Osmanom (Turkom) so se vojaško uprli tako Srbi kot Albanci. Bitka, po kateri je večina krščanskih fevdalcev na Balkanu sprejela turško vazalstvo, sicer z vojaškega vidika ni bila posebno pomembna (Zupančič 2015, 49-50). V osemdesetih letih 20. stoletja je z izdatno podporo Srbske akademije znanosti in umetnosti (SANU) in drugih srbskih nacionalističnih intelektualcev ravno ta dogodek pomenil enega ključnih vzvodov za mobilizacijo srbskega nacionalizma tako na Kosovu kot tudi drugod po Jugoslaviji.

in avtonomno upravno enoto znotraj osmanskega imperija, kasneje (leta 1912) pa popolno neodvisnost (Zupančič 2015, 53). Med letoma 1912 in 1915 so Srbi in Črnogorci vzpostavili nadzor nad Kosovom. Leta 1913 je postalo tudi formalno del Srbije (Zupančič 2015, 53–55), leta 1918 pa s tem tudi del novonastale Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. Tunjić (2004, 255) pravi, da je Kosovo kot geopolitično enoto 20. in 21. stoletja treba nujno obravnavati v kontekstu dveh balkanskih vojn (1912 in 1913) ter vzporedno z oblikovanjem države Albanije na zahtevo Avstro-Ogrske in Italije.

8.3.2 Zgodovinski pregled od druge svetovne vojne do razpada socialistične Jugoslavije

Med drugo svetovno vojno so si sile osi Kosovo ozemeljsko razdelile. Večji del ozemlja je pripadel Italiji, manjši del na severu Nemčiji, pas na skrajnem vzhodu pa Bolgariji (Zupančič 2015, 55). Leta 1945 so ozemlje Kosova zavzeli Titovi partizani (Srbi). Kosovo je postalo del Srbije in s tem sestavni del Federativne ljudske Republike Jugoslavije (FLRJ). Ta je bila, do resolucije Informbiroja leta 1948, ideološko, ekonomsko in politično precej odvisna od Sovjetske zveze. Po prelomu s Sovjetsko zvezo je začela v Jugoslavijo pritekati znatna pomoč iz ZDA, da bi ta tako s tem preprečila verjeten sovjetski poseg v jugoslovansko politiko (Adams 2006, 22).

Leta 1968 so Albanci prvič organizirali množične proteste. Z novo ustavo SFRJ leta 1974 je dobilo Kosovo status avtonomne pokrajine na zvezni ravni, pri čemer ni imelo pravice do odcepitve (Krasniqi v Zupančič 2015, 57). Po Titovi smrti (maj 1980) so leta 1981 na Kosovu izbruhnili množični protesti kosovskih Albancev, ki so se spopadli z jugoslovanskimi varnostnimi organi. Zaradi nasilja in izgrediv so jugoslovanske oblasti na kosovskem ozemlju razglasile izredne razmere. Leta 1989 so albanski aktivisti in intelektualci ustanovili Demokratsko ligo Kosova (LDK) pod vodstvom Ibrahima Rugove, ki je zagovarjal nenasilen odpor zoper jugoslovansko (srbsko) oblast.

8.3.3 Zgodovinski pregled od razpada socialistične Jugoslavije do vojaške operacije Zavezniška sila

Leta 1991 se je večina jugoslovanskih republik osamosvojila. Medtem ko je na Hrvaškem in v Bosni in Hercegovini (v nadaljevanju: BiH) izbruhnila medetnična vojna, je Kosovo ostalo v

okviru Srbije. Srbija je skupaj s Črno goro sestavljala »zmanjšano« Jugoslavijo, katere uradni naziv je bil Zvezna republika Jugoslavija (v nadaljevanju: ZRJ). Kosovski Albanci so sicer razglasili neodvisnost Kosova, a je Srbija ni priznala. Zaradi bojazni o destabilizaciji regije tudi albanska vlada v Tirani pod ameriškim pritiskom ni podprla kosovskih rojakov, ampak je zahtevala le ustanovitev tretje republike znotraj ZRJ (Pirjevec 2003, 464).

Daytonski sporazum, s katerim se je konec leta 1995 pod pokroviteljstvom ZDA končala vojna na Balkanu, se ni dotikal albanskega vprašanja na Kosovu. To je sčasoma povzročilo radikalizacijo, predvsem pri mlajših Albancih na Kosovu, in privedlo do nastanka Osvobodilne vojske Kosova (OVK). V nasprotju z gandijevsko strategijo Ibrahima Rugove so pripadniki te politično-paravojaške organizacije zagovarjali nasilni odpor zoper srbske varnostne organe. Pojav OVK in reakcija srbskih oblasti sta kosovskemu vprašanju nenadoma dala tisto mednarodno razsežnost, ki si jo je Rugova tako dolgo zaman skušal doseči (Pirjevec 2003, 469).⁵⁸ Leta 1997 so ZDA skupaj z evropskimi državami pozvale srbskega voditelja Miloševića, naj se pogaja s kosovskimi Albanci, v prepričanju, da je Kosovo ključno območje, ki bi s svojo politično nestabilnostjo lahko ogrozilo vzhodno Sredozemlje (Pirjevec 2003, 470). Tudi zato ZDA še marca 1998 niso podprle odcepitvenih teženj albanske manjšine v ZRJ.

Spomladi in poleti 1998 se je v vrhu Clintonove administracije vnela resna razprava o Kosovu, v kateri je prevladovala državna sekretarka Madeleine Albright. Ta se je zavzemala za »trši« pristop do Srbije in Miloševića. ZDA so postale prizanesljivejše do OVK, saj je ta uživala množično podporo albanskega prebivalstva (Pirjevec 2003, 478-479). Prihod opazovalcev Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE) konec leta 1998 in pogajanja med kosovskimi Albanci in Srbi v Franciji v začetku leta 1999 niso prinesli rešitve. Predsednik Clinton je pred aktiviranjem vojaške operacije Zavezniška sila (*Allied Force*) dejal, da gre za humanitarno krizo, ki ogroža ameriške nacionalne interese; omaje lahko verodostojnost Nata, od katerega sta odvisni stabilnost Evrope in ameriška verodostojnost (Pirjevec 2003, 505).

⁵⁸ Junija 1996 so ZDA v Prištini odprle svoj informacijski urad, da bi tako lahko od blizu spremljale dogajanje na Kosovu (Pirjevec 2003, 469).

8.4 Vojaško posredovanje zoper ZRJ

8.4.1 Realistični pogled na vojaško operacijo Zavezniška sila

V desetletju po hladni vojni je bilo mednarodno okolje v obdobju, v katerem so bile ZDA očitno dominantne, tako da lahko govorimo o unipolarnem mednarodnem okolju. V skladu z realističnim gledanjem je mednarodni sistem anarhičen. Po mnenju Adamsove (2006, 31) sta bili obe značilnosti glavna dejavnika za vojaško posredovanje na Kosovu, saj so v anarhičnem sistemu zmogljivosti in ne namere tiste, ki lahko spremenijo ravnotežje.

V okoliščinah prevlade ZDA so bili zračni napadi Nata (ZDA) na srbske enote in infrastrukturo še toliko lažji, ker dominantni veliki sili praktično nihče ne more preprečiti vojaškega posredovanja v drugi (šibkejši) državi. Šibke države, kot je bila ZRJ, so v takšnih okoliščinah še posebno ranljive. Med vojaškim posredovanjem v ZRJ skorajda ni bilo možnosti, da bi se konflikt na Kosovu sprevrgel v konfrontacijo med velikimi silami. Razlog je preprost: v unipolarnem sistemu namreč ni druge globalne velike sile, ki bi se lahko zoperstavila dominantni sili, v tem primeru ZDA (Adams 2006, 24). Prav tako za ZDA ni obstajala nikakršna neposredna nevarnost. Dominantni položaj v mednarodni skupnosti je ZDA dovoljeval zelo širok manevrski prostor za delovanje na političnem in na vojaškem področju, ne da bi se posebej ozirale na druge dejavnike. Brzezinski (1997a, 3-29) v zvezi s tem govori o ZDA kot o globalnem hegemonu nove vrste.

Unipolarnost v mednarodnem okolju z dominantno vlogo ZDA in anarhičnost okolja sta ZDA omogočali samovoljne utemeljitve, ki so segale od humanitarno-moralnih razlogov do opozorila »malopridnim državam«, naj ne poskušajo spreminjati sveta v skladu s svojimi interesi. ZDA se pri tem niso preveč ozirale niti na Organizacijo združenih narodov (OZN) niti na ustanovno listino Nata ter mednarodna pravila o nevmešavanju v notranje zadeve drugih držav. S tem so nedvomno postavile na glavo ureditev, ki je veljala v času bipolarnosti in je formalno temeljila na spoštovanju celovitosti držav. Z vojaškim posredovanjem zoper ZRJ so ZDA uveljavile tako imenovano Clintonovo doktrino humanitarnega posredovanja. Po mnenju Adamsove (2006, 25) je bilo veliko primerov držav, kjer so kršili človekove pravice,

vendar ZDA niso posredovale. Pri tem ugotavlja, da sta pri tej dvoličnosti učinek relativne (pre)moči in privilegija velike sile povsem jasna.

S precejšnjo gotovostjo lahko zatrdimo, da posredovanja na Kosovu ne bi moglo biti v okoliščinah, ki ne bi izražale tolikšne dominantnosti ZDA in posledično unipolarnega mednarodnega okolja. Skoraj nemogoče si je bilo predstavljati takšno posredovanje še pred desetletjem – v času hladne vojne (obdobje bipolarnosti) ali v obdobju, kjer bi bilo okolje bolj uravnoteženo (bližje multipolarnosti). V tem primeru bi, v skladu z realističnim učenjem, lahko ZDA pričakovale nasprotovanje, oblikovanje nasprotnih koalicij oziroma uravnoteževanje. Veliko vprašanje je, ali bi bile ZDA v takšnih okoliščinah pripravljene na tveganje na relativno nepomembnem (periferem) območju, kot je Kosovo. Skepsa glede tega dokazuje tudi dejstvo, da je v naklonjenih (unipolarnih) okoliščinah za ZDA do posredovanja prišlo šele po daljšem omahovanju Clintonove administracije, pa še tedaj so bile ZDA dejansko pripravljene uporabiti le zračne sile.

Oslabela Ruska federacija se ni bila sposobna resno upirati ZDA na Kosovu kljub tradicionalnemu slovansko-pravoslavnemu prijateljstvu med ruskim in srbskim narodom. Temu pritrjuje tudi Mearsheimer (2014, 50), ki ugotavlja, da je Ruska federacija ves čas nasprotovala ameriški politiki na Balkanu, še zlasti Natovim napadom na Jugoslavijo, vendar ZDA temu niso namenjale veliko pozornosti in so izvedle vse potrebno za vzpostavitev miru v konfliktni regiji.

8.4.2 Vloga ZDA v vojaški operaciji Zavezniška sila

Uradni cilj vojaške operacije, ki se je začela 24. marca 1999, je bil omejen; zavezniki so želeli prisiliti Miloševićev režim, naj ustavi nasilje na Kosovu. Nasilni ukrepi srbskih varnostnih organov, spodbujeni z gverilskim načinom bojevanja pripadnikov OVK, so namreč povzročili veliko humanitarno katastrofo, ki bi lahko destabilizirala celotno regijo. Civilno (albansko) prebivalstvo je v velikem številu bežalo s svojih domov, največji pritisk je bil na meji z Makedonijo, kjer že sicer živi precejšen delež albanskega prebivalstva.⁵⁹ Evropskim

⁵⁹ V Makedoniji živi 25,2 odstotka etničnih Albancev (CIA Factbook, 2016). Na ta delež je treba gledati z zadržkom, saj verodostojnega popisa ni bilo opravljenega že vse od časa SFRJ. Makedonski Albanci zatrjujejo, da jih je v Makedoniji precej več kot tretjina vsega prebivalstva.

institucijam ni uspelo najti rešitve krize, zato je ameriški državni sekretarki Albrightovi⁶⁰ vendarle uspelo prepričati predsednika Clintona, naj na Kosovu vojaško posreduje.

Vodilna vloga ZDA v tej operaciji ni bila nikoli vprašljiva tako na vojaškem⁶¹ kot tudi na političnem področju. Kmalu je postalo jasno, da potekata dve vzporedni ofenzivi: prvo tako rekoč konvencionalno je nadzoroval Bruselj, drugo povsem ameriško, z uporabo najnovejše tehnologije, pa sta koordinirala Pentagon in ameriški predsednik Clinton (Pirjevec 2003, 516). Temu pritrujejo tudi ugotovitve Adamsove (2006, 26-27), da je bilo več kot 80 odstotkov orožja v posredovanju na Kosovu ameriškega; strategija in operativno vodenje za uporabo tega orožja sta kazala prioritete ZDA; uporabljena je bila letalsko-zračna strategija, ker je to ustrezalo ZDA; 99 odstotkov tarč so izbrali Američani, kar nedvomno dokazuje, da je bila operacija vodena iz Washingtona. To je povzročalo napetosti med ZDA in Veliko Britanijo na eni strani ter preostalimi Natovimi zavezniki na drugi. Junija 1999 je predsednik Clinton izjavil, da za uresničitev svojih ciljev ZDA ne izključujejo nobene možnosti, pri čemer računa na zaveznike v Natu, vendar je bil pripravljen ukrepati tudi brez njih (Pirjevec 2003, 542). Deibel (2007, 356) ugotavlja, da so bili Američani v času posredovanja na Kosovu tako zavezani enotnosti znotraj zavezništva Nato, da je zato trpelo učinkovito izvajanje vojaške operacije. ZDA so se iz te vojaške operacije naučile, da strateška učinkovitost zahteva enostavno, enotno, nacionalno in striktno ameriško poveljniško linijo (Gray 2012, 253).

Vojaško posredovanje se je končalo 10. junija 1999 s podpisom vojaško-tehničnega sporazuma med Natom in ZRJ v makedonskem mestu Kumanovo. Sporazum je določal umik varnostnih enot ZRJ s Kosova in razmestitev sil Nata (*Kosovo Force, KFOR*) v pokrajini. Prav tako je Varnostni svet OZN sprejel resolucijo 1244, ki je določila upravo OZN (UNMIK – *United Nations Interim Administration in Kosovo*) na Kosovu, popoln umik vseh enot ZRJ s Kosova ter prihod enot Nata na ozemlje pokrajine. Resolucija nekoliko kontradiktorno

⁶⁰ Albrightova, ki je to dolžnost prevzela po začetku drugega Clintonovega mandata januarja 1997, se je v primerjavi s predhodnikom Warrenom Christopherjem ves čas zavzemala za vojaško posredovanje zoper Srbijo, če ta ne konča nasilja v pokrajini. Ob tem velja poudariti, da je bil Brzezinski njen profesor in mentor na univerzi Columbia v šestdesetih letih 20. stoletja. Leta 1978 je na povabilo Brzezinskega začela opravljati dolžnost v Svetu za nacionalno varnost, kjer je bil njen nadrejeni Brzezinski. Tudi kasneje v svoji karieri se je Albrightova večkrat posvetovala z Brzezinskim in velja za njegovo »učenko«.

⁶¹ Brzezinski (2004, 10) je v zvezi s tem dejal, da je vojna na Kosovu leta 1999 pokazala na ogromno prednost ZDA v uporabi tehnologije za vojaške namene.

poudarja ozemeljsko celovitost in suverenost takratne ZRJ, hkrati pa tudi avtonomijo Kosova in razorožitev OVK.

Vzporedno s pogajanjem o umiku srbske vojske s Kosova so potekali tudi pogovori med Američani in Rusi o vključevanju ruskih enot v KFOR. Moskva ni bila pripravljena prevzeti podrejene vloge, obenem pa je želela (zahtevala) nadzor nad severnim delom pokrajine. ZDA so se tem načrtom odločno uprle, saj bi njihova uresničitve pomenila razdelitev Kosova (Albright 2003, 424) in preprečila dobršnemu delu albanskega prebivalstva, da se vrne na svoje domove. Po incidentu s ponesrečenim ruskim zavzetjem prištinskega letališča dan po podpisu sporazuma v Kumanovu, ki je ponovno povzročil zaostritev med Rusijo in ZDA, se je morala ruska stran sprijazniti z razpršeno namestitvijo svojih enot znotraj nemškega, francoskega in ameriškega sektorja odgovornosti (glej sliko 8.3), kar po mnenju Adamsove (2006, 31) kaže na rusko šibkost.

8.4.3 Možni geopolitični cilji vojaške operacije na Kosovu

Nato (in ZDA) je vojaško posredovanje na Kosovu opravičeval predvsem s humanitarnimi vidiki, čeprav se za takšnimi izgovori večkrat skrivajo povsem geopolitični razlogi (več o tem tudi v poglavju 8.5.1). Pettifer in Vickers (2007, 75) ugotavljata, da so bili v ozadju ameriške stabilizacije Albanije in Kosova skriti vitalni ameriški interesi za transport nafte z Bližnjega vzhoda in iz kaspijskega bazena, strateška pomembnost albanske jadranske obale za ameriško mornarico in nove geopolitične prioritete, povezane z zaščito naftnih in plinskih poti. Srbija in Kosovo naj bi bila geopolitično pomembna, na kar kaže tudi postavitve ameriškega vojaškega oporišča Bondsteel na Kosovu, ki leži v neposredni bližini vitalnih naftovodov in drugih energetske poti (Stuart v Zupančič 2015, 70). Pri tem je treba poudariti, da je v času vzpostavitve tega oporišča to morda še veljalo, medtem ko se je sčasoma zaradi spremenjenih okoliščin geopolitična pomembnost Kosova in s tem tudi ameriškega oporišča precej zmanjšala. V tem kontekstu Chomsky (v Zupančič 2015, 71) navaja, da je bil razlog za vojaško operacijo na Kosovu želja držav članic Nata ohraniti stabilnost v tem delu sveta, in sicer zgolj zato, ker bi nestabilnost pomenila grožnjo bogatim in privilegiranim.

Za današnje geopolitične okoliščine nekoliko pretiran pogled na geopolitično pomembnost Kosova in regije je predstavil Kuljanin (2015, 77), ki pravi,

da bi se Srbija lahko izognila vojaškemu posredovanju ZDA, če bi privolila v vzpostavitev ameriških vojaških baz na ozemlju Kosova. Končni cilj ZDA in Nata je bil izgon Rusije z Balkana in Jadranskega morja. Balkan je namreč usodnega pomena za vzpostavitev nadzora na zahodnem obodu Evrazije. Kosovo in Metohija sta ključna dela osrednjega Balkana, ker nadzor nad ozemljem Kosova in Metohije omogoča nadzor celotnega polotoka. To pa bi bilo odločilno pri spopadu med pomorskimi evroatlantskimi in kopenskimi evrazijskimi silami. Kosovo in Metohija sta geostrateška trdnjava, s pomočjo katere se lahko nadzorujejo glavne vojaško-strateške smeri jugovzhodne Evrope. Na Kosovu so tudi ogromne količine premoga, rude, različni minerali, plodna zemlja, voda.

Takšni pogledi, ki mejijo na globalno teorijo zarote zoper srbski narod, v srbskih krogih (tudi intelektualnih) niso redkost. Ni naključje, da je pri tem vojaško posredovanje na Kosovu dostikrat pripisano ravno konceptu velike »evrazijske šahovnice« Brzezinskega. Navadno so te ugotovitve povezane tudi s tezo o nujnosti krepitve politično-vojaških vezi med Srbijo in Rusko federacijo, kjer se v ozadju pojavlja koncept evrazijanstva (več o tem v poglavju 8.6.2).

8.5 Brzezinski in operacija Zavezniška sila

8.5.1 Geopolitični realizem in/ali humanitarni idealizem

Kot vzroki za vojaški poseg Nata (ZDA) zoper ZRJ na Kosovu leta 1999 so se v večini političnih krogov na Zahodu navajali moralni in humanitarni dejavniki. K temu so precej pripomogli tudi posnetki beguncev in prizorišč poboja civilistov na Kosovu.⁶² Tako imenovana Clintonova doktrina humanitarnega vojskovanja (več o tem v poglavju 8.5.2.1) naj bi bila tudi opravičilo za začetek vojaškega posredovanja na Kosovu (Johnstone 2000, 2). V tem kontekstu Pirjevec (2003, 517-518) navaja Brzezinskega, ki je med vojaško operacijo Zavezniška sila za medije izjavil: »Ne glede na to, kaj mislimo o zahodni diplomaciji in vodilni vlogi ZDA v zadnjih mesecih, je zdaj problem povsem drugje. Če naj besedi 'nikoli več' kaj pomenita, potem civilna evroatlantska skupnost ne sme več dopuščati tega barbarskega genocida.« Brzezinski tudi kasneje ni ublažil besed, saj je zapisal, »da je srbska politika etničnega čiščenja, uperjena zoper albansko manjšino na Kosovu, povzročila množične poboje in množični izgon civilnega

⁶² Običajno se kot povod za vojaško posredovanje Nata na Kosovu navaja pobjo albanskih civilistov v kosovski vasi Račak sredi januarja 1999. Posledice tega zločina so bile s pomočjo opazovalcev OVSE zelo dobro medijsko »pokrite« in so pretresle (zahodno) javnost.

prebivalstva« (Brzezinski 2007, 117). Brzezinski je torej početje srbskih policijskih, vojaških in paravojaških enot brez zadržkov označil kot genocid in etnično čiščenje ter s tem dodatno podkrepil svojo odločno podporo ameriškemu vojaškemu posredovanju.

Kaplan (1999, 3) opozarja na razkorak med javno retoriko in dejanskimi interesi ter pravi, »da so lahko moralno razrešitev balkanskega nasilnega vrenja tako kot večino moralnih rešitev v svetovni zgodovini zagotovili le nemoralni interesi«. Veliko sedanjih realistov razume pravičnost kot neprimeren, če ne celo nevaren temelj, na katerem sloni zunanja politika, zato pozivanje k pravičnosti služi kot upravičevanje ali maskiranje politično motiviranih in konkretnih materialnih interesov (Lebow 2007, 58).

Zlasti pri velikih silah pogosto naletimo na pojav, da širše realistično-geopolitične cilje zamaskirajo v humanitarni celofan. Mearsheimer (2014, 25) trdi, da obstaja dejanska razlika med javnim nastopanjem ameriških politikov in dejanskim izvajanjem ameriške zunanje politike. Ta pojav pojasnjuje s tem, da so Američani v bistvu optimisti ter da je liberalizem globoko zakoreninjen v ameriško družbo. Po drugi strani je realizem nasprotje optimizma in moralizma, ki prežemata ameriško družbo in se odlično prilegata liberalizmu (Mearsheimer 2014, 23-24). Navadno se ameriška zunanja politika ravna po realistični logiki, čeravno javni nastopi in izjave voditeljev kažejo drugače (Mearsheimer 2014, 26).

Tudi Brzezinski je v svoji karieri v skladu z okoliščinami spretno manevriral med humanitarno-moralnimi in realističnimi načeli, pri čemer ni imel nobenih pomislekov glede uporabe moralnih načel za povsem oprijemljive realistično-politične cilje. Ko so ga nekoč na predstavitvi njegove knjige Velika šahovnica (*Grand Chessboard*, 1997) vprašali o paradoksu med dejstvom, da gre pri tej knjigi za realpolitiko, medtem ko je bil v času službovanja pri predsedniku Carterju znan kot zagovornik človekovih pravic, je odvrnil, da ne gre za paradoks in da je strategijo izdelal v soglasju s predsednikom Carterjem kot najboljšo pot za destabilizacijo Sovjetske zveze (Johnstone 2000, 6). Državna sekretarka, ki se je najbolj zavzemala za vojaško posredovanje zoper Srbijo, Madeleine Albright, je tri mesece po imenovanju za državno sekretarko poiskala nasvet tudi pri Zbigniewu Brzezinskem (Erlanger 1997), da bi ji razjasnil geopolitično upravičenost politike humanitarne intervencije (Johnstone 2000, 6).

8.5.2 Strategija ZDA v času vojaškega posredovanja na Kosovu

Že v obdobju bipolarnosti, ko je Brzezinski pozorno preučeval nacionalno vprašanje znotraj sovjetskega bloka, je ugotavljal (Andrianopoulos 1990, 274), da se bodo tradicionalni mednarodni konflikti povečevali z nastankom novih držav v mednarodnem sistemu. Največja grožnja miru v tistem času so bili konflikti v tretjem svetu na periferiji, kjer sta bili velesili prisiljeni posredovati. Kljub temu, da se te ugotovitve nanašajo na obdobje hladne vojne in takratni proces dekolonizacije v tretjem svetu, lahko v njih prepoznamo tudi nekatere značilnosti v desetletju po koncu hladne vojne na Balkanu. Nastanek novih držav kot posledica političnega prebujanja na Balkanu je z medetničnimi trenji in odcepitvenimi težnjami porajal konflikte, ki so bili podobni procesu dekolonizacije med hladno vojno. Tudi v tem primeru, resda v precej spremenjenih okoliščinah (unipolarizem), so ti konflikti pomenili največjo grožnjo svetovnemu miru, do česar pa dominantna globalna velesila ni mogla ostati ravnodušna.

Kazalo je že, da se bo po podpisu Daytonskega sporazuma (1995) položaj na Balkanu stabiliziral, vendar ni bilo tako. Ameriška stran je imela, zlasti v drugem Clintonovem mandatu (1996–2000), ko je vodenje zunanjega ministrstva prevzela Albrightova, Miloševićevo Srbijo še vedno za največjo oviro pri vključevanju Balkana v evropske demokratične tokove. Milošević se ni zadovoljil le z vzpostavitvijo Republike srbske v BiH in je svoje sile preusmeril v južno srbsko pokrajino Kosovo, kjer so se vrstili medetnični incidenti in napadi na srbske varnostne organe. Rusija je, vsaj na politično-diplomatskem parketu, še vedno podpirala Miloševića. Albrightova (2003, 382–383) pravi, da je v razmerah, ko je ruski zunanji minister Primakov zatrjeval, da so Albanci, ne pa Srbi, dejavnik destabilizacije, spoznala, da iskanje soglasja glede Kosova ne vodi nikamor in da je treba prevzeti vodenje za razrešitev krize. Amerika je tako prevzela aktivnejšo vlogo tudi na Kosovu; razglašena Evropa se pač ni bila zmožna učinkovito soočiti s to krizo.

8.5.2.1 Clintonova strategija in njen vpliv na Balkanu

Ko se je predsednik Clinton naselil v Beli hiši leta 1992, so bile ZDA po strateški zmagi nad sovjetsko-komunističnim blokom in taktičnim vojaškim zmagoslavjem v zalivski vojni brez geopolitičnega tekmeca. Brzezinski (2007, 184) ugotavlja, da je takrat preostali svet večinsko sprejemal ameriški globalni status, vendar je Clinton kljub temu zamudil priložnost za vzpostavitev širšega globalnega okvira. Ameriška moč v tem obdobju ni bila samo dominantna, temveč tudi legitimna, ameriški glas v svetu pa verodostojen (Brzezinski 2007, 130). Brzezinski Clintonu očita, da je s tem zamudil zgodovinsko priložnost, ki jo je ponujalo unipolarno mednarodno okolje za vzpostavitev širšega globalnega sodelovanja na politično-varnostnem področju.⁶³ Vizija Clintonove administracije ni bila nikoli v osmih letih predsednikovanja usmerjena v poskus oblikovanja širše globalne skupnosti, ki bi, pod ameriškim vodstvom, vključevala tudi bivše nasprotnike iz hladne vojne. Brzezinski (2007, 131-132) ugotavlja, da Clintonova vera v zgodovinsko determiniranost globalizacije ni dopuščala takšne strategije, hkrati pa samo dobri nameni niso mogli nadomestiti jasno določene strategije. Tudi Gray (2012, 250) pravi, da je novi svetovni red v desetletju po koncu hladne vojne zahteval politično vizijo, ki je nista imela niti Bush starejši⁶⁴ niti Clinton.⁶⁵

Clintonova politika na varnostnem področju je obsegala strategijo humanitarnega posredovanja (poimenovana tudi Clintonova doktrina), ki smo mu bili priča tudi na Balkanu. Ta doktrina, kjer je bilo zaradi humanitarnih razlogov mogoče tudi zamenjati nevšečen režim, ni bila nič drugega kot intervencionizem, ki si ga je edina globalna sila lahko privoščila v anarhičnem in unipolarnem svetu. Bistvo tega, kar imenujemo Clintonova doktrina, je v tem, da je to najboljši način za ohranitev stabilnosti na območjih, ki so za ZDA res pomembna (Klare 1999). Zunanjepolitični cilj ameriške politike je bilo neodvisno Kosovo, s čimer so ZDA želele legitimirati sporen princip humanitarne intervencije (Manetović in Miljuš 2010, 532).⁶⁶

⁶³ To bi lahko Clinton storil še toliko prej, ker je bil energičen zagovornik globalizacije, vendar se je pri tem osredotočal skoraj izključno na ekonomsko plat (globalno liberalno tržno gospodarstvo s čim manj ovirami in omejitvami), medtem ko je imel zunanjo politiko in globalne varnostne vidike v veliki meri za manj pomembne.

⁶⁴ Zupančič (2016, 313) pravi, da je bilo prevladujoče razmišljanje v ameriškem zunanjem ministrstvu v času administracije Busha starejšega v osnovi konservativno, utemeljeno na realističnem pogledu na mednarodne odnose, in zato ni želelo prepoznati geopolitičnih sprememb v jugovzhodni Evropi.

⁶⁵ Pomanjkanje zunanjepolitične vizije in nezanimanje za zunanjo politiko pri predsedniku Clintonu najbolje ponazarja njegovo predvolilno geslo iz leta 1992: »Za ekonomijo gre, bedak« (*It's the economy, stupid*) (Gray 2012, 250).

⁶⁶ Razprava o upravičenosti humanitarnih intervencij je bila živahna zlasti v devetdesetih letih 20. stoletja, še posebno po zločinih v Ruandi, Bosni in na Kosovu. Od pravice do intervencije (*Right to Intervene*) je razprava prešla v območje koncepta Odgovornost (mednarodne skupnosti) zaščititi (*Responsibility to Protect*) pred najhujšimi zločini, kot so genocid, vojni

Manetović in Miljuš (2010, 546) na primeru Kosova ugotavljata, da se načelo humanitarnega posredovanja v skladu s potrebami lahko instrumentalizira za druge nacionalne interese, in v isti sapi omenjata Brzezinskega (Manetović in Miljuš 2010, 547) kot najbolj zaslužnega za uporabo človekovih pravic kot ideološkega orožja zoper bivšo Sovjetsko zvezo.

Brzezinski ni bil zadovoljen s Clintonovim omahovanjem in neodločnostjo v zvezi z vojaškim posredovanjem na Balkanu. Tako ugotavlja (1995, 116), da odločen odziv na brutalno etnično čiščenje na Balkanu ne bi prinesel velikega tveganja za ZDA, saj, v nasprotju z nekaterimi lokalnimi konflikti med hladno vojno, ni nevarnosti za izbruhe nasilja med velesilami.⁶⁷ Prav tako je Brzezinski (1992, 66) že leta 1992 opozarjal Clintonovo administracijo, »da se bo konflikt razširil v Albanijo, Makedonijo, z možnostjo, da povzroči turško-grško vojno, če ne bo nekakšne vojaške akcije, ki bi ga zajezila«. Iz tega se vidi, da se je Brzezinski bal zlasti razširitve konflikta na celotno regijo, kjer bi bile vanj vpletene tudi države Nata.

Brzezinski je bil bolj zadovoljen s Clintonovo politiko širjenja Nata proti ruskim mejam, čeprav mu je tudi na tem področju očital obotavljanje. Odnosi z Rusko federacijo so bili zato napeti, jugoslovanska kriza pa jih samo še zapletla. Clinton se je sicer oklepal dvotirne zunanjepolitične strategije: hkrati s širjenjem Nata je bila sprava med Rusko federacijo in ZDA strateški cilj za Clintona in njegove zunanjepolitične svetovalce (Brzezinski 2007, 118). Ker sta bila cilja v očitnem protislovju, nikakor ni bilo mogoče uresničiti obeh. Brzezinski je v zvezi s tem podprl politiko širitve Nata na baltske in vzhodnoevropske države. Clintonovi administraciji priznava, da je politika širitve in okrepitve atlantske skupnosti obrodila sadove tudi tako, da je bila razrešitev končne faze razpada Jugoslavije sredi leta 1999 izvedena v skladu s pogoji in pod vodstvom ZDA (Brzezinski 2007, 118). Pri tem je še posebej izpostavil pomembnost dejstva, da se je bila Srbija prisiljena umakniti s Kosova.

zločini, zločini proti človeštvu in etnično čiščenje, kar je bilo potrjeno tudi v OZN. V skladu s tem imajo vse suverene države odgovornost za zaščito svojega prebivalstva, če pa tega niso sposobne ali tega nočejo storiti, je za to odgovorna mednarodna skupnost. Več o tem v Evans in Sahnoun (2002) in na spletni strani United Nations (*Office of the Special Adviser on Prevention of Genocide, The Responsibility to Protect*). Več o doktrini Odgovornost zaščititi v povezavi z vojaškim posredovanjem zoper ZRJ leta 1999 glej v Zupančič (2013, 169-170).

⁶⁷ Kaplan (1999) je na primer Clintonovo politiko do Kosova označil kot »moralistično govoričenje, pospremljeno z neodločnostjo in neaktivnostjo«.

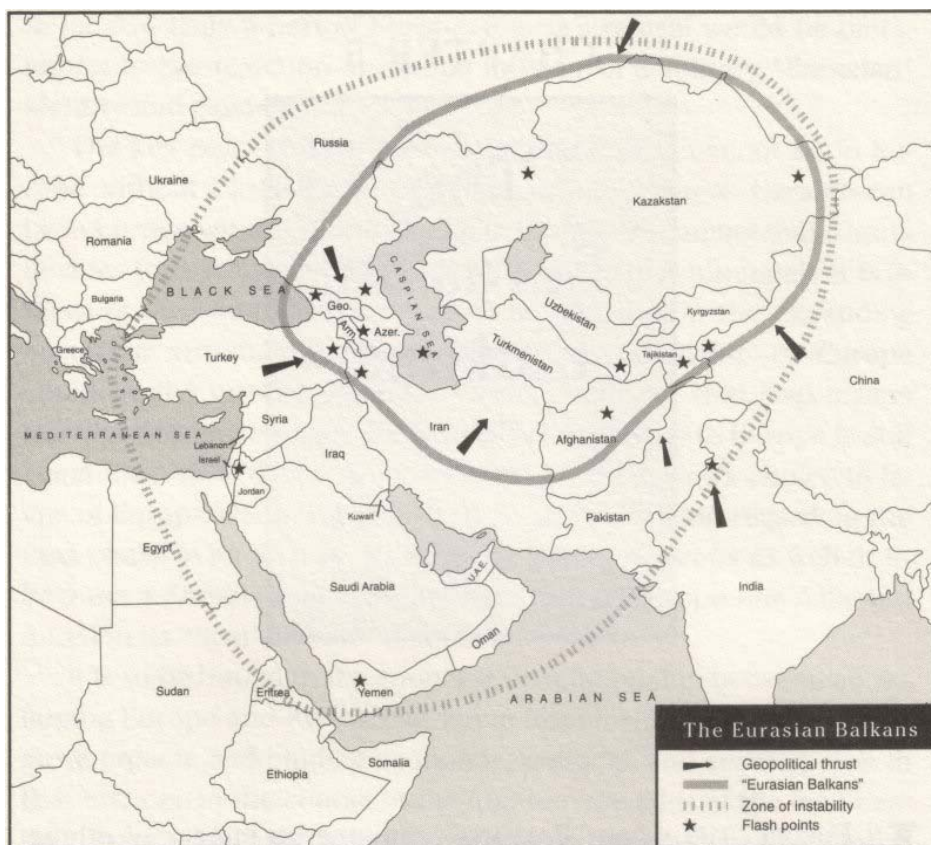
Brzezinski je v skladu s svojimi geopolitičnimi načeli zadrževanja Sovjetske zveze navdušeno podpiral predvsem politiko širjenja Nata na vzhod in »zaklepanja« Ruske federacije v Evraziji. V tem je videl izjemno priložnost, da si ZDA na vrhuncu moči zagotovijo globlji prodor na to celino. Garfinkle (2013, 202) meni, da pogled Brzezinskega ostaja usmerjen v Evropo in je pretežno rusocentričen, kar vsaj delno pojasni njegovo podporo ameriški intervenciji na Balkanu, ne pa tudi na Bližnjem vzhodu leta 1991.

8.5.3 Kosovo in regija v luči geopolitike Brzezinskega

Kot je bilo omenjeno v poglavju 4.2.1, je Brzezinski (1997a, 34) razdelil evrazijsko celino na štiri ozemelske celote: na zahodni, južni, vzhodni in osrednji prostor (glej sliko 4. 2). Kosovo skupaj z Grčijo, Makedonijo in Albanijo leži ravno na stičišču zahodnega in južnega prostora. Skupaj z omenjenimi državami zaseda ozemlje med turbulentnim »jugom«, ki zajema širše območje Bližnjega vzhoda, vključno z večjim delom evrazijskega Balkana, od Indije do zahodnega turškega obrobja, in stabilnim evropskim zahodom.

Kot ponazarja slika 8.1, je tako imenovani evrazijski Balkan jedro cone nestabilnosti, ki obsega dele jugovzhodne Evrope, osrednje Azije, dele južne Azije, Perzijskega zaliva in Bližnjega vzhoda. Cona nestabilnosti obsega južni prostor na »evrazijski šahovnici«, katerega zahodna »meja« poteka po ozemlju Grčije, nedaleč od Makedonije in Kosova. Friedman (2009, 34) meni, da so bile jugoslovanske vojne mnogo več kot le lokalni fenomen; v prvi vrsti so bile odgovor na propad Sovjetske zveze in samo prva »motnja« na dolgi črti, ki poteka vse do Hindukuša v severnem Afganistanu in Pakistanu. Tudi ta opredelitev se nanaša na nestabilno območje v obrobem pasu evrazijske celine, ki ga je Brzezinski v devetdesetih letih prejšnjega stoletja, z aluzijo na nemirni evropski Balkan, poimenoval »evrazijski Balkan«, med hladno vojno pa tudi ozemlje »loka krize« (*Arc of Crisis*).

Slika 8.1: »Evrazijski Balkan« in cona nestabilnosti

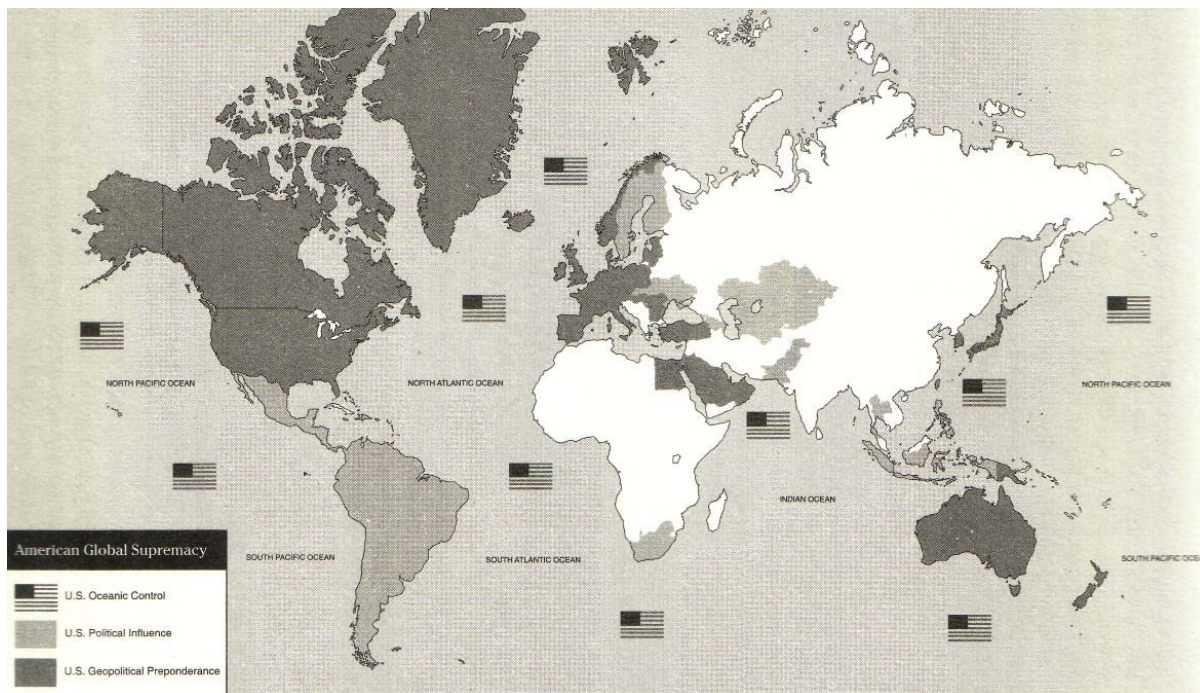
Vir: Brzezinski (1997a, 124).

Kaplan (1999, 3) trdi, da na tem območju nastajajo nova nevarna zavezništva, zaradi konfliktne narave tega območja pa je treba *pacificirati* Kosovo, ki je pomembno zaradi povezave pravoslavnih Romunije in Bolgarije z Natom. Če bi na Kosovu vladalo nasilje, bi lahko obe državi prišli pod vpliv Ruske federacije. Pri tem je treba vedeti, da sta bili obe omenjeni državi tedaj kandidatki za sprejem v Nato, članici pa sta postali šele leta 2004. Kot drugi razlog Kaplan (1999, 3-4) omenja Kosovo kot možno bazo (vojaško oporišče Bondsteel) za zaščito kaspijske nafte, ki bi pritekala iz Turčije mimo Rusije v Evropo.

Na zemljevidu ameriškega vpliva (glej sliko 8.2) je Brzezinski kot območja s prevladujočim ameriškim geopolitičnim vplivom poleg Severne Amerike (brez Kube), Japonske in Zahodne Evrope določil še Turčijo, Madžarsko, Bolgarijo in Romunijo. V območje ameriškega političnega vpliva sodijo poleg Latinske Amerike med drugim tudi Ukrajina, Gruzija, Moldavija in večina evrazijskega Balkana. Pretežnega dela Evrazije (Kitajska, Ruska federacija, Indija) in Afrike ni uvrstil v omenjeni kategoriji. Skoraj celotna evrazijska celina brez

evropskega polotoka⁶⁸ z nekaj izjemami je potemtakem v območju, kjer po mnenju Brzezinskega ZDA niso imele globalnega vpliva. V to kategorijo je uvrstil tudi območje bivše Jugoslavije s Kosovom in nekoliko presenetljivo tudi članico Nata in EU Grčijo.

Slika 8.2: Ameriški globalni vpliv

Vir: Brzezinski (1997a, 22).

Johnstonova (2000, 8) ugotavlja, da je bila v miselnem vzorcu Brzezinskega Jugoslavija poskusni zajček in prispodoba za Sovjetsko zvezo, kjer je vloga Srbije namenjena Ruski federaciji, medtem ko Kosovo predstavlja neodvisne države na bivšem sovjetskem prostoru. Johnstonova je s tem potegnila vzporednico med geopolitičnim razmišljanjem Brzezinskega med hladno vojno in novo geopolitično »šahovsko igro« Brzezinskega v obdobju unipolarizma na Kosovu in v Srbiji. Čeprav so se okoliščine spremenile, je cilj Brzezinskega še vedno v zadrževanju naslednice Sovjetske zveze in nadzoru osrčja, pa čeprav le na »malem odru« (Balkanu).

⁶⁸ Friedman (2015, 162) je skrajni zahodni del Evrazije poimenoval evropski polotok, pri čemer je črta med Sankt Peterburgom (na najbolj vzhodnem robu Baltskega morja) in Rostovom na Donu (najbolj vzhodna točka Črnega morja) meja med evropskim polotokom in kopnim (*mainland*). Vse, kar je vzhodno od te črte po njegovem predstavlja evrazijsko kopno.

Srbski geopolitik in zagovornik evrazijantske usmeritve Srbije ter združitve »srbskih ozemelj« dr. Milomir Stepić pojasnjuje, zakaj je Srbija kot središče Balkana moteča za ameriško geopolitično strategijo »evrazijske šahovnice«, ki jo je razvil Brzezinski. Stepić (2005, 19-20) ugotavlja,

da je srbski del Balkana na skrajnem jugovzhodnem koncu »zahodnega prostora«, kjer se dotika z južnim prostorom in zaključuje vzhodni prostor, s čimer ima funkcijo hladnovojne vloge obrobja (Rimland) in nadaljevanja strategije obkrožanja (zapiranja) velikega osrednjega ozemlja. S tem se želi Rusiji preprečiti kakršnekoli pomorske ali evrazijske ambicije. Znotraj te ameriško-atlantske strategije imata še zlasti južni in jugovzhodni del Srbije vlogo geopolitično občutljive povezave, ki povezuje tri omenjena tri ozemlja.

Stepić s tem podeljuje južnemu delu Srbije strateško geopolitično pomembnost v geopolitičnem konceptu »evrazijske šahovnice.« Stepić (2005, 9–11) v nadaljevanju razume uničenje Jugoslavije v geopolitičnem kontekstu širjenja evroatlantizma proti ruskim mejam. Pri tem naj bi bila obrambna funkcija Srbije v službi evroruske entitete zoper to širjenje. S tem tudi implicitno sporoča, da je bilo Natovo posredovanje v južni Srbiji (na Kosovu) tudi v funkciji preprečevanja vzpostavitve te evroruske entitete.

Med posredovanjem Nata na Kosovu je bil Brzezinski član *ad hoc* skupine pritiska, poimenovane *Balkan Action Council*. Johnstonova (2000, 8) je v zvezi s tem dejala, »da se je Brzezinski skupaj s somišljeniki pridružil protisrbski križarski vojni v še eni novi washingtonski iznajdbi, ki je pozivala k vojni z vsemi sredstvi zoper Jugoslavijo. Maja 1999 (torej med vojaškim posredovanjem na Kosovu) je ameriški časnik New York Times objavil (plačan) oglas te skupine pritiska, ki je pozival h kopenski operaciji na Kosovu. Eden izmed podpisnikov je bil tudi Brzezinski (Sagramoso 1999, 185). Med podpisniki so bili še drugi člani skupine, kot na primer nekateri vidni predstavniki ameriške zunanje politike, naklonjeni republikanski neoliberalni desnici, ki jih kasneje srečamo v administraciji Busha mlajšega (Richard Perle, Donald Rumsfeld in Paul Wolfowitz).

8.5.4 Pogled Brzezinskega na operacijo Zavezniška sila in vloga Rusije

Brzezinski je najbolj nazorno in konkretno pojasnil svoj pogled na operacijo Zavezniška sila v pričanju pred senatnim odborom za zunanje zadeve, kamor je bil povabljen v začetku oktobra 1999; torej približno štiri mesece po koncu vojaškega posredovanja in podpisu

kumanovskega sporazuma. Tudi iz tega povabila je razvidno, da je bilo mnenje Brzezinskega o zunanjepolitičnih temah, čeprav ni tedaj opravljal nobene funkcije v ameriški administraciji, zelo cenjeno.

Brzezinski je glede na zmagoslavno vzdušje, geopolitične okoliščine in v skladu s svojim pogledom, ki je še v marsičem spominjal na hladnovojno retoriko, v pričanju pred senatorji (Brzezinski 1999, 1–3) govoril skorajda izključno o ruski vlogi med operacijo Zavezniška sila. Pri tem je še posebej poudaril, »da trenutna ruska vlada ni vredna zaupanja«. V tem pričanju ni niti z besedico omenil humanitarne, pravne ali moralne dimenzije Natovega posredovanja na Kosovu, kar je še en pokazatelj, da je zanj edino pomembna realistična komponenta širjenja zahodnega vpliva v Evraziji.

Brzezinski (1999, 1–3) je v omenjenem pričanju ameriškim kongresnikom podrobno in kritično predstavil svoje stališče o ruski aktivnosti pri vojaškem posredovanju Nata na Kosovu. To aktivnost je razdelil na tri faze. V prvi fazi je Ruska federacija izražala nekritično solidarnost z Miloševićem in si obenem prizadevala zrušiti enotnost med članicami Nata. Ko ji to ni uspelo, se je v drugi fazi poskušala vključiti v proces odločanja zahodnih držav, zlasti s pomočjo foruma zunanjih ministrov G-8 in z imenovanjem bivšega premierja Ruske federacije Viktorja Černomirdina za ruskega posebnega odposlanca za Balkan. Poleg tega, da je Černomirdin skupaj s pooblaščencom EU Fincem Marttijem Ahtisaarijem poskušal posredovati pri Miloševiću, se je z njim večkrat srečal tudi sam⁶⁹ in naj bi se, po trditvah Brzezinskega, dogovarjal o skupnih rusko-srbskih aktivnostih, usmerjenih zoper Nato na Kosovu. V tretji, po mnenju Brzezinskega najpomembnejši fazi je Ruska federacija na vsak način poskušala pridobiti sektor odgovornosti na Kosovu pod poveljstvom ruskega častnika. Pri tem je Brzezinski rusko diplomacijo oziroma Černomirdina obtožil, da sta v vlogi mediatorja med zahodnimi državami in Srbijo z Miloševićem tudi s pomočjo samovoljne razmestitve ruskih vojakov na prištinskem letališču⁷⁰ skrivaj poskušala zagotoviti namestitev

⁶⁹ Brzezinski je v tem kontekstu omenil Černomirdinov članek v ameriškem *Washington Postu* (27. 5. 1999), kjer je zapisal, »da so ZDA izgubile moralno pravico do vodenja svobodnega demokratičnega sveta, potem ko so njihove bombe razbile ideale svobode in demokracije v Jugoslaviji«. Prav tako je zapisal, »da bo pozval predsednika Jelcina, naj zamrzne vse ameriško-ruske stike, dokler se bo bombardiranje nadaljevalo« (Brzezinski 1999, 1-2).

⁷⁰ Dan po podpisu kumanovskega sporazuma je na prištinsko letališče Slatina prispelo 250 ruskih vojakov; ocenjevali so, da naj bi temu prvemu valu sledilo še od 7000 do 12.000 vojakov iz Ruske federacije, ki naj bi zaščitili predvsem tiste dele Kosova, kjer je večinsko srbsko prebivalstvo (Pirjevec 2003, 548). Prišlo je do vnovične zaostritve med Rusijo in Natom. Dodatnih ruskih enot ni bilo, ker nekatere države ruskim letalom niso dovolile preleta svojega ozemlja.

ruskih čet na severu Kosova. Brzezinski je obtožil rusko stran, da si je aktivno prizadevala razdeliti Kosovo in severni del pokrajine priključiti Srbiji, tako da je med vojaškim posredovanjem Nata koordinirala sodelovanje s srbsko stranjo tako na politični kot vojaški ravni.

Brzezinski je pred kongresniki še dejal, da je ruski načrt v zvezi s samostojnim sektorjem in posledično delitvijo Kosova propadel, ker so imele tri majhne evropske države (Madžarska, Romunija in Bolgarija)⁷¹ dovolj poguma in so preprečile ruskim letalom oskrbovalno pot čez svoj zračni prostor, prav tako pa je Nato odločno zavrnil ruske zahteve v zvezi s samostojnim sektorjem na Kosovu. Po njegovih besedah Ruska federacija ni želela tvegati sestrelitve svojih transportnih letal, zato je bila nazadnje prisiljena sprejeti razpršeno namestitev svojih vojakov v ameriškem, francoskem in nemškem sektorju na Kosovu (Brzezinski 1999, 1–3).

Brzezinski ugotavlja, da je šele dogovor med Černomirdinom in Miloševićem spodbudil Miloševića k umiku vojske s Kosova, ne pa Natovi zračni napadi (Lewis 1999). Temu pritrjuje tudi Mearsheimer (2014, 106), ki mu je popolnoma jasno, da samo zračno bombardiranje ni prisililo ZRJ k predaji. Milošević je namreč živel v utvari in verjel Černomirdinu, da si bo Rusiji uspelo zagotoviti lasten sektor na severu Kosova. Pri tem je pričakoval, da vzpostavitev izključno ruskega sektorja na severu pomeni tudi prvi korak k delitvi Kosova in vrnitev tega dela ozemlja pod srbski nadzor. To dokazuje tudi, da rusko zavzetje prištinskega letališča z nekaj več kot 200 vojaki ni bila naključna epizoda, temveč priprava za prihod mnogo večjega ruskega kontingenta. Kaže, da je bilo Miloševićevo nenadno strinjanje z umikom srbske vojske s Kosova del skupne skrivne nakane v režiji Beograda in Moskve (Brzezinski 1999a, 4).

⁷¹ Od omenjenih držav je bila v tistem času samo Madžarska članica Nata.

8.6 Aktualne geopolitične razmere v regiji

8.6.1 Kosovo po vojaškem posredovanju Nata

Po umiku srbskih enot s Kosova leta 1999 je bila v pokrajini vzpostavljena dvotirna civilna (OZN, UNMIK) in vojaška (Nato, KFOR) uprava. Ozemlje Kosova je bilo razdeljeno na pet sektorjev (glej sliko 8. 3). Najbolj sporni severni sektor, kjer so Srbi v večini, je bil pod francoskim poveljstvom.

Slika 8.3: Sektorji odgovornosti KFOR na Kosovu

Vir: Duff (2012).

Številni, bolj ali manj posamični medetnični incidenti niso vplivali na varnostni položaj v pokrajini. Marca 2004 je izbruhnulo medetnično nasilje širših razsežnosti. Kosovski Albanci so v maščevalnem pohodu proti kosovskim Srbom uničevali srbske hiše in kulturne spomenike, pri čemer je bilo več kot dvajset žrtev. Poškodovani so bili tudi nekateri pripadniki mednarodne skupnosti, ki so posredovali v konfliktu (Wikipedia, 2016a).

Po dolgem odlašanju je kosovski parlament februarja 2008 razglasil neodvisnost Kosova in priznala ga je večina držav EU in ZDA, ne pa tudi Srbija, Ruska federacija in Kitajska. Tudi po

razglasitvi samostojnosti je ostal glavni problem za kosovske oblasti izvrševanje kosovske zakonodaje na celotnem ozemlju Kosova, čemur se upirajo zlasti Srbi v štirih občinah na severu Kosova (Severna Mitrovica, Zubin Potok, Leposavić, Zvečan) (glej sliko 8.4). Glavne žariščne točke so na narodnostno mešanih območjih in na točkah stika med kosovskimi Albanci in kosovskimi Srbi, predvsem območje mesta Mitrovica, kjer je kljub razdelitvi na severni in južni del še vedno precej narodnostno mešanih območij.

Slika 8.4: Narodnostna sestava kosovskega prebivalstva

Vir: BBC News (2008, 20. februar).

Kosovske oblasti poskušajo vsa srbska poselitvena območja tudi dejansko vključiti v svoj ustavnopravni red, čemur se, s podporo republike Srbije, upirajo lokalne srbske oblasti. V pogajanjih med obema stranema, ki potekajo pod pokroviteljstvom EU, poskušajo kosovski Srbi in Srbija zase iztržiti čim bolj neodvisen (avtonomen) položaj glede na osrednjo kosovsko oblast v Prištini. Kot vse kaže, se je Srbija nekako sprijaznila s tem, da so enklave južno od reke Ibar zanjo izgubljene, česar pa ni mogoče trditi za ozemlja štirih občin severno od Ibra.

Kosovski Albanci vidijo v dejanjih Srbov (tako lokalnih kot tudi beograjskih oblasti) poskus dejanske priključitve severa Kosova k Srbiji, izvršna pooblastila, ki naj bi jih imela tako imenovana Zveza srbskih občin na Kosovu, pa kot trojanskega konja znotraj Kosova, po zgledu Republike srbske v BiH. Ramabaja (2015) črnogledno opozarja, »da bo ustanovitev srbske entitete znotraj Kosova, čeravno se ne bo imenovala Republika Srbska na Kosovu, toliko destabilizirala Kosovo, da bo ta postal »propadla država« (*failed state*).

Z regionalnega geopolitičnega stališča je treba Kosovo opazovati z vidika navzkrižnih in nasprotujočih si geopolitičnih interesov Albanije, Srbije, Črne gore, Bolgarije in Grčije v kontekstu tradicionalnih ozemeljskih »pravic«, strateških potreb in tudi nujnosti (Tunjić 2004, 257). Tunjić (2004, 256-257) še ugotavlja, da je problem Kosova vpet v nekaj ključnih regionalnih teritorialnih razsežnosti stabilnosti in varnosti, med drugim tudi kot geopolitična enota, pomembna za strateško nastopanje ZDA (Tunjić 2004, 257). ZDA so največji podpornik Kosova na politično-diplomatski ravni. Prav tako je Kosovo dejansko pod varnostno zaščito ZDA. Brzezinski (2012, 89) je o »varnostnem dežniku« za šibke države dejal:

V današnjem svetu je varnost šibkejših držav, ki so geografsko v bližini regionalnih sil, odvisna od mednarodnega statusa quo, ki ga vzdržuje ameriška globalna prevlada. Regionalne sile vidijo nekatere od teh držav kot simbol ameriškega prodora v svojo vplivno sfero. Čim bolj bo ameriški globalni status v zatonu, tem večja bo skušnjava regionalnih sil, da posredujejo zoper te države. Šibke ZDA pomenijo tudi, da ne bodo več ščitile manjših držav. Večje države bodo unilateralno posredovale zoper šibkejšo sosedo.

V tem je moč prepoznati položaj, v katerem je Kosovo. Regionalna sila je tukaj brez dvoma Srbija s podporo Ruske federacije, ki ne priznava kosovske državnosti in tega niti ni pričakovati. Brzezinski hkrati s tem opozarja na položaj, v katerem bi se znašle šibkejša države pod ameriškim »varnostnim dežnikom«, če ZDA izgubijo dominantno vlogo v mednarodnem okolju. S tem je še dodatno podkrepil pomembnost svojega predloga o ustanovitvi globalne skupnosti, ki bi nadzorovano potekala pod ameriškim vodstvom.

8.6.2 Srbija in vzpon evrazijanstva

Srbija se je, še zlasti po razglasitvi samostojnosti Kosova, znašla med kladivom in nakovalom: med zahtevo EU po priznanju Kosova v zameno za članstvo v EU in domačimi (političnimi) razmerami, ki politični eliti ne dopuščajo odstopanja od stališča, da je Kosovo del Srbije. To ne nazadnje določa tudi aktualna srbska ustava.

Pod vladavino sedanje vladajoče garniture so potekala neposredna pogajanja, v katerih je prišlo do zbližanja nekaterih stališč med srbsko stranjo⁷² in kosovskimi Albanci, rezultat česar je tako imenovani Bruseljski sporazum, sklenjen leta 2013. Ta sicer zelo splošni dokument med drugim določa (postopno) odpravo srbskih vzporednih struktur, ki so dejavne zlasti na severu Kosova, in ustanovitev skupnosti srbskih občin na Kosovu kot formalnega okvira za (politično) organiziranje srbske manjšine na Kosovu. Glavna težava je vzajemno nezaupanje med obema narodoma in posledično (ne)izvajanje podpisanih dogovorov (ti so navadno dokaj splošni).

Slika 8.5: Srbija in Kosovo

Vir: Roth (2012).

⁷² V srbski pogajalski delegaciji so tako predstavniki beograjske vlade kot tudi kosovski Srbi. Pod srbsko vlado v Beogradu sodi tudi Pisarna za Kosovo, katere uslužbenci so odgovorni za koordinacijo in povezavo Beograda s kosovskimi Srbi.

Še posebej veliko je nezaupanje kosovskih Srbov do uradnih kosovskih institucij, zlasti do represivnih organov (Kosovske varnostne sile, policija, pravosodje, inšpekcijski organi ...). To predstavlja skoraj nepremostljivo oviro za uveljavljanje kosovskega pravnega reda na celotnem ozemlju Kosova. Srbska stran se le s težavo, in še to pod velikim pritiskom mednarodne skupnosti, odreka vzporednim strukturam, ki so jih na različne načine podpirale vsakokratne beograjske vlade. Srbija se poskuša priključiti zahodnim demokratičnim tokovom zlasti zaradi blagodejnih ekonomskih učinkov. Na drugi strani je vprašanje Kosova geopolitično povezano tudi z Rusko federacijo. Ta priznava teritorialno celovitost Srbije, s čimer poskuša nekako obdržati Srbijo v svojem vplivnem območju, pri čemer ne gre toliko za slovansko ali pravoslavno bratstvo kot za lastne interese.⁷³ Grizold in Ferfila (2000, 91) umeščata v kontekstu ruske nacionalnovarnostne politike Srbijo v »bližnjo daljno tujino«; ta zajema države, ki bi bile lahko ruske zaveznice pri oblikovanju *ad hoc* političnega zavezništva, naperjenega zoper ZDA.⁷⁴

V geopolitičnem smislu je v nekaterih srbskih krogih⁷⁵ dokaj razširjen pogled, da gre pri vprašanju Kosova še za en konflikt, ki je del geopolitičnega spopada med Rusijo in ZDA. Pri tem se velikokrat omenjata ravno Brzezinski in njegov evrazijski koncept kot temelj za podreditev srbstva v regiji. Friedman (2009, 118-119) ugotavlja, da je Srbija potencialna ruska zaveznica na Balkanu, kar lahko povzroči, da postane tekma med ZDA in Rusijo intenzivnejša. Kuljanin (2015, 79) povzema mišljenje številnih Srbov, ko pravi, da se mora Kosovo vrniti v sestav Srbije, ker Srbija sicer ne more biti niti država niti družba. V nadaljevanju ugotavlja (2015, 81), da to ne bo mogoče, vse dokler ga nadzorujejo evroatlantske sile in njihovi albanski zavezniki. Kot rešitev za ta problem predlaga zedinjenje srbskih ozemelj v enotno srbsko državo in priključitev k evrazijantski zvezi (Kuljanin 2015, 104). Podobnega mišljenja je tudi Stepić (2005, 14), ki je realno ocenil, da imajo sedaj na Balkanu in v Srbiji ZDA še vedno odločilno geopolitično vlogo, podprto z vojaštvom, zato se boji, da bi Zahod (ZDA) lahko izkoristil Srbijo kot trojanskega konja pri vzpostavitvi

⁷³ O'Loughlin in Kolossov (2002, 588) ugotavljata, da so zagovorniki panslovanstva med kosovsko vojno leta 1999 pretiravali s pomenom tradicionalne povezave med pravoslavniimi Srbi in Rusi.

⁷⁴ V to skupino držav naj bi sodile še Francija, Slovaška, Grčija in zaveznice nekdanje Sovjetske zveze na Bližnjem vzhodu Irak, Sirija Iran, Libija ter evrazijski sili Indija in Kitajska.

⁷⁵ V srbskih varnostno-političnih krogih je dokaj vpliven beograjski mesečnik *Geopolitika*, ki odkrito zagovarja tesnejšo rusko-srbsko povezavo ter teze o zahodni zaroti proti srbstvu in pravoslavju.

evrazijanskega bloka. Jedro te integracije, kjer naj bi bilo več središč moči, je evrorusko jedro, kamor naj bi sodila tudi »srbska ozemlja« na Balkanu.

Koncept evroazijanstva (neoevroazijanstva),⁷⁶ katerega najbolj znan predstavnik je ruski geopolitik Aleksander Dugin, nima samo geopolitičnega vidika, temveč tudi kulturnega, zgodovinskega, religioznega, celo spiritualnega.⁷⁷ Evrazijanstvo je kritično do ekonomske in kulturne globalizacije ter do liberalne demokracije. Zagovornikom tega koncepta koristi celo Mackinderjeva teorija osrčja, ker poudarja pomembnost ruskega ozemlja kot geopolitičnega središča sveta in ključa za globalno stabilnost (O'Loughlin, Kolossov 2002, 593). Stepić (2005,19) trdi, da Balkan, vključno s Srbijo in deželami, poseljenimi s Srbi, nedvomno geografsko pripada evrazijanstvu, medtem ko je geopolitično v vplivni sferi trenutno dominantnega evroatlanticizma. Pri tem je Balkan s Srbijo še v posebej občutljivem položaju s strateško-obrambno vlogo na južnem delu evroruske entitete zoper geostrateško zelo nestabilno in z nafto bogato bližnjevzhodno regijo (Stepić 2005, 9–11).

Evrazijanstvo je v neposrednem nasprotju z ameriško evrazijsko strategijo, saj koncept evrazijanstva dejansko pomeni izgon vpliva in tudi oporišč ZDA s te celine. Pri tem ni treba posebej poudarjati, da so stališča Brzezinskega, kot sta geopolitični koncept »evrazijske šahovnice« in njegova vizija globalne skupnosti, neskladna z evrazijanstvom. Brzezinski v evrazijanstvu vidi rusko nostalgijo po ruskem imperializmu (carska Rusija, sovjetski blok), ki ga vidi kot glavno oviro za vzpostavitev globalne skupnosti. Kaplan (2012, 176) pravi, da je Brzezinski ugotovil, da so Rusi v devetdesetih letih začeli oživljati doktrino evrazijanstva iz 19. stoletja kot alternativo komunizmu, kar Ruski federaciji odlično pristaja tako z zgodovinskega kot tudi geografskega vidika.

Ravno geopolitični »šahovski« koncept Brzezinskega je glavna ovira za uspeh evrazijanstva, katerega del bi bila tudi Srbija in Srbi na Balkanu. V zvezi s tem Stepić (2005, 20) ugotavlja:

⁷⁶ V magistrskem delu je angleški termin *eurasianism* preveden kot evrazijanstvo (v usterznih sklonih), ki ne pomeni isto kot evrazijstvo (v ustreznih sklonih). Ta termin (evrazijanstvo) uporablja tudi Primož Šeligo (2010, 28-32) v svojem magistrskem delu iz leta 2010.

⁷⁷ Koncept evrazijskega prostora ali identitete se je najprej pojavil med ruskimi filozofi in zgodovinarji (emigranti) v zahodni Evropi v dvajsetih letih 20. stoletja. Govori o posebni naravi ruske civilizacije in razliki med njo in evropsko družbo. Čeprav zagovorniki tega koncepta cenijo zasebno lastnino na splošno, nasprotujejo prevladi tržnih načel nad državo in poudarjajo pozitivno vlogo regionalnih tradicionalnih religij: pravoslavnega krščanstva, islama in budizma (Lukin 2014, 92).

ZDA poskušajo dominirati na vseh ozemljih »šahovnice«. Na zahodnem ozemlju je ta dominacija v zadnjem desetletju 20. stoletja potekala z infiltracijo v izprazenjen postjugoslovanski prostor strateško pomembne Panonske nižine in »dinarske trdnjave« ter samovoljno povzročila fragmentacijo in ozemeljsko krčenje držav, poseljenih s Srbi, kot balkanskim osrčjem. Glede na to bo uspeh evrazijanstva odvisen od zmožnosti razgradnje pasti, nastavljene v obliki »šahovnice«, torej je treba najprej zlomiti (pretrgati) povezavo med tremi velikimi obkrožajočimi območji (ena povezava je v južnosrbskem območju), prodreti vanje ter potem zamenjati ameriški geopolitični koncept prevlade morja z novimi »šahovskimi kvadrati« v Evraziji. Eden izmed njih je Balkan s Srbijo in državami, poseljenimi s Srbi, ter njihovimi ozemlji.

Stepić hkrati z navodilom za boj zoper globalni »šahovski« koncept Brzezinskega v okviru evrazijanstva napove tudi nujnost združitve balkanskega osrčja, kjer živijo Srbi. Ni težko ugotoviti, da gre hkrati s konceptom evrazijanstva za poskus združitve vseh Srbov v eni državi, kar je bil tudi glavni vzrok za krvave jugoslovanske vojne konec prejšnjega tisočletja. Geopolitični koncept evrazijanstva oziroma neoevrazijanstva je na taktični ravni balkanske regije priročno sredstvo za oživljanje velikosrbske ideje. Ni treba posebej poudarjati, da ozemlje Kosova za zagovornike evrazijanstva sodi k Srbiji.

Stepić (2016, 7) sicer taktično predlaga koketiranje z Zahodom, ki je nujno, »ker bi sicer lahko obstajala nevarnost destabilizacija države«, in nadaljuje, »da je strateška zahodna usmeritev zabloda« in »nacionalno samoponižanje«. Iz tega lahko sklepamo, da sta srbsko približevanje evropskim integracijam in tudi sam morebitni vstop v te integracije le taktične narave, dokler se strateške, geopolitične razmere ne spremenijo v korist evrazijanstva. To z drugimi besedami pomeni, da zagovorniki tega koncepta pričakujejo okrepitev ruskega dejavnika v Evropi, s čimer bi se tudi Srbija pridružila tej vzhodni povezavi z Rusijo na čelu. V priključitvi Krima Rusiji in ruskemu vojaškemu (zračnemu) posredovanju v Siriji, kjer ima Rusija tudi dve vojaški oporišči, vidijo uresničevanje tega scenarija.

8.6.3 Ruski vpliv na Kosovu in v širši regiji

Ruska federacija je bila po koncu hladne vojne politično marginalizirana. Gospodarsko je bila odvisna od Zahoda, ki ji je vsilil tudi neoliberalni ekonomski koncept. Tudi vojaško je bila, kljub številnemu jedrskemu orožju, dokaj šibka. Geopolitično je bila v defenzivi in osredotočena na »bližnjo soseščino«, kjer je poskušala izgubiti čim manj preostalega vpliva.

Predvsem zaradi tega in zmanjšane strateške pomembnosti fragmentiranega Balkana Rusija niti ni trčila preveč energije na tem območju. Poleg stabilizacije Zakavkazja je bila glavna skrb Ruske federacije zadrževanje Nata čim dlje od ruskih mej. Do leta 2003 je imela Rusija razporejene vojaške enote tako v BiH kot tudi na ozemlju Kosova.

Ravno vojaško posredovanje Nata na Kosovu leta 1999 je bilo povod za novo rusko varnostno doktrino iz oktobra 1999. V nasprotju s prejšnjo, ki je prepoznavala samo notranje grožnje, je ta doktrina zopet kot glavni vir ogrožanja prepoznala zunanje grožnje (Milenkovic 2013). Po mnenju Simonitija (v Luard 2001, 55) je za Rusijo in njen nacionalni ponos zelo poniževalno, da ZDA same in proti volji Rusije »urejajo«⁷⁸ jugoslovansko in balkansko krizo. Napad na Srbijo leta 1999 je bil po mnenju Kuljanina (2015, 84) začetek širjenja Nata proti ruskim mejam in s tem začetek ameriškega »obkoljevanja«⁷⁸ Rusije z zahoda in juga. Vojaško posredovanje na Kosovu leta 1999 je dramatično zmanjšalo privlačnost zahodnega atlantskega modela v Rusiji (O'Loughlin, Kolossov 2002, 592).

Ruske vojaške enote na Kosovu so bile od leta 1999 pod enotnim poveljstvom KFOR. Nameščene so bile v ameriškem, britanskem in tudi francoskem sektorju na severu Kosova (glej sliko 8.3), vendar južno od reke Ibar, kjer je bilo večinsko albansko prebivalstvo. Privolitev Rusije v takšno razporeditev vojaških enot kaže na šibkost Ruske federacije v tistem obdobju. Nato in ZDA Ruski federaciji nista dopustila lastnega sektorja, ki naj bi bil, v skladu s srbskimi in ruskimi željami, povrhu vsega še na severu Kosova, kjer je strnjena srbska poselitev. Ruski predsednik Vladimir Putin je še leta 2001 zagotavljal (Milenkovic, 2013), »da je jugovzhodna Evropa za Rusijo strateškega pomena, ki ga določajo geopolitični dejavniki, zgodovinske, kulturne in verske vezi, in izrazil potrebo po povečanju vojaške prisotnosti v regiji«. Po ameriškem vojaškem posredovanju v Afganistanu 2001 in Iraku 2003 se je tudi Rusija osredotočila na Azijo, od koder potekajo glavne energetske poti proti Evropi. Tako je Putin že po umiku ruskih vojakov s Kosova poleti 2003 izjavil, »da so se Rusi umaknili, ker niso imeli vpliva na razmere, ne pa zaradi ravnodušnosti« (Milenkovic 2013). Še posebno pomenljiva je izjava takratnega neimenovanega ruskega diplomata v ZRJ (Milenkovic 2013), ki je dejal, da Rusija ne zapušča regije, temveč ostaja politično in ekonomsko prisotna. Kot

⁷⁸ Kuljanin (2015, 100) je hkrati s tem ugotavljal, da je že Brzezinski napovedal razkosanje Rusije, od katere bi se odcepila robna območja.

oblike te prisotnosti je omenil OZN, OVSE, druge mednarodne organizacije ter bilateralno sodelovanje.

Ruska federacija odločno nasprotuje priznanju samostojnosti Kosova, ki jo je to razglasilo leta 2008. Venomer se sklicuje na resolucijo Varnostnega sveta OZN 1244, ki med drugim določa tudi teritorialno celovitost ZRJ. Na Balkanu oziroma v jugovzhodni Evropi Rusija kljub temu ohranja svoj vpliv na območjih, ki so poseljena s Srbi, to je v Srbiji ter v Republiki srbski (BiH). Na njih je navzoča prek gospodarsko-finančnih naložb, zlasti na področju naftne industrije in energetike. Na Kosovu so ruski predstavniki stalno navzoči med osebjem v okviru civilne misije UNMIK, kjer imajo dokaj velik vpliv, v OVSE in tudi v drugih mednarodnih institucijah. Rusija je glavna finančna vlagateljica v srbsko-ruski humanitarni center v Nišu na jugu Srbije, kjer so zaposleni tudi ruski državljani. Tam ima med drugim tudi helikopterje, opremljene za posredovanje v humanitarnih nesrečah.

Ruska federacija želi preprečiti srbsko pridružitve Natu, ker bi to še dodatno oslabilo ruski geopolitični položaj na Balkanu. Manetović in Miljuš (2010, 555) trdita, da Ruska federacija povezuje vprašanja morebitnega članstva Srbije v Natu z vprašanjem Kosova, pri čemer bo Moskva dovolila odpravo resolucije Varnostnega sveta OZN 1244, če začne Srbija formalni proces pridružitve Natu.⁷⁹

Applebaumova (2015, 43-44) opozarja, da je ruski vpliv v vzponu, in to ne samo na območju postsovjetskega sveta, saj se Rusija močno trudi razširiti svoj vpliv tudi na Balkanu, zlasti v Srbiji, kjer ruska podjetja veliko investirajo v energetske industrije. Veliki dobički od prodaje nafte in zemeljskega plina v zadnjem desetletju so Rusko federacijo opogumili, da si ponovno pridobi vpliv v mednarodnih odnosih; iskanje vloge v Evropi oziroma na Balkanu prek Srbije in posledično politični in gospodarski prodor v regijo sta po realistični teoriji mednarodnih odnosov torej klasičen primer konfrontacije velikih sil (Trenin v Zupančič, 2015, 71).

⁷⁹ Ruski zunanji minister Sergej Lavrov je v zvezi s tem izjavil, da Rusija ne bo imela več argumentov zoper omenjeno resolucijo, če Srbija s članstvom v Natu dejansko prizna Kosovo. To je ponazoril z izrekom, da Rusi ne morejo biti večji Srbi od Srbov samih (Manetović in Miljuš 2010, 555).

9 Sklep

V magistrskem delu je bila geopolitična misel Brzezinskega obravnavana na dveh med seboj povezanih ravneh: prva raven zajema njegovo geopolitično dožemanje na globalno-strateški ravni, druga raven pa uveljavitev teh razmišljanj na regionalni ravni, na primeru Kosova in regije.

Geografska lega zagotavlja ZDA zelo ugoden geostrateški položaj. Geopolitično relativno šibki sosedi tako na severu in jugu ZDA (Kanada, Mehika) ter oceana na zahodni in vzhodni strani (naravni pregradi) nudijo ZDA izvrstno zaščito pred potencialnim vojaškim napadom. S tem je dejansko onemogočena kakršnakoli vojaško-politična prevlada zunanje (vele)sile na ozemlju ZDA. Kar je na eni strani prednost, je po drugi pomanjkljivost: izvajanje globalnega vpliva, kar je očiten cilj ZDA vsaj od druge svetovne vojne, je zaradi »izolirane« geografske lege in oddaljenosti od Evrazije oteženo. Globalnega vpliva in projekcije moči v skladu z geopolitičnim konceptom primarnosti evrazijske celine namreč ni mogoče učinkovito izvajati s takšne razdalje, zaradi česar so bile ZDA prisiljene vzpostaviti izjemne vojaške pomorske zmogljivosti za prevlado na vseh treh svetovnih oceanih, ki obdajajo Evrazijo. Samo pomorska dominacija pri nadzoru Evrazije ni dovolj, zato je morale ZDA vzpostaviti odločujoč vpliv ali nadzor na čim večjem delu evrazijske kopnine. Tako je bila Spykmanova geopolitična strategija v bistvu temelj za tako imenovano strategijo zadrževanja, ki so jo ZDA izvajale med hladno vojno z evrazijskega obrobja.

Na strateško-globalni ravni Brzezinski nadaljuje geopolitično tradicijo Mackinderjevega osrčja in Spykmanovega obrobja. Ta geopolitični koncept pomeni, da je treba za nadzor osrednjega dela evrazijske celine obvladovati dogajanje v obrobem pasu Evrazije. Ugotovimo lahko, da je bila geopolitična misel Brzezinskega med njegovim javnim delovanjem od petdesetih let 20. stoletja do padca sovjetskega imperija konec leta 1991 skorajda izključno v funkciji zadrževanja takratnega sovjetskega imperija. V tem času se je aktivno zavzemal za strategijo zadrževanja, ki je nastala v ameriškem političnem vrhu takoj po drugi svetovni vojni. Med svojim službovanjem v Beli hiši (1977–1981) in na drugih položajih v različnih administracijah (vladah) jo je imel tudi priložnost dejavno oblikovati in izvajati. Med hladno vojno (bipolarnost) lahko v zvezi s tem pri Brzezinskem zasledimo naslednji poglobljeni značilnosti:

- prepoznavanje in izkoriščanje notranjih slabosti sovjetsko-komunističnega bloka, zlasti osredotočanje na nacionalizme ter etnične in religiozne razlike znotraj tega, in
- politično-varnostno povezovanje zahodnega demokratičnega sveta pod ameriškim vodstvom (trilateralno sodelovanje kot predhodnica širše ideje globalne varnostne skupnosti po koncu hladne vojne).

Po drugi svetovni vojni je na evrazijski celini nastala močna kopenska velesila – Sovjetska zveza. Poleg geografske lege v osrčju Evrazije in močnega vojaštva vključno z jedrskim orožjem dolgega dosega je bil za sovjetsko-komunistični blok značilen tudi močan ideološki dejavnik. Bipolarne geopolitične razmere v mednarodnem okolju v kombinaciji z ideološko konfrontacijo med blokoma so predstavljale eksplozivno mešanico, ki bi utegnila potegniti svet na rob katastrofe. Sovjetska zveza je nadzorovala ogromna prostranstva osrednje in severne Evrazije. Poleg tega ji je uspelo vojaško podrediti manjše vzhodnoevropske države na tako imenovanem evropskem polotoku, tako da je sovjetski blok na zahodu segal onkraj Berlina vse do mejne reke Labe med obema Nemčijama.

Pri zadrževanju Sovjetske zveze je Brzezinski glavno vlogo namenil evrazijskemu območju, ki ga je Spykman poimenoval obrobje. Pri tem je teoretična spoznanja neorealizma in tradicionalne geopolitike (Spykman, Mackinder) uveljavljal pri soočanju s hladnovojno realnostjo. Prepoznal je pomembnost evrazijskega obrobnege pasu pri strategiji zadrževanja in obkrožanja sovjetskega imperija s treh strani: zahoda, vzhoda in juga (tri strateške fronte). Pri tem so ZDA kot vojaška in (politična) oporišča uporabljale ozemlja držav v tem obrobnem pasu (zahodna Evropa, Turčija, do leta 1979 Iran, Pakistan, Japonska, Južna Koreja). Območje južne strateške fronte na južnih mejah takratne Sovjetske zveze (neposredna bližina Bližnjega vzhoda) je zaradi etnične in verske raznolikosti ter zgodovinskih nasprotij kronično nestabilno. Kot tako je bilo še posebej podvrženo tveganju, da se tam pojavijo zavezništva in/ali konfliktne razmere, ki ne bi bili v korist ZDA. Brzezinski je še pred razpadom Sovjetske zveze v sedemdesetih letih 20. stoletja obrobni pas na južnem boku Sovjetske zveze razglasil za ozemlje »loka krize« in ga dvajset let kasneje natančneje definiriral kot območje nestabilnosti. To območje poteka od Sueškega prekopa na zahodu do vzhodne

kitajske regije Sinkjang na vzhodu, do ruskih mej na severu in spodnjega roba Arabskega polotoka na jugu. Jedro tega območja je »evrazijski Balkan«. Območje nestabilnosti deloma leži v Mackinderjevem osrčju in deloma v Spykmanovem obrobju (glej sliko 7. 1).

Na »evrazijski šahovnici« Brzezinskega je to območje južnega ozemlja (polja), ki predstavlja osrednje povezovalno polje med zahodnim in vzhodnim poljem znotraj obrobne pasu (glej sliko 4.1). Ta tri polja obdajajo ogromno osrednje evrazijsko polje, katerega večji del je geografsko obsegal ozemlje Sovjetske zveze, dandanes pa ozemlje Ruske federacije. Iz geopolitičnega »šahovskega« koncepta Brzezinskega so jasno razvidne vzporednice s Spykmanovo teorijo obkroževanja evrazijskega osrčja. S konceptom »evrazijske šahovnice« je Brzezinski tudi posodobil in teoretično utemeljil Spykmanov koncept obrobja.

Brzezinski je z zavzemanjem za sklepanje zavezništov, predvsem v letih 1977–1981, ko je bil glavni arhitekt ameriške zunanje politike, spodkopaval geopolitični položaj Sovjetske zveze. Najpomembnejše je bilo partnerstvo s komunistično Kitajsko (1979), ki je bila glavni sovjetski tekmelec v Aziji. Brzezinski je opazil različni ideološki usmeritvi med obema komunističnima silama, in to s pridom izrabil za geopolitične koristi ZDA. V skladu z realističnim gledanjem na svet je bil pripravljen skleniti zavezništvo z enim ideološkim nasprotnikom ZDA (kitajska različica komunizma je bila neprimerno bolj dogmatična in tuja zahodnemu razmišljanju kot sovjetska), zato se je lahko izboljšal geopolitični položaj ZDA v Evraziji v tekmi s Sovjetsko zvezo. Sovjetska zveza se je ravno v tistem času zapletla tudi v afganistansko past, kjer so bili vidni prstni odtisi Brzezinskega. Ta ni imel nikakršnih pomislekov zoper tako imenovano strategijo posrednega nastopanja, ko so ZDA z obilno pomočjo pakistanskih varnostnih struktur nudile vojaško podporo afganistanskim sunitskim upornikom (islamistom). Ravno nasprotno, Brzezinski je takšno aktivnost celo načrtoval in spodbujal.

Brzezinski se ni zaustavil samo pri »zunanjem« zadrževanju evrazijskega kopenskega tekmeca, temveč je svoje sposobnosti usmeril tudi na »notranjo« razgradnjo rivalskega bloka. Pri tem je preučeval notranje slabosti sovjetskega bloka in iskal morebitne šibke točke. Ahilovo tetivo je našel v nacionalni raznolikosti sovjetskega imperija ter v politični in kulturni podrejenosti neruskim narodov ter drugih etničnih skupin največjemu ruskemu narodu. V tem kontekstu je treba gledati tudi na podporo, zlasti vzhodnoevropskim državam, ki so bile

zaradi svoje državnosti in formalne samostojnosti (Poljska, Madžarska, Češkoslovaška) najšibkejši člen v zavezniški verigi Moskve. Pri tem je Brzezinski zagovarjal mehke metode psihološko-propagandnega delovanja (na primer moralna in verska podpora poljskega papeža Janeza Pavla II.) in tudi materialno pomoč disidentskim gibanjem v vzhodni Evropi. Celotno dogajanje v bipolarnem okolju je opazoval v širšem kontekstu, zato tudi ni bil navdušen nad revolucionarnimi prevrati, neposrednim vmešavanjem ali celo vojaškim posredovanjem ZDA v vzhodni Evropi. Dobro se je zavedal, da bi to nedvomno pomenilo tudi sovjetski vojaški odgovor in destabilizacijo celotne Evrope ter sveta. Zavzemal se je za postopne »šahovske« poteze na informacijsko-psihološki ravni, ki so počasi, vendar vztrajno »najedale« sovjetski imperij do končnega razpada leta 1991.

Brzezinski je ostal nezaupljiv do obnašanja Ruske federacije tudi v desetletju unipolarnosti, ki je sledilo hladni vojni. To je razvidno tudi iz njegove interpretacije ruskih aktivnosti med vojaškim posredovanjem Nata (marec–junij 1999) zoper takratno ZRJ. Brzezinski je te aktivnosti opredelil kot poskus, da bi Rusi srbski strani zagotovili večji vpliv, če ne celo priključitve severnega dela Kosova Srbiji. Zlasti v zadnjem obdobju je očitno, da je zanj naslednica Sovjetske zveze (Ruska federacija) še vedno glavna tekmica ZDA v Evraziji. Medtem ko dopušča možnost partnerskega ali vsaj netekmovalnega odnosa na varnostno-vojaškem področju s hitro rastočo Kitajsko (analogija s partnerstvom med hladno vojno), po ruski priključitvi Krima in ruski odkriti podpori sirskega predsedniku Baširju Asadu ne vidi skorajšnje pomiritve z Rusko federacijo. Še več, Brzezinski Ruski federaciji vztrajno očita nostalgичno spogledovanje s carističnim in sovjetskim imperializmom, ki jo odmika od evropskega Zahoda in jo potiska v območje konfliktnega, nestabilnega evrazijskega Balkana, hkrati s tem pa ji prerokuje geopolitično pomikanje v Azijo, kjer se bo morala zadovoljiti z vlogo podrejenega partnerja v razmerju s Kitajsko. Brzezinski se še iz časov hladne vojne zaveda, kakšno geopolitično škodo lahko ameriškim interesom povzroči morebitno zbliževanje ali celo partnerstvo med Kitajsko in Rusko federacijo.

S tem lahko potrdimo **prvo hipotezo**, da je glavno vodilo geopolitičnega razmišljanja Brzezinskega ohranitev ameriške prevlade v Evraziji, kar pa je mogoče le tako, da se na tej celini ne pojavi dovolj zmogljiv tekmeč, ki bi lahko geopolitično ogrozil ameriški prevladujoči

vpliv na tem območju. Tudi po koncu hladne vojne Brzezinski takšnega tekmeca prepozna v Ruski federaciji, ki zavzema daleč največji del evrazijskega osrčja.

Brzezinski se vseskozi zavzema za oblikovanje globalne varnostno-politične skupnosti med »Vancouvrom in Vladivostokom«, zunaj formalnih okvirov sedanjih mednarodnih organizacij. Največjo oviro ali »črno luknjo« na evrazijskem zemljevidu vidi v sedanji Ruski federaciji. Ta je že od posredovanja v Gruziji poleti 2008 geopolitično samozavestnejša in zaradi dobičkov od prodaje energentov tudi vojaško močnejša. Zaradi tega ni pripravljena na zamisli o varnostni skupnosti, ki bi bila v skladu z načrtom Brzezinskega nadzorovano vzpostavljena pod ameriškim vodstvom.

Začetki prizadevanja Brzezinskega za vzpostavljanje globalne varnostno-politične skupnosti segajo na konec šestdesetih let 20. stoletja. V bipolarnem okolju hladne vojne je treba tudi na to gledati skozi geopolitično-realistična očala strategije zadrževanja sovjetskega bloka. V trilateralno sodelovanje sta bili poleg ZDA vključeni še demokratična zahodna Evropa in prozahodna Japonska. S tem je bilo transatlantsko sodelovanje, ki je bilo tudi že sicer na visoki ravni zaradi Nata, razširjeno še na Japonsko. Zahodna Evropa in Japonska predstavljata skrajna kraka evrazijske celine, v »primežu« katerih je bila takratna Sovjetska zveza. Obe omenjeni skrajni robni območji Evrazije sta bili med hladno vojno strateški fronti zoper sovjetski imperij, medtem ko je bila tretja, južna, vzpostavljena kasneje, po padcu iranskega šaha Pahlavija in sovjetskem vdoru v Afganistan.

Nadzorovani proces vzpostavljanja globalno-varnostne skupnosti bi pomenil hkratno širitev zahodnega vpliva v rusko vplivno območje, vključno z »bližnjo sosesčino«, in preprečevanje nastanka geopolitičnih protiameriških zavezništev v Evraziji. Zametki nekaterih tovrstnih zavezništev že obstajajo, kot na primer Šanghajska organizacija za sodelovanje in Kolektivna varnostna organizacija – Taškentski pakt. Za ameriški geopolitični položaj je zlasti nevarno geopolitično partnerstvo med Rusko federacijo in Kitajsko. Brzezinski je tudi zaskrbljen nad vznikom tako imenovanega evrazijanstva (neoevrazijanstva), ki bi povezal Evrazijo v skupno politično enoto z več »jedri« in prevladujočim vplivom Ruske federacije. Že zaradi geografske lege in obsega države bi v taki evrazijantski povezavi med »Lizbono in Vladivostokom« glavna vloga nedvomno pripadla Ruski federaciji. To obenem pomeni odstranitev vpliva ZDA z

evrazijske celine. Nad to idejo se navdušujejo tudi nekateri varnostno-politični intelektualni krogi v Rusiji pa tudi v Srbiji.

Proces nadzorovanega vzpostavljanja globalne skupnosti bi po zamislih Brzezinskega na zahodu Evrazije potekal z »razširitvijo Zahoda«, na vzhodu pa z ameriškim uravnoteževanjem med tamkajšnjimi silami (Kitajska, Indija, Japonska) ali celo sklenitvijo nekakšnega partnerstva s Kitajsko. Oba ukrepa, ki utrjujeta ameriški vpliv v Evraziji, trčita na Rusko federacijo in posegata v rusko vplivno območje. Prvi ukrep na zahodni strani pomeni nadaljnje širjenje zahodnega (ameriškega) vpliva proti zahodnim mejam Ruske federacije v rusko »bližnjo soseščino« (Ukrajina, Gruzija, Belorusija), drugi pa preprečevanje vzpostavitve potencialnih protiameriških partnerstev (zavezništev) in umirjanje napetosti med Američanom naklonjenimi azijskimi državami (Indija, Pakistan, Južna Koreja, Japonska). Zaradi tega se Ruska federacija počuti ukleščeno ne samo na obeh skrajnih krakih, temveč tudi z južne strani, kjer je strateško pomemben z energenti bogati kaspijski bazen.

Brzezinski tako po eni strani ponuja roko Ruski federaciji pri vključevanju v globalno varnostno strukturo, vendar po drugi strani ta ponudba vključuje pogoje, ki jih čedalje samozavestnejša Putinova Rusija ni pripravljena sprejeti. V skladu z realističnimi predpostavkami se Brzezinski s to ponudbo ni pripravljen odreči ameriški prevladi v Evraziji, temveč jo v skladu z novimi okoliščinami (porajajočega se) multipolarnega sveta predstavlja tako, da na zunaj temelji na idealistično-liberalističnih vrednotah sodelovanja in sožitja med narodi Severne Amerike in Evrazije.

V skladu s tem, kar je bilo navedeno že pri potrjevanju prve hipoteze, lahko potrdimo, da Brzezinski tudi z na prvi pogled idealistično-spravljivim predlogom o globalni skupnosti pravzaprav skriva mednarodnemu okolju prilagojen načrt o nadaljnji ameriški prevladi nad evrazijsko celino. Z nadzorovanimi spremembami ali prefinjeno »šahovsko igro« na »evrazijski šahovnici« Brzezinski predlaga, da ZDA s svojim vplivnim območjem obkrožijo Rusko federacijo in vzpostavijo nadzor nad jugovzhodno Azijo. S temi spremembami, ki bi potekale nadzorovano in postopno, s čimer bi se izognili potencialnim vojaškim konfliktom ter kaosu v mednarodnem okolju, bi bila še vedno zagotovljena vodilna vloga ZDA v Evraziji. Skratka, koncept obkrožanja Ruske federacije je še vedno aktualen, vse dokler se Ruska

federacija ne pridruži globalni skupnosti, ki so jo, tako Brzezinski, zmožne (nadzorovano) vzpostaviti le ZDA.

V skladu s tem lahko potrdimo **drugo hipotezo**, da se tudi za nadzorovanimi spremembami, ki jih v obliki globalne skupnosti predlaga Brzezinski, skriva obkrožanje oziroma zadrževanje Ruske federacije.

Brzezinski je bil zaradi geopolitičnih razlogov velik zagovornik širjenja Nata v vzhodno Evropo, zlasti se je zavzemal za vstop držav, nastalih na ozemlju bivše Sovjetske zveze, v to zavezništvo. Pri tem je osrčje Balkanskega polotoka postala nekakšna varnostna luknja, ki zija med Hrvaško in Grčijo. Na tem območju je tudi Kosovo, kjer so nameščene enote Nata (KFOR), tam pa je tudi vojaško oporišče ameriških oboroženih sil. Iz tega je mogoče sklepati, da je Kosovo za ZDA še vedno pomembno, čeravno daleč od glavnih geopolitičnih prioritet. Na to kažeta tudi zmanjševanje ameriških (in tudi drugih) vojaških enot na Kosovu ter načrtovanje postopnega zapiranja ameriškega vojaškega oporišča v bližini kosovskega mesta Uroševac. Prioritete ZDA so se pomaknile proti vzhodu, proti Aziji. Po terorističnih napadih na ameriškem ozemlju septembra 2001 so se ZDA osredotočile na bližnjevzhodno območje in v jugovzhodno Azijo. Skladno s tem se je z Balkana vojaško umaknila tudi Ruska federacija (2003), ki se je po zamenjavi na vrhu oblasti konec leta 1999 ukvarjala predvsem s konsolidacijo svoje moči in pozornost preusmerila na območje »bližnje soseščine« (Kavkaz). Po vstopu Romunije in Bolgarije v zvezo Nato leta 2004 je postala Ruska federacija odrezana od Balkana, kar ji onemogoča učinkovito preskrbovalno pot na to območje.

Brzezinski se je s Kosovom ukvarjal v kontekstu ameriškega vojaškega posredovanja na Balkanu in zlasti med vojaškim posredovanjem Nata zoper ZRJ (marec–junij 1999). Kot geopolitik in strateg je bilo Kosovo, kot tudi druge manjše države na »evrazijski šahovnici«, predmet njegovega zanimanja raziskav izključno v kontekstu širšega geopolitičnega dogajanja. V geopolitičnem kontekstu »evrazijske šahovnice« leži Kosovo kot del širše Jugovzhodne Evrope na stičišču zahodnega in južnega »šahovskega polja«, ki ni prav daleč od območja nestabilnosti in evrazijskega Balkana.

Geopolitično misel Brzezinskega na primeru Kosova v povezavi z zgornjimi ugotovitvami lahko strnemo v naslednjih točkah:

- Kosovski Albanci kot del globalnega procesa, ki ga Brzezinski poimenuje globalno politično prebujanje;
- Kosovo kot delček geopolitičnega evrazijskega obrobja in obkrožanja (»zaklepanja«) Ruske federacije na stičišču zahodnega in južnega »šahovskega polja«;
- Kosovo kot možno vojaško oporišče ZDA za zaščito energetske poti iz kaspijskega bazena v zahodno Evropo.

Brzezinski je po koncu hladne vojne dejal, da svet prihaja v obdobje procesa političnega prebujanja. Ta proces se je razmahnil z informacijsko revolucijo (konec šestdesetih let jo je Brzezinski poimenoval »tehnotronsko obdobje«) in zlasti še »osvoboditvijo« številnih narodov, ki so bili del sovjetskega imperija. Proces političnega prebujanja je zajel tudi narodnostno mešano Jugoslavijo, ki je sčasoma razpadla na posamezne države. Politično prebujanje Albancev na Kosovu, ki se je začelo skoraj takoj po smrti voditelja Josipa Broza, je kulminiralo v (unipolarnem) desetletju po koncu hladne vojne in se končalo leta 2008 z razglasitvijo kosovske neodvisnosti.

Brzezinski je tudi v unipolarnem obdobju, ko so bile ZDA na vrhuncu svoje moči, še pred nastopom kasnejšega predsednika Putina kazal nezaupanje in celo strah pred Rusko federacijo. To se je pokazalo tudi med vojaško operacijo zoper ZRJ, ko jo je obtožil skrivne diplomacije s Srbi in rovarjenja zoper Nato in ZDA. Oslabljen Ruska federacija je hotela ohraniti vpliv na čim večjem ozemlju Balkana. Kot se je izkazalo, je bilo to mogoče v določeni meri le na ozemljih, kjer živijo in jih nadzorujejo Srbi; poleg Srbije in Republike srbske v BiH je bilo do marca 1999 to samo še Kosovo. Že med vojaško operacijo je postalo jasno, da bodo Srbi izgubili nadzor nad Kosovom, zato so vse razpoložljive diplomatske vire usmerili v ohranitev čim večjega dela kosovskega ozemlja v svojih rokah. S pomočjo ruske diplomacije in delno tudi vojaštva so poskusili zadržati in priključiti k Srbiji strnjeno poselitveno območje

na severozahodu Kosova, severno od reke Ibar. Brzezinski je temu nasprotoval in izrazil zadovoljstvo, ker je tudi ta del Kosova prišel pod Natov (zahodni) nadzor.

Medtem ko Ruska federacija tradicionalno podpira Srbe na Balkanu, so ZDA že takoj po koncu hladne vojne kot protiutež podprle albanski dejavnik na Balkanu. Še zlasti pred vstopom Bolgarije in Romunije v Nato (2004) so Albanci na Balkanu (Albanija, Makedonija in Kosovo) pomenili pomembno oporišče za ZDA, na strateško-vojaški smeri iz Zakarpatja proti Jadranskemu morju. Glede na to in zločine zoper civilno prebivalstvo ter humanitarno katastrofo, ki ji Evropa ni bila kos, je bilo z geopolitičnega vidika ameriško posredovanje zoper Srbe dokaj pričakovano. S srbskim umikom s Kosova je bilo vzpostavljeno kompaktno ozemlje držav, naklonjenih ZDA: Albanija, Grčija (članica Nata), Makedonija in Kosovo. Pri tem ne smemo pozabiti, da je bila takrat Črna gora z jadranskimi vojaškimi oporišči del ZRJ in pod prevlado večje zvezne enote – Srbije. Zaradi morebitnih poskusov razširitve ruskega vpliva na ta območja je bila vojaška navzočnost članic Nata na kosovskem ozemlju zelo pomembna. Brez dvoma se je Brzezinski tega zelo dobro zavedal, zato je tudi javno podprl kopensko vojaško operacijo zoper srbske interese na Kosovu.

Brzezinski je bil med vojaškim posredovanjem zoper ZRJ (Srbe) aktivni član skupine pritiska, ki si je javno prizadevala za vojaško (kopensko) posredovanje zoper ZRJ. Večina članov omenjene skupine je bila neoliberalnih konservativcev, s katerimi je Brzezinski našel skupni jezik pri humanitarnem intervencionizmu na Kosovu, ki formalnopravno ni bil v skladu z mednarodnim pravom. Medtem ko so neoliberalci podpirali intervencionizem zaradi idej širjenja neoliberalnih idej in demokracije (tukaj so našli skupni jezik tudi s takratnim ameriškim predsednikom Clintonom), je šlo pri Brzezinskem za bolj geopolitične razloge in cilje. Brzezinski se je zavzemal za »humanitarno« vojaško posredovanje na Kosovu v unipolarnem in anarhičnem mednarodnem okolju. Pri tem so ZDA (in Brzezinskemu) prišli prav tako naklonjenost (kljub obotavljanju) Clintonove administracije za vojaško posredovanje, kjer je imela glavno vlogo »učenka« Brzezinskega Albrightova, kot tudi mednarodne okoliščine (unipolarizem) in ne nazadnje medijsko odmevni zločini srbskih (para)vojaških enot na Kosovu, ki jih Evropa ni bila sposobna zaustaviti. Ameriška politika je v trenutku vojaškega posredovanja našla skupni imenovalac za vojaško posredovanje na Kosovu in humanitarno posredovanje izkoristila tudi za uresničitev geopolitičnih ciljev.

Obenem je s tem v mednarodnem okolju poskusila legitimirati in legalizirati tako imenovano Clintonovo doktrino, ki naj bi posegala v suverenost držav. Doktrina Odgovornost zaščititi (*Responsibility to Protect*), ki se je čedalje bolj uveljavljala, je nekako vsaj ublažila to dilemo v mednarodnem okolju.

Kot je kasneje pokazalo pričanje Brzezinskega v ameriškem senatu, je imel ta, čeprav humanitarnih vzrokov nikakor ne smemo zanemariti, pri vojaškem posredovanju zoper ZRJ v mislih predvsem marginalizacijo ruskega dejavnika na tem delu Balkana. Nedvomno se je z umikom srbskih varnostnih sil s Kosova in namestitvijo pripadnikov Nata v tej pokrajini povečal zahodni vpliv v tem delu Evrope (zlasti s kasnejšim sprejetjem držav iz regije v zvezo Nato) in v evrazijskem obrobju, hkrati pa zmanjšal že tako oslabljen ruski vpliv v tem delu Evrope. ZDA je tudi s pomočjo humanitarnih okoliščin uspelo izkoristiti Natovo posredovanje na Kosovu za realpolitične cilje v evrazijskem obrobju.

S skorajšnjim polnopravnim članstvom Črne gore v Natu (2016) in vstopom pomorske Albanije v Nato (2009), kar omogoča nadzor nad Otrantskimi vrati, se je pomembnost Kosova za ZDA sicer zmanjšala, vendar še vedno ni zanemarljiva. Na to kaže tudi še vedno odprto ameriško vojaško oporišče v tej pokrajini. Kosovo namreč meji na rusko vplivno območje, ki ga predstavlja Srbija. Ravno na Kosovu se tako križajo interesi Zahoda (ZDA) in Ruske federacije. Ta je z vstopom Črne gore v Nato izgubila potencialni dostop do Jadranskega morja, zato je pričakovati, da bo poskušala preprečiti ali vsaj odložiti vstop Srbije v to zavezništvo.

Če strnemo geopolitično misel in koncept Brzezinskega in ravnanje ZDA v zvezi s Kosovom, lahko s strateškega vidika opazimo, da je Kosovo le delček v globalni igri »zaklepanja« Ruske federacije na evrazijski celini. Najbolj nestabilen del tega je ravno srednje južno polje v obrobju, ki povezuje zahodno in vzhodno polje obrobja. Kosovo je v regiji, ki leži na stičišču zahodnega in južnega polja ter meji na rusko vplivno območje (Srbijo), zato je pomembno z vidika Brzezinskega za obkroževanje Ruske federacije. Kot geopolitično zelo pomembno državo za zadrževanje Rusije je Brzezinski pred časom razglasil Ukrajino, v zadnjem času pa poudarja geopolitično težo Turčije, ki mora, po njegovem, nujno ostati v zahodnem taboru. Zanj je pomembno, da tudi Zahodu naklonjene nenatovske države, kot so Kosovo, Črna gora

in Makedonija, odigrajo povezavo med Natovimi državami v srednji Evropi (Nemčija, Madžarska, Slovenija, Hrvaška) z državami južnega krila Nata (Grčija, Turčija, južna Italija).

Brzezinski je kot lobist Clintonove administracije promoviral naftovod Baku–Tbilisi–Çeyhan, ki povezuje z nafto bogati kaspijski bazen s pristaniščem v članici Nata Turčiji, saj se je zavedal, kako pomembna je »naftna« povezava kaspijskih nahajališč in zahodne Evrope prek ozemelj, ki niso pod vplivom Ruske federacije ali njej zvestih držav. Predviden krak tega daljnovoda je bil tudi naftovod *Nabucco*, ki bi čez Balkan (Bolgarijo in Romunijo) ter takrat že članico Nata Madžarsko pripeljal nafto neposredno v zahodne evropske države (Avstrija, Nemčija). Kosovo z ameriško bazo je v bližini te predvidene naftovodne poti, zato je bilo njegovo ozemlje za ZDA strateškega pomena.

Na podlagi tega lahko v skladu z geopolitičnim konceptom »šahovnice« potrdimo tudi **tretjo hipotezo**. Balkanska regija s Kosovom je na robnem območju zahodnega polja, ki prehaja v južno polje širšega globalnega geopolitičnega obrobja. To območje je v skladu z geopolitičnim pogledom Brzezinskega v funkciji zadrževanja Ruske federacije proti Jadranskemu morju. Vsaj do leta 2004 je bila pomembnost Kosova dokaj velika, zlasti kot vojaškega oporišča za vojaštvo Nata na nenatovskem ozemlju med članicama Nata Italijo in Grčijo (Natovi vojaki so bili nameščeni tudi v BiH). To je bil tudi eden glavnih dejavnikov ameriške podpore Kosovu, ki je leta 2008 privedel tudi do samostojnosti te države. Po vstopu Slovenije, Hrvaške, Albanije ter zlasti Bolgarije in Romunije in po pričakovanem članstvu Črne gore v zavezništvo se (bo) je pomembnost kosovskega ozemlja v zadrževanju Rusije zmanjšala. Kljub temu lahko pričakujemo, zlasti glede na zaostrene razmere med ZDA (Zahodom) in Rusko federacijo, da bi se pomembnost kosovskega ozemlja znova povečala, če bi postali aktualni naftovodi in plinovodi med kaspijsko regijo in Evropo, ki bi zagotavljali Evropi več energetske neodvisnosti od ruskih energentov. Prav tako bi se to zgodilo v primeru srbskega strateškega partnerstva z Rusijo, če bi v srbski politiki prišlo do kakšnega nepričakovanega preobrata. Tudi sicer Srbi niso prav naklonjeni članstvu v zvezi Nato; v primeru članstva bi se Srbija morala prav gotovo tudi formalno dokončno odreči Kosovu. Na to karto igra Ruska federacija, ki lahko v prihodnje računa, da vsaj Srbija (in verjetno še BiH zaradi Republike srbske) ne bo postala del tega zavezništva.

Vojaško posredovanje ZDA zoper ZRJ leta 1999, ki ga je podpiral tudi Brzezinski, je povzročilo, da je del do takrat srbskega ozemlja postal del zahodnega varnostnega mozaika in prešel pod »varnostni dežnik« ZDA. Ker je bila do takrat ta južnosrbska pokrajina pod srbskim varnostnim nadzorom in del Srbije, ki je tradicionalni ruski zaveznik, lahko rečemo, da je Kosovo s tem prešlo iz ruske vplivne sfere v zahodno. Devet let kasneje je tudi formalno postalo samostojno in je na poti v integracijo v zahodno varnostno-politično infrastrukturo. To ne poteka brez težav, predvsem zaradi srbskega dejavnika na Kosovu, ki s pomočjo Srbije zavira te procese.

Brzezinski je prepričan, da je rusko-srbska naveza leta 1999 poskusila priključiti Srbiji sever Kosova, a neuspešno. Rusija se je zavedala svojega relativno šibkega položaja na Kosovu in v širši regiji, zato se je leta 2003 vojaško umaknila z Balkana in Kosova ter se osredotočila na lastne težave ter na območje »bližnje sosesčine«. Po konfliktu v Ukrajini, ki se je začel konec leta 2013, in ruski formalni priključitvi Krima marca 2014 je Brzezinski razglasil, morda nekoliko pretirano, da sta ZDA in Ruska federacija v »novi hladni vojni«. Kljub temu takšna retorika za veterana »stare« hladne vojne s Sovjetsko zvezo ni presenetljiva. Kosovo geografsko sicer ni daleč od žarišč v Ukrajini ter Siriji, vendar v sedanjem geopolitičnem kontekstu težko trdimo, da ima težiščno vlogo pri tem.

V sklopu širše regije je Ruska federacija na Balkanu navzoča predvsem z ekonomskimi vzvodi na območju Srbije, Črne gore in Republike srbske v BiH. Na političnem področju ostro nasprotuje priznanju Kosova kot samostojne države, še naprej podpira Srbijo in poskuša zavirati njeno približevanje zahodnim integracijam, zlasti Natu. Kot tudi Srbija se Rusija še vedno sklicuje na resolucijo Varnostnega sveta OZN 1244 iz leta 1999, ki naj bi zagotavljala celovitost Srbije s Kosovom vred.

Uravnoteževanje v regiji poskuša Ruska federacija doseči tudi s prodajo orožja Srbiji kot protiutežje ameriškemu oboroževanju Hrvaške in z vzpostavitvijo rusko-srbskega humanitarnega centra v bližini kosovske meje v mestu Niš. S pomočjo medijske propagande in srbskih medijev vpliva na javno mnenje, ki naj bi sprejelo idejo evrazijanstva in slovanskega pravoslavnega bratstva kot nasprotja domnevno neučinkovitim prozahodnim evropskim integracijam. Močno je navzoča tudi v mednarodnih institucijah na Kosovu, kot so

UNMIK, OVSE ter vrsta nevladnih organizacij. V kosovskem glavnem mestu je tudi del osebja ruskega veleposlaništva v Beogradu (pisarna veleposlaništva Ruske federacije v Prištini). S pomočjo teh institucij, ki sodelujejo s KFOR in EULEX (*European Union Rule of Law Mission in Kosovo*), ima Ruska federacija dokaj dober vpogled v aktivnosti Nata na tem območju.

Tako tudi na Kosovu poteka posredna »hladna vojna« med ZDA in Rusijo. Pri tem je treba poudariti, da je ameriška vojaška infrastruktura na Kosovu že od leta 1999, medtem ko je bilo relativno šibko rusko vojaštvo od tam umaknjeno leta 2003. ZDA s pomočjo Kosova nadzirajo tudi Makedonijo, ki je pomembna zaradi povezave z Grčijo in naprej s Turčijo. Ruska federacija je s plinovodom Južni tok poskušala pridobiti vpliv tudi v Makedoniji in jo morebiti pritegniti v svojo sfero, česar ZDA ne morejo dopustiti. Južni tok je bil formalno odpovedan zaradi nasprotovanja Bolgarije, ki je ameriška zaveznica v Natu. Z vstopom Črne gore v Nato je vzpostavljena nepretrgana povezava med Natovimi državami v regiji na »jadranski« liniji Hrvaška–Črna gora–Albanija–Grčija. Kosovo z ameriškim oporiščem na jugovzhodu države in ameriškim poveljniškim mestom v KFOR v vzhodnem sektorju (zajema tudi severno Kosovo, severno od reke Ibar, kjer so štiri »srbske« občine) to linijo samo še dodatno utrjuje.

Na podlagi tega lahko delno potrdimo **četrto hipotezo**, da tudi na ozemlju Kosova in v sosednjih državah v kontekstu širšega geopolitičnega dogajanja (obkrožanja oziroma zadrževanja Ruske federacije) poteka geopolitična konfrontacija med ZDA in Rusijo že od devetdesetih let 20. stoletja. Besedna zveza »nova hladna vojna«, kakor je najnovejše napetosti zaradi Ukrajine poimenoval Brzezinski, je morda nekoliko pretirana, zlasti v primerjavi s »staro hladno vojno«.

Ruska federacija s pomočjo Srbije, ki zajema diplomatsko pomoč, gospodarski vpliv (predvsem naftna industrija), v manjši meri tudi pomoč v oborožitvi in zagotovitvi potrebne infrastrukture (humanitarni center v Nišu) v bližini Kosova, ter s fizično navzočnostjo ruskih predstavnikov v mednarodnih organizacijah in diplomatskem predstavništvu na Kosovu poskuša nekako »uravnoveževati« zoper močan vpliv ZDA. Na ozemlju Kosova lahko govorimo tudi o konfrontaciji med Rusko federacijo in ZDA, zlasti na psihološko-propagandnem (nedvomno tudi na obveščevalnem) področju, medtem ko o novi bipolarni

hladni vojni, v kateri bi si bila nasproti dva precej enakovredna nasprotnika, ne moremo govoriti. Predvsem to velja zaradi relativno šibkega ruskega položaja v primerjavi z ZDA, ki so na tem območju že od leta 1999 tudi vojaško navzoče.

Tako lahko ugotovimo, da na Kosovu kot ozemlju na stičišču zahodnega in južnega polja obrobja na »evrazijski šahovnici« poteka »uravnoteževanje« med omenjenima rivaloma, pri čemer so ZDA v veliki prednosti. Upoštevati je treba, da je Kosovo od leta 1999 dejansko pod zahodnim/ameriškim »varnostnim dežnikom« in da je sčasoma strateška pomembnost Kosova nekoliko zbledela. Po formalnem vstopu Črne gore v Nato leta 2016 bo zaradi popolne »zapore« dostopa Ruski federaciji do Jadranskega morja še nekoliko bolj. Zato Kosovo v mednarodnem okolju v tem trenutku ni glavno geopolitično »bojišče« zadrževanja Ruske federacije, katerega težišče je v evropskem delu Evrazije na območju Zakarpatja, Poljske, Ukrajine, Moldavije in Baltika. Ruski vpliv na ozemlju Kosova je bolj ali manj posreden, predvsem s pomočjo srbskega dejavnika na ozemlju Kosova in v njegovi neposredni bližini (Republika Srbija). Ravno zaradi te »posrednosti« in »perifernosti« Kosova lahko ugotovimo, da je vpliv ZDA v tem geopolitičnem trenutku na Kosovu prevladujoč in neogrožen.

Če strnemo, lahko ugotovimo naslednje značilnosti razmišljanja pri Brzezinskem:

- (Neo)realistični, državocentrični pogled na svet, predvsem z vidika ameriških nacionalnih interesov.
- Poudarjanje pomembnosti robnih delov evrazijske celine za nadzor nad osrčjem celine (rusocentričen pogled na svet). Spykmanov koncept obrobja je Brzezinski prilagodil okoliščinam in obrobje v svojem konceptu »velike evrazijske šahovnice« razdelil na posamezna polja (manjša ozemlja), ki obkrožajo osrednje polje (Ruska federacija).
- Kljub sledenju neorealističnim in geopolitičnim premisam je Brzezinski v določenih primerih upošteval tudi elemente, ki segajo onkraj teh okvirov (globalna varnostna skupnost, trilateralno sodelovanje, humanitarna vprašanja ...).

- Kot kritiko razmišljanj Brzezinskega lahko poleg značilnosti, ki jih realistična teorija tako ali tako zanemarja ali spregleduje, navedemo še zanemarjanje ekonomskih dejavnikov (ekonomske soodvisnosti) v globalnem svetu, neupoštevanje drugih delov (celin) sveta (Južna Amerika, nearabska Afrika, tudi Oceanija in Arktika) ter tudi povsem osebne (partikularne, lobistične) interese, ki bi lahko vplivali na njegova razmišljanja.

Brzezinski je v svojih geopolitičnih razmišljanjih sledil naukom neorealizma in Spykmanovemu konceptu obrobja. Prepoznal je pomembnost tega obrobnege pasu za preprečevanje nastanka rivala v Evraziji. V obdobju hladne vojne je v tem pasu poskušal utrditi ameriško moč, kar je uspevalo zlasti na obeh skrajnih krakih celine (Zahodna Evropa, Japonska, Južna Koreja, Filipini). V ta namen se je zavzemal za sklepanje zavezništov, kot sta Trilateral in Kitajska. Prepoznal je tudi nevtralno točko na južnem robu Evrazije (»evrazijski Balkan«), kjer je za utrditev ameriškega vpliva po padcu ZDA zvestega iranskega šaha sklenil zavezništvo z islamisti v Afganistanu in Pakistanu. Po hladni vojni je Spykmanov koncept obrobja »kodificiral« v konceptu »evrazijske šahovnice«, kjer tri obrobna polja obdajajo osrednje polje (osrčje). Tudi postopno izgubljanje (relativne) ameriške moči v novem tisočletju in drsenje proti multipolarnosti je Brzezinski pričakal s predlogom o nadzorovanih spremembah in vzpostavitvi globalne skupnosti, ki bi lahko zadovoljila ameriško potrebo po prevladi nad to celino.

Brzezinski se je za balkansko regijo in Kosovo začel zanimati po koncu hladne vojne v kontekstu političnega prebujanja narodov, ki je bilo posledica razpada bipolarnega sistema. ZDA so v tem uvidele priložnost za svoje nacionalne interese in širjenje svojega vpliva čim bolj proti vzhodu Evrazije. Pri tem so našle hvaležnega partnerja v albanskem dejavniku na tem območju, ki je v stalnih trenjih s srbskim dejavnikom. Brzezinski je podpiral prodor (širjenje Nata) proti vzhodu in namestitev ameriških vojakov na Kosovu. K temu je poleg ugodnih mednarodnih okoliščin za ZDA pripomogla tudi (nespametna) politika srbskega vodstva z Miloševićem na čelu, ki je z zločini nad civilnim prebivalstvom pripomogla k vojaškemu posredovanju ZDA (Nata) na Kosovu. Brzezinski podpira tudi vstop Črne gore,

Makedonije in Kosova v zvezo Nato, s čimer bi se utrdil ameriški vpliv v tem delu obrobja, kar bi bilo lahko pomembno tudi v luči aktualnega dogajanja v Ukrajini, Siriji in Turčiji.

Nedvomno geopolitična razmišljanja Brzezinskega izhajajo iz strukturne realistične teorije, ki, tako kot geopolitika, poudarja pomen države (državocentrizem) in moči in pri tem zanemarja notranje dejavnike, ki tudi vplivajo na ravnanje držav v mednarodnem okolju. Kljub temu je Brzezinskemu treba priznati, da je na primer v primerjavi z znanima realistoma Kissingerjem in Mearsheimerjem, ki svoja stališča utemeljujeta na stabilnosti in ravnotežju moči, v svojih pogledih precej manj rigidni in konservativni.

Če je mogoče trditi, da je bil Brzezinski v svojih pogledih in razmišljanjih večkrat blizu liberalističnim (idealističnim) pogledom, mu je po drugi strani mogoče očitati zanemarjanje ekonomskih dejavnikov in omejitev, ki v skladu s strukturalističnim/neomarksističnim pogledom določajo ravnanje (neavtonomne) države v mednarodnem okolju. V tem kontekstu bi mu lahko strukturalisti očitali, da gre pri prodoru v Evrazijo za širjenje kapitalističnega sistema in iskanje novih trgov s cenejšo delovno silo itd. Brzezinski o tem ne razpravlja, kot tudi ne o lokalnih elitah, ki imajo od tega dobiček na račun večinskega prebivalstva. Brzezinski je bil svetovalec (lobist) zahodnih naftnih družb, ki črpajo nafto v kaspiskem bazenu, lobist za naftovod Baku–Tbilisi–Çeyhan in zagovornik avtoritarne (diktatorske) oblasti v Azerbajdžanu. Pri tem ni mogoče izključiti, da bi bilo lahko sklicevanje na ameriške nacionalne interese povezano tudi s povsem otipljivimi osebnimi interesi ali interesi različnih skupin iz ozadja, še posebno če vemo, da so pomembni člani ameriške administracije imeli zasebne interese tudi na Kosovu (na primer general Wesley Clark, bivša državna sekretarka Madeleine Albright ...).

10 Literatura

1. Adams, Karen Ruth. 2006. Structural Realism: The Consequences of Great Power Politics. V *Making Sense of International Relations Theory*, ur. Jennifer Sterling-Folker, 18–37. London: Lynne Rienner Publishers.
2. Albright, Madeleine. 2003. *Madam Secretary*. New York: Miramax Books.
3. --- 2006. *The Mighty & The Almighty: Reflections on Power, God and World Affairs*. London: Macmillan.
4. Andrew, Christopher, in Vasili Mitrokhin. 2000. *The KGB in Europe and the West: The Mitrokhin Archive*. London: Penguin Books.
5. Andrianopoulos, Argyris Gerry. 1991. *Kissinger and Brzezinski: The NSC and the Struggle for Control of US National Security Policy*. London: Macmillan.
6. Applebaum, Anne. 2015. Missed Signals, Renewed Commitments. *Foreign Affairs* 5 (94): 37–44.
7. Art, Robert J. 2009. *America's Grand Strategy and World Politics*. New York: Routledge.
8. *BBC News*. 2008. Nato Troops Close Kosovo Border. 20. februar. Dostopno prek <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7252874.stm> (5. maj 2016).
9. Benko, Vlado. 1997. *Znanost o mednarodnih odnosih*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
10. Brotton, Jerry. 2012. *A History of the World in Twelve Maps*. London: Allen Lane.
11. Brzezinski, Zbigniew, Brent Scowcroft in David Ignatius. 2009. *America and the World: Conversations on the Future of American Foreign Policy*. New York: Basic Books.

12. Brzezinski, Zbigniew. 1970. *Between Two Ages: America's Role in the Technetronic Era*. New York: The Viking Press.
13. --- 1983. *Power and Principle: Memoirs of the National Security Adviser 1977–1981*. New York: Farrar, Straus, Giroux.
14. --- 1990. *The Grand Failure: The Birth and Death of Communism in the Twentieth Century*. New York: Macmillan Publishing Company.
15. --- 1995. *Izven nadzora: Globalno vrenje na pragu 21. stoletja*. Arah Consulting d.o.o.
16. --- 1997a. *The Grand Chessboard: American Primacy and its Geostrategic Imperatives*. New York: Basic Books.
17. --- 1997b. *Good Guys, Bad Guys: Interview with dr. Zbigniew Brzezinski*. 13. junij. Dostopno prek <http://nsaarchive.gwu.edu/coldwar/interviews/episode-17/brzezinski2.html> (15. marec 2016).
18. --- 1999. *The Lessons of Kosovo: Testimony of Zbigniew Brzezinski to the Senate Foreign Relations Committee*, 6. oktober. Dostopno prek <http://www.csis.org/testimony/lessons-kosovo> (14. marec 2016).
19. --- 1999a. Why Milosevic Capitulated in Kosovo. *The Balkan Action Council*, 7. oktober. Dostopno prek <http://bndlg.de/-wplarre/back420.htm> (15. marec 2016).
20. --- 2001. *The Geostrategic Triad: Living with China, Europe and Russia*. Dostopno prek http://eindtijdinbeeld.nl/eibbibliotheek/boeken/TheGeostrategicTriadBrzezinski_202000.pdf (31. marec 2016).
21. --- 2004. *The Choice: Global Domination or Global Leadership*. New York: Basic Books.

22. --- 2007. *Second Chance: Three Presidents and Crisis of American Superpower*. New York: Basic Books.
23. --- 2012. *Strategic Vision: America and the Crisis of Global Power*. New York: Basic Books.
24. --- 2014. Russia needs a »Finland option« for Ukraine, *Financial Times*, 23. februar. Dostopno prek <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/7f722496-9c86-11e3-b535-00144feab7de.html> (3. marec 2016).
25. --- 2014a. Zbigniew Brzezinski: After Putin's aggression in Ukraine, the West must be ready to respond, *The Washington Post*, 3. marec. Dostopno prek https://www.washingtonpost.com/opinions/zbigniew-brzezinski-after-putins-aggression-in-ukraine-the-west-must-be-ready-to-respond/2014/03/03/25b3f928-a2f5-11e3-84d4-e59b1709222c_story.html (17. marec 2016).
26. --- 2014b. *Brzezinski: The West Should Arm Ukraine*, 2. julij. Dostopno prek <http://www.atlanticcouncil.org/en/blogs/natosource/brzezinski-the-west-should-arm-ukraine> (18. november 2015).
27. --- 2015. Russia must work with, not against, America in Syria. *Financial Times*, 4. oktober. Dostopno prek <http://www.ft.com/cms/s/0/c1ec2488-6aa8-11e5-8171-ba1968cf791a.html> (18. november 2015).
28. CIA Factbook. 2016. *Macedonia*. Dostopno prek <https://www.cia.gov/library/publications/the-worldfactbook/geos/mk.html> (22. marec 2016).
29. Cohen, Warren I., in Nancy Bernkopf Tucker. 2013. Beijing's Friend, Moscow Foe. V *Zbig: The Strategy and Statecraft of Zbigniew Brzezinski*, ur. Charles Gati, 85-103.

Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

30. Deibel, Terry L. 2007. *Foreign Affairs Strategy: Logic for American Statecraft*. New York: Cambridge University Press.
31. Deudney, Daniel. 1997. Geopolitics and Change. V *New Thinking in International Relations*, ur. Michael C. Doyle in John G. Ikenberry, 91–122. Westview Press.
32. --- 2000. Geopolitics as Theory: Historical Security Materialism. *European Journal of International Relations* 6 (1): 77–107.
33. *Dictionary*. 2016. Dostopno prek <http://www.dictionary.com/browse/doctrine> (31. marec 2016).
34. Dobrynin, Anatoly. 1995. *In Confidence: Moscow's Ambassador to America's Six Cold War Presidents*. New York: Times Books, Random House.
35. Dueck, Colin. 2015. *The Obama Doctrine: American Grand Strategy Today*. New York: Oxford University Press.
36. Duff, Gordon. 2012. Press TV Banned in Germany and Britain but Why. *Veterans Today*, 25. april. Dostopno prek <http://www.veteranstoday.com/2012/04/25/the-newest-war-disinformation-lies-and-censorship/> (5. maj 2016).
37. Dunne, Tim, in Brian C. Smith. 2007. Realizem. V *Globalizacija svetovne politike: uvod v mednarodne odnose*, ur. John Baylis in Steve Smith, 205–236. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
38. Elman, Colin. 2008. Realism. V *Security Studies An Introduction*, ur. Paul D. Williams, 15–28. London, New York: Routledge.

39. Erlanger, Steven. 1997. Winning Friends for Foreign Policy: Albright's First 100 Days. *The New York Times*, 14. maj. Dostopno prek <http://www.nytimes.com/1997/05/14/world/winning-friends-for-foreign-policy-albright-s-first-100-days.html?pagewanted=all> (14. marec 2016).
40. Evans, Gareth in Mohamed Sahnoun. 2002. The Responsibility to Protect. *Foreign Affairs*, 1. november. Dostopno prek <http://www.foreignaffairs.com/articles/2002-11-01/responsibility-protect> (4. maj 2016).
41. Feaver, Peter. 2009. *What is grand strategy and why do we need it?*, 8. april. Dostopno prek <http://foreignpolicy.com/2009/04/08/what-is-grand-strategy-and-why-do-we-need-it/> (15. marec 2016).
42. Fisher, Sebastian in Holger Stark. 2015. Brzezinski on Russia: »We Are Already In a Cold war«. *Spiegel Online*, 7. februar. Dostopno prek <http://spiegel.de/international/world/interview-with-zbigniew-brzezinski-on-russia-and-ukraine-a-1041795.html> (18. november 2015).
43. Friedman, George. 2009. *The Next 100 Years: A Forecast for the 21st Century*. New York: Doubleday.
44. --- 2015. *Flashpoints: The Emerging Crisis in Europe*. New York: Doubleday.
45. Fukuyama, Francis. 1992. *The End of History and the Last Man*. New York: Avon Books.
46. Gardels, Nathan. 2012. Brzezinski: West Needs a Long-Term Sense of Purpose. *The Huffington Post*, 25. marec. Dostopno prek http://www.huffingtonpost.com/nathan-gardels/brzezinski-west-needs-a-l_b_1228581.html (9. marec 2016).
47. --- 2014. Brzezinski: Europe Risks Becoming A »Satellite« of Russia If It Doesn't Stand Up To Putin, *Huffington Post*, 20. julij. Dostopno prek

http://www.huffingtonpost.com/2014/07/20/brzezinski.europe-risks-becoming-a-satellite-of-russia_n_5604004.html (9. marec 2016).

48. --- 2014a. NATO Should Stop Putin From Restoring Czarist Empire, Zbigniew Brzezinski Says. *Huffington Post*, 3. september. Dostopno prek http://www.huffingtonpost.com/2014/09/03/zbigniew-brzezinski-nato-putin-ukraine_n_576 (9. marec 2016).
49. Garfinkle, Adam. 2013. The Strategic Thinker. V *Zbig: The Strategy and Statecraft of Zbigniew Brzezinski*, ur. Charles Gati, 192–204. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
50. Gati, Charles. 2013a. A Self-Assessment. V *Zbig: The Strategy and Statecraft of Zbigniew Brzezinski*, ur. Charles Gati, 218-234. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
51. --- 2013b. Preface. V *Zbig: The Strategy and Statecraft of Zbigniew Brzezinski*, ur. Charles Gati, xi-xxii. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
52. Gökmen, Ranâ Semra. 2010. *Geopolitics and the Study of International Relations*, A Thesis Submitted to the Graduate School of Social Sciences of Middle East Technical University.
53. Gray, Colin S. 2012. *War, Peace and International Relations: An Introduction to Strategic History*. New York: Routledge.
54. Grieco, Joseph M. 1993. Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism, V *Neorealism and Neoliberalism: Contemporary Debate*, ur. David A. Baldwin. New York: Columbia University Press.
55. Grizold, Anton in Bogomil Ferfila. 2000. *Varnostne politike velesil*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

56. Hirsh, Michael. 2014. A Q&A with Zbigniew Brzezinski. *Politico*, 6. november. Dostopno prek <http://www.politico.com/magazine/story/2014/11/its-time-for-a-new-opening-to-china-11> (6. november 2014).
57. Ikenberry, John G. 2014. The Illusion of Geopolitics: The Enduring Power of the Liberal Order. *Forreing Affairs* 3 (93): 80–90.
58. *IMDb*. 2016. Zbigniew Brzezinski: Biography. Dostopno prek <http://www.imdb.com/namenm0117500/bio> (5. maj 2016).
59. *Infomapsplus*. 2016. Dostopno prek <http://infomapsplus.blogspot.si/2014/07/geostrategy-what-is-heartland.html> (5. maj 2016).
60. Iseri, Emre. 2009. The US Grand Strategy and the Eurasian Heartland in the Twenty-First Century. *Geopolitics* 14: 26–46.
61. Johnstone, Diana. 2000. *Humanitarian War: Making the Crime Fit the Punishment*. Dostopno prek <http://www.emperors-clothes.com/articles/Johnstone/crime.htm> (14. marec 2016).
62. Kaplan, Robert D. 2012. *The Revenge of Geography: What Maps Tells Us About Coming Conflicts and the Battle Against Fate*. New York: Random House.
63. --- 1999. Why the Balkans Demand Amorality. *The Washington Post*, 28. februar. Dostopno prek <https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/1999/02/28/why-the-balkans-demand-amorality/3a47a86e-4733-4852-9677-9b70c47a510e/> (15. marec 2016).
64. Kennedy, Paul. 1991. American Grand Strategy, Today and Tommorow: Learning from

the European Experience. V *Grand Strategies in War and Peace*, ur. Paul Kennedy, 167–184. New Heaven: Yale University Press.

65. Klare, Michael T. 1999. The Clinton Doctrine. *The Nation*. 1. april. Dostopno prek <http://www.thenation.com/article/clinton-doctrine/> (8. januar 2016).
66. Kotkin, Stephen. 2016. Russia's Perpetual Geopolitics. *Foreign Affairs* 3 (95): 2–9.
67. Kramer, Mark. 2013. Anticipating the Grand Failure. V *Zbig: The Strategy and Statecraft of Zbigniew Brzezinski*, ur. Charles Gati, 42–59. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
68. Kuljanin, Branimir. 2015. Ameriški korporativni imperijalizam i odgovor svijeta. *Argumenti* 26 (9): 15–105.
69. Lamy, Steven L. 2007. Sodobni večinski pristopi: neorealizem in neoliberalizem. V *Globalizacija svetovne politike: uvod v mednarodne odnose*, ur. John Baylis in Steve Smith, 263–290. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
70. Layne, Christopher. 1997. From Preponderance to Offshore Balancing. *International Security* 22 (1): 86–124.
71. Lebow, Richard Ned. 2007. Classical Realism. V *International Relations Theory: Discipline and Diversity*, ur. Tim Dunne, Milja Kurki in Steve Smith, 52–70. Oxford University Press.
72. Legvold, Robert. 2014. Managing the New Cold War: What Moscow and Washington Can Learn From the Last One. *Foreign Affairs* 4 (93): 74–88.
73. Lewis, Flora. 1999. *A Clash With Russia in Kosovo Came Too Close for Comfort*. 1. oktober. Dostopno prek <http://community.fortunecity.ws/bennyhills/curtin/>

331/dynamic/truthcomingout.htm (15. marec 2016).

74. Luard, Evan. 2001. *Človek, država in vojna: zbirka besedil*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
75. Lubowski, Andrzej. 2011. *Zbig: The Man Who Cracked the Kremlin*. New York: Open Road Media.
76. Lukin, Alexander. 2014. What the Kremlin Is Thinking: Putin's Vision for Eurasia. *Forreing Affairs* 4 (93): 85–93.
77. Mackinder, H. J. 1904. The Geographical Pivot of History. *The Geographical Journal* 23 (4): 421–437.
78. --- 1919. *Democratic Ideals and Reality*. London: Constable and Company.
79. Manetović, Edislav in Brano Miljuš. 2010. Sjedinjene američke države i problem Kosova i Metohije. *Međunarodni problemi*. 62 (3): 531–564.
80. Mann, James. 2013. Brzezinski and Iraq: The Makings of a Dove. V *Zbig: The Strategy and Statecraft of Zbigniew Brzezinski*, ur. Charles Gati, 161–178. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
81. Mearsheimer, John J. 2014. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York, London: W. W. Norton Company.
82. --- 2007. Structural Realism. V *International Relations Theory: Discipline and Diversity*, ur. Tim Dunne, Milja Kurki in Steve Smith, 71–88. Oxford University Press.
83. *Merriam Webster Dictionary*. 2016. Dostopno prek <http://www.merriam-webster.com/dictionary/strategy> (31. marec 2016).

84. Milenkovic, Milan. 2013. The Kosovo Case as a Matryoshka Doll: Why did Russia withdraw its troops, *South Slav Journal*, 6. maj.
Dostopno prek <https://milanmilenkovic.wordpress.com/2013/05/06/the-kosovo-case-as-a-matryoshka-doll-why-did-russia-withdrew-its-troops-from-kosovo/> (15. marec 2016).
85. Miller, Paul D. 2012. Five Pillars of American Grand Strategy. *Survival* 5 (54) : 7–44.
86. Morgenthau, Hans. 1995. *Politika med narodi: Borba za moč in mir*. Ljubljana: DZS.
87. Nazemroaya, Mahdi Darius. 2007. Europe and America: Sharing the Spoils of War. *Global Research*, 26. julij. Dostopno prek <http://www.globalresearch.ca/europe-and-america-sharing-the-spoils-of-war/6423?print=1>.
88. Nye, Joseph S., jr. 1990. Soft Power, *Foreign Policy* 80: 153–171.
89. Oldenburger, Gary E. 2016. *The Cold War: The Geography of Containment*. Dostopno prek <http://www.oldenburger.us/gary/docs/TheColdWar.htm> (5. maj 2016).
90. O'Loughlin, J; V. Kolossov. 2002. Still not worth the bones of a single Pomeranian grenadier: the geopolitics of the Kosovo war 1999. *Political Geography* 21: 573–599.
91. Parker, Geoffrey. 1997. *Geopolitika v XX. stoletju*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
92. Paul, David. 2014. Forget the Spin, Putin Is Holding a Losing Hand, *Huffington Post*, 20. junij. Dostopno prek http://www.huffingtonpost.com/david-paul/forget-the-spin-putin-is_b_5183691.html (9. marec 2016).
93. Pettifer, James in Miranda Vickers. 2007. *The Albanian Question: Reshaping the*

Balkans. London, New York: I.B. Tauris.

94. Primakov, Jevgenij. 2002. *Godine u visokoj politici*. Beograd: Izdavački grafički atelje »M«.
95. Ramabaja, Sadri. 2015. Northern Kosovo In A Turmoil Of Geopolitical Contradictions. *Eurasia Review*, 27. september. Dostopno prek <http://www-eurasiareview.com/27092015-northern-kosovo-in-a-turmoil-of-geopolitical-contradictions-oped/> (29. marec 2016).
96. Roth, Chris. 2012. Balkan Semantics: How Kosovo Dropped Two Words and Serbia Gained Europe. *Springtime of Nations*, 7. marec. Dostopno prek <http://springtimeofnations.blogspot.si/2012/03/balkan-semantics-how-kosovo-dropped-two.html> (5. maj 2016).
97. Rothkopf, David. 2006. *Running the World: The Inside Story of the National Security Council and the Architects of American Power*. New York: Public Affairs.
98. Ruppert, Michael C. 2013. *Crossing the Rubicon: The Decline of the American Empire at the End of the Age of Oil*. Gabriola Island: New Society Publishers.
99. Sagramoso, Domitilla. 1999. *Whay Did Milosevic Give in? Political Cooperation in Retrospect*. Dostopno prek http://www.css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/Studien_zu_ZS-5.pdf (14. marec. 2016).
100. Scott, David. 2008. The Great Power »Great Game« between India and China: »The Logic of Geography«. *Geopolitics* 13: 1–26.
101. Shreeve, Thomas W. 2006. The Intelligence Community Case Method Program: A National Intelligence Estimate on Yugoslavia. V *Intelligence and the National Security*

Strategist, ur. Roger Z. George in Robert D. Kline. Lanham: Rowman&Littlefield Publishers.

102. Steck, Robert. 2012. *Expand the West; Balance the East*. Dostopno prek <http://www.europeaninstitute.org/index.php/143-european-affairs/ea-february-2012/1511-expand-the-west-balance-the-eastzbigs-vision-for-us-policy-makers> (30. marec 2016).
103. Stepić, Milomir. 2005. Geopolitical orientation of Serbia: Euro-Atlantism and/or Euro Asianism. *Megatrend Review* 2 (2): 7–22.
104. --- 2016. Kuća nasred druma pre sto godina i danas. *Geopolitika*. 95 (februar).
105. Sterling–Folker, Jennifer. 2006. Realism. V *Making Sense of International Relations Theory*, ur. Jennifer Sterling–Folker, 13–17. London: Lynne Rienner Publishers.
106. Szabo, Stephen F. 2013. The Professor. V *Zbig: The Strategy and Statecraft of Zbigniew Brzezinski*, ur. Charles Gati, 207–214. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
107. Šeligo, Primož. 2010. *Razvoj geopolitične misli in geopolitike v Ruski federaciji: magistrsko delo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
108. Toal, Gerard. 1996. *Critical Geopolitics: The Politics of Writing Global Space*. London: Routledge.
109. Todd, Emmanuel. 2005. *Po imperiju: Zlom ameriškega reda*. Ljubljana: Pasadena.
110. Todd, Paul in Jonathan Bloch. 2003. *Global Intelligence: The World's Secret Services Today*. London: Zed Books.
111. Toft, Peter. 2005. John J. Mearsheimer: an offensive realist between geopolitics and

power. *Journal of International Relations and Development* 8: 381–408.

112. Torbakov, Igor. 2004. *Reexamining Old Concepts about Caucasus and Central Asia*. 2. april. Dostopno prek <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav020404a.shtml> (10. april 2008).
113. Trenin, Dmitri. 2016. The Revival of the Russian Military. *Foreign Affairs* 3 (95): 23–29.
114. Trento, Joseph J. 2005. *Prelude to Terror: Edwin P. Wilson and the Legacy of America's Private Intelligence Network*. New York: Carroll & Graf Publishers.
115. *United Nations*. Dostopno prek <http://www.un.org/en/preventgenocide/adviser/responsibility.shtml> (4. maj 2016).
116. Vaughan, Patrick. 2013. Brzezinski, the Pope, and the »Plot« to Free Poland. V *Zbig: The Strategy and Statecraft of Zbigniew Brzezinski*, ur. Charles Gati, 125–142. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
117. Walton, Dale C. 2007. *Geopolitics and the Great Powers in the Twenty-first Century: Multipolarity and the Revolution in Strategic Perspective*. London, New York: Routledge.
118. Waltz, Kenneth N. 1979. *Theory of International Politics*. Reading: Addison - Wesley.
119. --- 2002. Structural Realism after the Cold War. V *Amerika Unrivaled: The Future of Balance of Power*, ur. John Ikenberry. Ithaca: Cornell University Press.
120. *Wikipedia*. 2016a. 2004 Unrest in Kosovo. Dostopno prek https://en.wikipedia.org/wiki/2004_unrest_in_Kosovo (5. maj 2016).
121. --- 2016b. Zbigniew Brzezinski. Dostopno prek https://en.wikipedia.org/wiki/Zbigniew_Brzezinski (5. maj 2016).

- 122.** Wohlforth, William C. 2008. Realism. V *The Oxford Handbook of International Relations*, ur. Christian Reus - Smith in Duncan Snidal, 131–149. Oxford: Oxford University Press.
- 123.** Zupančič, Rok. 2013. *Preprečevanje oboroženih konfliktov: vloga OZN, EU, OVSE in Nata na Kosovu (1999–2008): doktorska disertacija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 124.** --- 2015. *Kosovo: laboratorij za preprečevanje oboroženih konfliktov, pokonfliktne obnove in izgradnje države*. Brno-Plzen: Vaclav Klemm, Zapadočeska univerzita.
- 125.** --- 2016. Preprečevanje, prepričevanje, obžalovanje: ZDA, razpad SFRJ in diplomatsko (ne)priznanje neodvisnosti in samostojnosti republike Slovenije (1990–1992). *Teorija in praksa* 53 (2): 312–344.